

85 DE ANI
DE LA NAȘTEREA
LUI

MIHAIL SADOVEANU

Proletari din toate țările, uniți-vă!

GAZETA LITERARĂ

Anul XIII Nr. 44 (677) Joi 28 octombrie 1965

ORGAN SĂPTĂMINAL AL UNIUNII SCRITORILOR DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

12 pagini 1,50 lei

MIHAIL SADOVEANU

MĂ TÎNGUI CA UN STIH DIN PSALTIRE...

Mă tîngui ca un stih din Psaltire,
Gîndul închinîndu-mi-l ție:
Ore sarbede, ore de mîhnire,
Ore de veșnicie.

N-am sprijin, n-am argument; fără sens
O inimă-a altuia în mine mai bate;
Se-ncearcă tot mai strîns și mai dens
În juru-mi singurătate.

Cîte zile, cîte săptămîni, cîte luni,
Cîți ani, cîte veacuri sînt
De cînd o primăvară cu minuni
A înflorit pe pămînt?

Amintirea paradisului e-n mine,
După umbra ta rătăcesc din loc în loc;
Uit că te-a furat spre țărîmuri străine
Fantastica pasere Roc.

Intre primejii și pe drumuri grele,
Surd și orb te-oiu aștepta pînă cînd
Te vei coborî dintre evuri și stele
Și mă vei căuta surzînd.

Lemn de-ași fi, ori ghiață, ori stîncă,
Ori mormînt uitat,
Voiu ieși din noaptea-mi adîncă
De vedenia ta deșteptat.

Cum m-atinge varga de aur și apa vie,
Mă scol din basm și te salut uitîm:
„Bine-ai venit, Domniță, la-Impărăție...
„Lung somn am dormit...”

20 septembrie 1942

*

IORGU IORDAN

SCRIITOR NAȚIONAL

Autorul romanului *Nicoară Potcoavă*, punct culminant al literaturii noastre privită din punctul de vedere al măiestriei artistice, și-a întrecut predecesorii, ca și contemporanii prin caracterul eminentamente național al operei sale. Deși cunoștea bine pe realiștii francezi ai secolului trecut și pe marii clasici ruși, cum dovedesc, între altele, traduceri făcute atît din unii, cît și din ceilalți, Mihail Sadoveanu nu l-a luat niciodată drept model în scrierile sale, iar în măsura în care și-a perfecționat meșteșugul prin contactul îndelungat cu el, ceea ce s-a împlătit, cu siguranță, îndrăznesc să

afirm că proba directă, oarecum materială, a acestui lucru nu poate fi adusă. Sadoveanu a fost, la fel cu scriitorii pe care l-a cunoscut, și realist, și romantic, după tema tratată, dar faptul s-a petrecut în modul cel mai firesc cu putință, fără vreun imbold din afară. A fost realist, fiindcă a trăit tot timpul realitățile noastre în mod direct, prin legăturile lui foarte strîns cu viața adevărată a maselor, și indirect, dar la fel de puternic, în cazul romanelor și povestirilor istorice, cu ajutorul cronicilor, pe care a știut să le interpreteze dintr-un punct de vedere foarte actual. Această trăsătură esențială a scrisului său iese

clar la iveală încă din primele lui opere, și cu trecerea vremii ea s-a accentuat și s-a dezvoltat mereu. A fost și romantic, cînd temele literare se pretau, și această latură a activității lui literare, mai puțin caracteristică, își are izvorul în temperamentul său, ca să nu spun în originea-i moldovenească, de natură prin excelență lirică. Dintre înaintași, Sadoveanu se apropie, prin aceste particularități ale creației sale literare, de Neculce și Creangă, scriitori și aceștia naționali în sensul arătat aici, de care s-a simțit atras în mod irezistibil, datorită tocmai unei adînci

(Continuare în pag. 2)

*

AL. PHILIPPIDE

ÎNDEMÎN LA DRUM

În arta zugrăvirii peisajului cu ajutorul vorbelor scrise, Mihail Sadoveanu atinge perfecțiunea. Precizia și fidelitatea față de realitate se îmbină cu o mare putere de evocare poetică. Nu e vorba de înfrumusețare, ci de o permanentă și neostenită descoperire de frumuseți ale naturii pe care scriitorul le evocă în fraze și perioade de o mare armonie verbală. Sadoveanu, cînd evocă o priveliște din natură, o cuprinde și o înfățișează astfel încît să ne-o comunice în întregime: culoare, sunet, mireasmă, nimic nu lipsește. Scriitorul, cu cîteva fraze, ne introduce în mij-

locul priveliștii, chemîndu-ne să-l însoțim și să descoperim împreună cu dînsul marile frumuseți naturale ale țării noastre. Din două-trei fraze peisajul este schițat, frazele următoare îngroșînd conturul acolo unde trebuie, subliniind dacă e nevoie, sau punînd culoare, dar întotdeauna cu o desăvîrșită cumpănire a mijloacelor și cu o cumpănire clasică. Nu e nevoie să cauți mult în opera lui ca să dai de asemenea exemple. La Sadoveanu natura e prezentă mereu, ea însoțește cu viață și mișcările ei viața și mișcările personajelor, mai mult decît atît: natura ia parte la viața

sufletească a oamenilor din povestirile și romanele lui Sadoveanu, formînd un continuu acompaniament al acțiunii povestite. Iată cum povestitorul din *Codrul notează* acest fenomen: „Și-mi era drag mai ales adîncul codrului a celui, miezul lui cu piscuri pietroase. Acolo, de parte, în bolțile bătrîne, se cerna umbră ca de amurg, și rar cîte-o floare de lumină se întindea, vie, strălucită, pe covorul moale, de-o culoare gălbui, dulce-stînsă. Pășeri nu zburau, nici n-ajungeau pînă acolo: le speria întinsa sin-

(Continuare în pagina 11)

*

TIBERIU UTAN

VALEA FRUMOASEI

Subt Bradu Strîmb sfîrșește și începe, găsindu-și pereche în Sălane, Valea Frumoasei. «Cătră Sălane, care e mai aproape de noi, se deschide ripă și-n marginea ripii o crescut, puțin pieziș, un brad care acum are toate semnele bătrînetii: în cîmele lui se amestecă smocuri cărunte de barba caprei. E voinic însă și se ține tare în rădăcini; a înfruntat toate urgiile în această vale larg deschisă. De aceea am pus casa sub semnul lui: casa de la Bradu Strîmb. Și unii pui al acestui brad vreau să-i dau înclinarea bătrînelui, ca să rămîie numele în veac atînci cînd n-om fi noi». Sub semnul acestor

cuvinte ale lui Sadoveanu, în tovarășia vechiului său ortac de pescuit și vîntătoare Rudi Cernota, am cutreierat îndelung zilele trecute Valea Frumoasei pînă sus, spre Tărtărău. Am vegheat, ceasuri lungi, bradul înclinat peste Sălane, încercînd să potrivesc un alt urmaș al său, să crească asemănător, înclinat asupra văii, cum stăpînul casei părăsite o dorea.

Stîncile sînt pe aici niște altare păgîne; sfîncii săpați de vînturi și ploii priveghează drumul. Geologii forează, cercetînd adîncimile, pentru viitorul șir de hidrocentrale. Tăcerea împietrită, știută din cărțile stăpînitorului nostru de

(Continuare în pagina 2)

ÎN CONȘTIINȚA CONTEMPORANILOR

DIN SUMAR

- DEMOSTENE BOTEZ :
Amintiri despre Sadoveanu
- PROFIRA SADOVEANU :
Primăvara la Folcieni
- AL. PIRU :
Clasicismul lui M. Sadoveanu
- C. CIOPRAGA :
Natura - prezență multiplă
- FANUȘ NEAGU :
Într-un septembrie, sub Ostrovul lupilor

TUDOR ARGHEZI

MÛRMURE DE PLOP

Pentru Mînzura

Trunchiuri geme în pămînt
Sufleturi se zbate-n vînt,
Că se zbate-n
Patru vînturi deșteptate.

Fără piatră de mormînt
Plopu-i cedru nostru sfînt.
A trecut prin dreptul lui,
În genunchi, omul silhului,
Fost capul al nimănui
(Plopu-l n-a știut să spuie)
Proniș în patru cule,
Pe o cruce,
Neputînd-o-ntor-al'fel duce.
Am aflat precum a spus
Scrisul, că era Ius.

Plopii ce grăiau azinoapte
În murmur de-atîtea șoapte ?
Cînta parcă un norod
Știhurile de prohod...
Cînta-n cer, pînă departe,
Parcă tocete de moarte,
Toată noaptea mi-au vorbit
Cu murmur neliniștit.
L-auziți ? Se frămînta
Plopu-l pe durerea ta.

Înimile ni s-au strîns :
Plopii n-au cîntat, au plîns.
Între fulgere și ploaie
Corbii trec prin ei convoaia.
Plopii-ar da să se-ncovoaie
Dar nu pot alina vreme,
Rădăcina cîl te geme.

26 octombrie 1965

J h viață am două principii călăuzitoare:

intii, că trebuie să fiu om și apoi, scriitor.

Cred în două poezii ale vieții: în poezia scrisului și în poezia muncii.

Și mai cred că scriitorul trebuie să fie

într-un permanent contact cu viața, cu durerile ei, cu bucuriile,

cu infringerile ei.

MIHAIL SADOVEANU

Mihail Sadoveanu, cel mai de seamă poet în proză al nostru, singular în felul său

și pe plan universal, este însăși Natura,

care se contemplă pe sine și se tâlmăcește

singură în termeni supremi de conștiință.

LUCIAN BLAGA

SADOVEANU inedit

Precum calicu'...

Istorisirii lui Mogoș cu „bocanci” și „paserea”, n-a fost scrisă de Mihail Sadoveanu cu intenția de a fi publicată. E o epigramă dedicată prietenului și tovarășului său de pescuit, acum nouă ani.

O comunitate astăzi „Gazetei Literare” în locul unei pagini de amintiri cerută de redacție pentru acest număr omagial. Schimbul nu poate fi decît în folosul cititorilor...

Schița a ieșit la iveală într-o zi de început de toamnă, la casa de vîntătoare de la Barnar, unde adeseori făceam popas cînd pescuim pe valea Bistriței.

În ajun, la podul de la gura Barnarului, maestrul m-a privit cu milă, — ca și-n alte dăți, — cum îmi storceam ciorapii de lînă, pătrunși de apa rece care străbătuse prin găurile cizmelor mele vechi de pescuit.

— Cumpără-ți odată, bre omule, niște cizme acătării... Aruncă pe apa Bistriței scroambele astea...

— Ai dreptate, coane Mihai, cum ajung la București îmi iau o pereche nouă.

— Am mai auzit noi povestea asta și ast-primăvară... (zîmbi conu Mihai, făcîndu-mi cu ochiul) și ai rămas tot precum calicu'...

Vă mărturisesc cîștit că tot „scroambele” acelea le folosesc și azi.

CONSTANTIN MITRU

Un trenișor industrial cu vagonete, platforme și-o mașină care fluieră subtil, parcă chemînd copiii la joacă, așteaptă la gura Barnarului, ca să se aburce în munte, unde se află tăietura. Un grup mare de lucrători așteaptă să fie transportat sus. Între localnici, pe care-i deosebești cu ușurință și după port și după înfățișarea lor vioaie, sint amestecați și „ungureni”: dintre aceștia unii au învățat românește din contactul strîns cu bistrișenii și năsăudenii.

Se află între acești „ungureni” un bărbat în putere, voinic și vorbăreț, care povestește o întâmplare. E împresurat și ascultat cu interes.

— Oameni buni și fraților, spuneți-mi, mă rog, dacă-s încălțat cu ba ca oamenii. De multă vreme mă cuget că ar trebui să am și eu o pereche de bocanci ca lumea, ș-am hotărît să string două sute de lei, ca să-mi cumpăr de la cooperativă o pereche faină. Uitați-vă la mine, mă rog, încălțatu-s au ba?

— Ba, bade Mogoș, nu ești încălțat, îi răspunde unul din mulțimea ce-l împresura pe vorbitor, făcînd semn cu coada ochilor cătră cei din jur. După cîi văd, dacă ochii nu mă înșală, umbli tot cu scroambele pe care le știu de cînd ai venit aici la noi.

— Însă eu ț-o spun, bade Chirilă, răspunde Mogoș, că-s încălțat. Nu te mira; nu vă mirați. Am să vă spun secretul ș-aveți să vedeți dumeavoastră cum îi treaba. Dați-vă mai aproape ca să înțelegeți minunea. Asară, am dat să intru la cooperativă. Ochisem eu o pereche de încălțări. Se aflau însă în prăvălie alții înaintea mea. Și pînă să-mi găsească loc și rînd intru alături la cantină. Mă așez pe un scaun ca să mă odihnesc.

— Îți știm: Ghiță Adămoaia.

— Intocmai. Îi poruncesc tovarășului Ghiță Adămoaia o garafă de vin. Mă uit împrejur. N-apuc să văd bine ce prietini aș putea avea la un pahar de vin. Cînta o mîiere din harmonică și din gură. Cum am auzit-o m-a săgetat în inimă. Nu-mi mai este foame; nu-mi mai este sete. Simț, oameni buni dragii mei, o plăcere can-îneretă. Mă dau mai aproape, la altă masă. Ghiță Adămoaia, îmi aduce garafa de vin. Beau un pahar, osult iar. Cînta, mă rog, precum pasărea.

— Intocmai. Îi poruncesc tovarășului Ghiță Adămoaia o garafă de vin. Mă uit împrejur. N-apuc să văd bine ce prietini aș putea avea la un pahar de vin. Cînta o mîiere din harmonică și din gură. Cum am auzit-o m-a săgetat în inimă. Nu-mi mai este foame; nu-mi mai este sete. Simț, oameni buni dragii mei, o plăcere can-îneretă. Mă dau mai aproape, la altă masă. Ghiță Adămoaia, îmi aduce garafa de vin. Beau un pahar, osult iar. Cînta, mă rog, precum pasărea.

— Intocmai. Îi poruncesc tovarășului Ghiță Adămoaia o garafă de vin. Mă uit împrejur. N-apuc să văd bine ce prietini aș putea avea la un pahar de vin. Cînta o mîiere din harmonică și din gură. Cum am auzit-o m-a săgetat în inimă. Nu-mi mai este foame; nu-mi mai este sete. Simț, oameni buni dragii mei, o plăcere can-îneretă. Mă dau mai aproape, la altă masă. Ghiță Adămoaia, îmi aduce garafa de vin. Beau un pahar, osult iar. Cînta, mă rog, precum pasărea.

— Intocmai. Îi poruncesc tovarășului Ghiță Adămoaia o garafă de vin. Mă uit împrejur. N-apuc să văd bine ce prietini aș putea avea la un pahar de vin. Cînta o mîiere din harmonică și din gură. Cum am auzit-o m-a săgetat în inimă. Nu-mi mai este foame; nu-mi mai este sete. Simț, oameni buni dragii mei, o plăcere can-îneretă. Mă dau mai aproape, la altă masă. Ghiță Adămoaia, îmi aduce garafa de vin. Beau un pahar, osult iar. Cînta, mă rog, precum pasărea.

— Intocmai. Îi poruncesc tovarășului Ghiță Adămoaia o garafă de vin. Mă uit împrejur. N-apuc să văd bine ce prietini aș putea avea la un pahar de vin. Cînta o mîiere din harmonică și din gură. Cum am auzit-o m-a săgetat în inimă. Nu-mi mai este foame; nu-mi mai este sete. Simț, oameni buni dragii mei, o plăcere can-îneretă. Mă dau mai aproape, la altă masă. Ghiță Adămoaia, îmi aduce garafa de vin. Beau un pahar, osult iar. Cînta, mă rog, precum pasărea.

— Intocmai. Îi poruncesc tovarășului Ghiță Adămoaia o garafă de vin. Mă uit împrejur. N-apuc să văd bine ce prietini aș putea avea la un pahar de vin. Cînta o mîiere din harmonică și din gură. Cum am auzit-o m-a săgetat în inimă. Nu-mi mai este foame; nu-mi mai este sete. Simț, oameni buni dragii mei, o plăcere can-îneretă. Mă dau mai aproape, la altă masă. Ghiță Adămoaia, îmi aduce garafa de vin. Beau un pahar, osult iar. Cînta, mă rog, precum pasărea.

— Aluncea, mă întorn eu către ea, primește din partea mea

bumașcă asta de douăzeci și cinci de lei, și să-mi mai cînti un cîntec dintre cele care-ți plac și dumițale.

— Cîntă a ris ea. Am băgat de samă că avea dinți ca romanițele. Avea și ochi drăcoși. Am întors urechea, ca s-aud cîntarea. Ce să vă spun? Parcă m-am suit deasupra muntelui, sub stele. Cînta mă rog, precum pasărea.

— Cercul de oameni care împresura pe povestitor asculta cu plăcere. Bada Chirilă se întoarce către soții clipind dintr-o geană. Povestitorul era încă în aburul ahotiei lui, nedesfăcut deplin de farmecul nopții.

— Iar i-am mulțumit, a adăos ungureanul, ș-am pofit-o la scaunul meu. Vin nu? — întreb. — Nu îmi răspunde — Atunci primește încă o hirtiuță de douăzeci și cinci de lei cu stema Republicii. — Mulțum frumos, îmi răspunde ea. — Și să-mi mai zici încă o cîntare care să-mi placă și mai mult. — Cîntă bucurăoasă, ride ea. — Și își umflă iarăș harmonică și începe iar, precum pasărea.

— Beau iar un pahar și chiar două cînti ține viersul. Și cînd stă, iar o chem :

— Pofteșcă să bei măcar o picătură cu mine, zic; iar dacă faci semn cu fruntea că îi-i greață de băutură, poftește și primește încă o bumașcă de douăzeci și cinci, și să-mi mai cînti, ca să-mă sui pînă la Sfîntul Petre, în livada raiului.

— Am mai cerut vin; ea mi-a cîntat iar...

— Precum pasărea, observă bada Chirilă, fulgerînd din geană.

— Adevărat precum pasărea, trate, confirmă cu melancolie ungureanul. Și eu o chem iar și scot a patra bumașcă; și iar îmi cîntă și iar o chem. Tirziu tare cînd s-a arătat pe fîncuri foaplul zilei, am conțenit; nu mai aveam nici o hirtiuță de douăzeci și cinci. Lui Ghiță Adămoaia i-am dat un leu, ce-mi mai rămăsese și pentru rest m-a scris la condică.

— Ai rămas precum calicu'... a complectat bada Chirilă.

— Intocmai precum spui, prietino, s-a supus cu voie-bună ungureanul.

S-a stîrnit în imbulzeala adunării un ris în cascade, de l-au auzit și plutașii care-și legau lîngă podul Bistriței catarcele. La veselia generală s-a adăugit și mașinața care a chiuit vesel în partea de sus a trenișorului și lumea s-a grăbit să se acațe pe platforme.

Cerul deasupra pădurilor de brad era sîniului ca vioreaua.

10 septembrie 1956

LUI MIHAIL SADOVEANU

Cum ape limpezi ogîndesc Tăria
Și-i reflectează-n val misteru-ntreg,
Așa la tine vorbele culeg
Din clipe trecătoare, veșnicia.

De-aceea Proza și cu Poezia
Frumosul din viață își aleg
Și-n verbul tău rodindu-l, se-nțeleg
Ca să-ți sărbătorească măiestria.

La tine șesuri, riuri, văi și munți
Copii și oameni tineri ori cărunți...
Și plante și-animale — sînt Natură.

Iar printre veacuri, ne-ntrecut vlăstar,
Sădindu-ți româneasca ta măsură,
Vei crește-n neamul tău ca un stejar.

MIHAI CODREANU

În opera lui Mihai Sadoveanu se ogîndește sufletul poporului nostru. Sufletul acesta îl cunoaște Sadoveanu în toată adîncimea lui, și-l descrie cu măiestria la care n-a ajuns nici unul dintre scriitorii noștri de pînă astăzi.

De aceea opera lui Sadoveanu va rămîne un nesecat izvor de informații pentru generațiile viitoare.

ARTUR GOROVEI

În țara Doinei și-a Mioriței, aici, la Cetatea de scaun al Hoșpodarilor, sobor ales va purcede sărbătorirea cîntărețului meleagurilor pe care au hălăduit zimbrii și caii sălbatici — și al neamului peste care atîta zburcăm a tălăzuit. Măstăruții povestitor al beladelor izvodite din livada minunată a suvenirilor, acum cînd vremea i-a crescut o jumătate de veac la răbojul vîrstei, i se va aduce slavă!

Poetului fără de seamă al graiului nostru, Mihail Sadoveanu, norodul întreg îi va așeza pe creștet coroana simbolică de Voevod — de ultim Voevod — al sufletului moldovenesc.

GEORGE LESNEA

Ceea ce deosebește proza lui Sadoveanu de proza tuturor celorlalți contemporani ai lui e prezența tăinușă a unei poezii neafirmată verbal. Această prezență nevăzută, ca a lunii după muniți înainte de a răsare, ca a mării dincolo de zare, înainte de-a fi văzută, și ca a primăverii în orășe, înainte de-a înflori, — dă prozei lui Sadoveanu prestigiul misterului.

E o stare de logodnă cu poezia, nu de căsătorie. Ca și cerul, proza lui Sadoveanu e simplă și pură, îngerii ei sint nevăzuți.

Ciudată și unică îmbinare de masiv terestru și imponderabil aerian e proza lui Sadoveanu! E ca și Ceahlăuul, celălalt mare pisc moldovean, a cărui năprăsnică masivitate se-ndulcește într-ait pe fundul zărilor de toamnă, încît nu mai osebești dacă ai în față o culme de munte independent, sau clipirea azurie a unor ochi cerești deschiși asupra pămîntului.

Moldova i-a lui Sadoveanu, așa cum a lui Enescu-i viagara sfîntită a arcașului lui; căci întreaga noastră Moldovă nu-i decît viagara pe care cîntă sufletul lui Sadoveanu; și strunele acestei viogare sint apele Prutului, ale Siretului, ale Moldavei și-ale Bistriței.

E atîta parfum buclăic în cuvintele prozei lui Sadoveanu, încît parcă le-a adus nu din viața de toate zilele, de unde le culegem noi, cu miros de asfalt, de benzină, de canal și de calb urban, — ci parcă le-a cobbrit din muniți în cofeje cu fragi, cu afini și cu mure.

Literatura lui Sadoveanu e un bloc masiv de chilimbar pur în care, libelulă, poezia cea mai aeriană a sufletului românesc a incrementat în clipa ingerească a zborului.

IONEL TEODOREANU

Cînd trăiești lîngă un munte, nu-i vezi contururile, nu-i poți ghici proporțiile...

Scriitorul Mihail Sadoveanu e prea aproape de noi, ca să-l putem cunoaște în adevăr.

Nu-mai în perspectiva vremii, opera unui scriitor mare își vedește adevărata proporție și semnificație.

OTILIA CAZIMIR

Opera lui Mihai Sadoveanu va proiecta pe ecranul viitorului viața cea adevărată a Moldovei de astăzi. Ea va purta urmașilor noștri, peste veacuri, știrea cea mai autentică despre noi, cînd noi vom fi trecut de mult în țara de dincolo de neagră...

Pentru un astfel de serviciu, există oare răsplată destul de mare din partea noastră?

G. TOPIRCEANU

Am urmărit opera lui Sadoveanu, a camaradului meu de scenă Sadoveanu, de la primele lui încercări și pînă la Baltașul său ultim, cu sentimentul de admirație în fața producției continue întru totul occidentală și a capacității de emoție în fata spectacolului naturii. Am consensmat firul impresiei mele critice aproape paralel cu producția scriitorului și am îmbrățișat la urmă într-o privire sintetică largul orizont a unei fecundități cititoricești pentru literatura noastră; de pe piatra de hotar al unei jumătăți de veac îi trimit prietenului meu salutul meu moldovenesc plin de seva altitor senzații comune.

E. LOVINESCU

Opera literară a lui Sadoveanu s-a clădit pe acel principiu de robustă sănătate morală cu toate atribuțiile ei firești, din care s-o născut unitatea Românilor într-o înche-gare de stat. Cred că literatura de miine nu se poate depăși de această alvie largă, dacă vrea să-i creeze existenței noastre un acord cu eternitatea.

OCTAVIAN GOGA

Mihail Eminescu a scris foarte puțin iar Mihail Sadoveanu foarte mult. Unul e poet, celălalt prozator. Și, cu toate acestea, sint mai aproape unul de altul decît, de pildă, Eminescu de Alexandru și Sadoveanu de Caragiale. Această înrudire, mai presus de genuri și cantitatea operei, o face acel ritm interior, acea nostalgie, acel ecou de dăină, — poezia melancolică a pămîntului moldovenesc și care îndiferent de dialect — cu mai puțină intensitate, desigur — există latent, pe o rază egală, spre sud-estul european, spre orientul slav, la hotarele vechii lumi scite.

Peisajul și sufletescul acestor tinuturi, turnate în tipare proprii, în fragede și calde potriviri de cuvinte, într-o me-lopee de dor și renunțare, fac pe Eminescu și Sadoveanu improprii unor adaptări egale, în limbi occidentale: polenul ce le colorează gris și ruginiu, viziunea de artă, se șterge, se evaporază, ca primele brume pe ultimele frunze, într-o dimineață însoțită de noiembrie.

Cu atît mai mult, însă, Eminescu și Sadoveanu rămîn scriitori naționali, exponenții cei mai autentici ai sufletului dintra Carpați și Marea Neagră (deja, Oltenia și Ardealul sint altceva...).

Cu atît vor fi în fruntea celor pe care heralzii tradiției autohtone vor trebui să-i proclame-n veacuri, temelii de cultură și bolți de poezie românească.

VICTOR EFTIMIU

*) Intocmit în anul 1930, la a cincizeca aniversare a lui Mihail Sadoveanu.

CLASICISMUL LUI MIHAIL SADOVEANU

AL. PIRU

Răsfoind destul de intens bibliografia a scrierilor despre Mihail Sadoveanu dintre care referința fundamentală este până în prezent, neîndoișoasă, aceea a lui G. Călinescu (capitolul din *Istoria lit. rom.*, 1941 sau cuvîntarea de la Academie cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani), nici ieri n-am găsit vreo mențiune relativă la clasicismul scriitorului, nu în înțelesul de permanență a operei, ci în sensul de tipologie artistică, de modalitate stilistică a creației sale. Și totuși, alături de romantismul caracteristic primei vârste, continuat în forme temperate și mai fierzivi, clasicismul este forma definitoare pentru creația de maturizare a lui Mihail Sadoveanu. Adevărații clasici, se știe, au imitat pe antici, au fost credincioși naturii, căreia îi subordonați rațiunea, și s-au conformat gustului epocii, promovind în cadrul unei concepții umaniste dublul ideal al verosimilității și al bucuriei. Așa au făcut în literatura noastră cronicarii umanisti Miron Costin și Dimitrie Cantemir, Ion Budai-Deleanu în epoca luminilor, Grigore Alexandrescu, Odobescu și Alecsandri în epoca modernă, Caragiale și Creangă în epoca propriu-zisă clasică. Sadoveanu în secolul nostru, căci dacă nu se poate vorbi la noi de o școală clasică precis delimitată istoric și cu o doctrină constituită, avem totuși o literatură clasică chiar în sensul respectării principiilor sau canoanelor clasicismului.

Opera prin excelență clasică a lui Mihail Sadoveanu este *Baltagul*, acel epos al vieții

noastre pastorale inspirat de Miorița, elogiu al valorilor unei civilizații de tip arhaic și în primul rînd al inteligenței și demnității umane. Există însă pe lângă *Baltagul* și alte opere care demonstrează că Mihail Sadoveanu este un scriitor umanist de concepție și chiar de factură clasică, opere despre care s-a vorbit mai puțin și la care s-a vrea să mă opresc cu acest prilej.

În chip oarecum curios întâlnim două opere de Mihail Sadoveanu, *Divanul persian* și *Anii de ucenicie* cu titlu goethean (*West-östlicher Divan, Wilhelm Meisters Lehrjahre*). Lucrul nu e cu totul întâmplător, Goethe, adept al unui ideal de viață clasic, se adresa ca poet lui Hafiz, Sadoveanu, ca povestitor recurge la istoria persană, de origine indiană, a filozofului Sindipa.

Nu avem un studiu comparativ al romanului lui Sadoveanu, subtitulat „poveste orientală” ca și cunoscuta carte populară, folosită pare-se în ediția tipărită la Sibiu în 1902, *Istoria Sindii filozofului*, Autorul pretinde, în glumă desigur, că s-a servit de o variantă în manuscris, *Povestea Sindii adică Mișalia lui*, scrisă de cuvișorul ieromonah Chesarie și procurată de un negustor de cafea, Hogaia Becir. Adevărul este că romanul (o heptameron) lă prezintă o prelucrare a cărții populare, așa cum prelucrare (după *Istoria Genezei de Abraham* de canonicul Christoph von Schmid) este *Măria Sa Păzită Pădurea*. Sadoveanu a păstrat întocmai numărul și subiectul povestirilor originale (24), dar le-a clarificat dînd nume tutu-

ror personajelor (celor șapte fiiozofi, fiului de sah, împărătesei etc.) și le-a sporit semnificația sub raportul jovialității și al etice, ca în pilda cu oaspeții otrăviți de veninul unui șarpe căzut din gura unei berze (la Sadoveanu stîrc). Într-o oală cu lapte (la Sadoveanu o tavă cu baclava) purtată de o slujnică pe cap. Cartea populară consideră că vina o poartă ursita (destinul), pe cînd în *Divanul persian* vina e atribuită oaspeților înșiși, ca unii ce „au huzurii în silnicie” și s-au strîns averea din „furtușag și singe”, Sadoveanu exploatează parabolicele în sens moralist, clasic.

Un „înțelept” oriental, denumit de altfel cu numele unui erou dintr-o altă carte populară, ne întîmpină în romanul *Ostroavul lupilor* (1941), asemănător cu *Baltagul* și cu *Păzită Pădurea*. La un popas cinegetic dobrogean se povestește istoria isprăvilii lui Deli Ale ben Iusuf, bandit turc care ar fi terorizat țîntul dintre Niculitel și Constanța înainte de 1900 (romanul haideuc sau polistit nu e ocultat de Sadoveanu, care îl înnoiește totdeauna). Ali era fiul unui turc sărac ce nu se putuse procopși în negustorie. Copil își căutase rost pe la mocanii din Caranasuf (deci romanul e totdeauna pastoral), dar fiind prins cu furtușagul, fusese gonit. Ali fură patru mămădule de acasă și porni să-și caute norocul la Babadag. Prins de polițaiul țîrgului fără documente, pierdu trei mămădule, dar rămase liber. Trece în continuare prin alte peripeții, în parte pierdute: zăcînd de vîrsat negru care se iscă dintr-un vînt venit de pe un hoit de lup; hoinări

pe la cherhanale și podgorii, unde se dovede stărnice păzitor de struguri. Răzbuindu-se pe polițaiul din Babadag, se întîlni un premiu pe capul lui. Beli Ali, adică Ali cel nebun se ascunde la o moară (povestirea explică toponimul Moara lui Ali), unde însă, Marcu și Iovan Sirbul îlucid întocmai ca pe Nechifor Lipan în *Baltagul*. La rîndul său, Marcu însuși cade în curînd mort, lovit în ceafă de o bardă. Cine e ucigașul? Anchetatorii dau vina pe turcul Mehmet Caimacam, giuvaergiu și „Econom” de vite, care văzuse primul cadavru lui Ali, deși Mehmet e turc „marabu”, nepătat. Tot ceea ce urmează e o critică a justiției incapabile de a înțelege suferințele ingenuului, pure. Dînd răspunsuri chivoace, Mehmet e osîndit, cu toate că e apărut de un avocat. În închisoare, osînditul Mehmet are purtări bune, lucrează giuvaergiu, repară ceasornice, prepară cafele și e stimat de toți, dar nu vrea să facă recuză, pentru că el are respectul instituțiilor, chiar fiind năpăstuit, ca Nastratin. Observînd, de pildă, lipsa sentințelor singure lă ducea în oraș, se întorcea singur la închisoare cu pușca pazzicului și cere să fie băgat la carceră, fiindcă a înfrîizat. Avocatul îl asigură că va fi grațiat. Mehmet rămîne imposibil:

— Da, domnule Panaite... are să se isprăvească atunci cînd va veni vremea. Lupul cînd înțepe a minca oaia o sfîtuiește să aibă răbdare. Multumesc lui Alah și lupul care mă mîmăie pe mine își isprăvește lucrarea.

De fapt Zebilă-hanım, credincioasa soție a lui Mehmet, dăduse ca și Victoria Lipan, de urmele adevăratului asasin, nu altul decît fratele lui Marcu, Iovan. Marcu ascusese într-o cană banii cistigati prin uciderea lui Ali. Căna era a lui Ali și fusese dăruită mamei acestuia de Zebilă. Zebilă văzuse, după moartea lui Marcu, căna lui Iovan. Dar interpretînd ca o pedeapsă de sus pierderea turmelor sale sfîrșite de lupi, Iovan se spînzură. Aceasta e dreptatea naturală. Cit despre cea oferită de justiție, ea rămîne ineficientă și cînd după șapte ani de oapăstă, Mehmet e grațiat, el respinge gratia, căci „dacă nu-i omă nu poate fi terat”. Din închisoare e scos numai cu sila și, pierzînd și totuși, se retrage în singurătate, într-un pătl de sălcii, refuzînd pînă la sfîrșit să ceară revizuirea procesului. Mehmet Caimacam e din specia huronului lui Voltair.

Ca și în *Baltagul*, Sadoveanu coboară în *Ostroavul lupilor* la antropologie. Aflăm că mocanii din Dobrogea au venit aici cu turmele din Transilvania de vremea regelui dac Remaxiu. Tătarii stiu să pregătească chebabul, românii balmușul cu mămăligă, zer, unt și ouă, turcii acea desfiatăre pe care ei o numesc „caave saade caimacii”, preparată dintr-un soi de Moca și două soiuri de Industan. Civilizația în Dobrogea s-a conservat în forme arhaice la începutul secolului nostru și bacul Dănilă manifestă cel mai mare scepticism în privința mașinilor, nemtești: nu crede decît în „mașinile lui Dumnezeu”, oaia și albinda, și e convins că niciodată nemții nu vor putea face oaie și albinda de fier care s-a omeașă și miere. Un aspect al demicii sînt lăgăturile dintre naționalitățile Dobrogei. În apărarea lui Mehmet Caimacam, primul român din Caranasuf se ferește, depunînd ca martor, a numi pe acuzat turc. În limba-lui său cuvîntul turc reprezintă un om de rînd, iar Mehmet era om de bine, un „otoman”.

Interesul lui Mihail Sadoveanu pentru povestirile cu haideuci

datează din epoca copilăriei și a începuturilor literare, cum rezultă din romanul său de fantezie *Anii de ucenicie* (1944). Încă din clasa a doua primară citise *lancu Jianu, căpitan de haideuci* de N. D. Popescu, precum alte vreo „douăzeci de broșuri”. Il entuziasmasse Bujor haideucul și Ghiță Cătanuța de același N. D. Popescu. Alt autor de romane, „filhașeni”, Panait Macri, l-a dezamăgit însă mai tîrziu și tot așa G. Teodorescu sau Ilie Ighel care se ocupasera de viața, crimile și moartea lui Simion Licinski, haideuc dobrogean urmărit la un moment dat de Alexandru Davila (în *Moartea banditului Simion Licinski* de Ilie Ighel sînt pomenite și isprăvile lui Deli-Ali care, spre a-și răzuna o soră răpă, nacăerăște familia unui grec la Constantinopol).

Unele scrieri ale lui Mihail Sadoveanu au caracter picaresec, viața scriitorului însuși urmind pînă la o anumite dată acest canonic. Bunicii săi după tată era oltean din Gorj, bunica doljană, Paharnicul C. Sion ni-i arată „oploștii” la curtea Bălăștilor din Iași. Tatăl scriitorului a fost avocat, însă mama țărăncă din Verșeni, pe numele de familie Ursachi, bunicii dăruie pușca în lunca Siretului. A vinat întîi un rătoi pe apa Moldovei, apoi un iepure cit un berbecuț. Din clasa întîia gin-naziată a început să se joace de-a haideucii prin hucagurile lui Cocirță de la Folticeni, prinzînd și pește cu undița în iazul Somuzului, „împărăția apelor”. Săteana în gazdă la un ghitarist și în masa a treia rămînd neapetent. Cu un an înainte compusese un roman ilustrat în mai multe tomuri, *Floarea Corbeanu haideucul*, confiscat de profesorul de franceză, precum și „sute de poezii”, cărora le-a urmat un text pentru reprezentarea cu lancu Jianu, în care își rezervase rolul vinătorului. La liceul Național din Iași are prilejul să se distîngă în „pugilată”, apoi compune imnul școlii pe muzica lui Enrico Mazzetti, redactează o revistă centigrafată *Aurora*, colaborează la *Vocea nouă* din București, se agită pe chestia memorandumului și e impus cu baioneta de un jandarm la o manifestație de stradă ca participant al colonelului Teisanu. Intemciase și o societate pe principiul non-violenței. Frăția. Din ideile tineretului socialist îl intereseau mai ales cele privitoare la emanciparea țărănimii. Fără a fi învîtat bine grecește și latinește, Sadoveanu a prețuit pe dascălii săi Vasile Burlă și Xenofon Gheorghiu, acesta din urmă poreclit Codilă. A tradus în hexametri episodul lui Aristotel din *Georgica* lui Vergiliu, scrisă bîne din *Cad*, dar cînd după un chef cu colegii e cîmîminat pe 45 de zile din școală, nutrește gîndul de a se înrola voluntar în războiul cu burii. Rodul acestei pedepse a fost un poem eroi-comic în 2300 de versuri, *Tragediile Galatei*, foarte pesimist („În insula icoșenilor, în smîrcul Styxului ceruit / După viața de păcate, eroi noștri au venit / Acolo apă curge-n volburii amare și întunecate / Și suferințele plîng în preajmă și gem sărmane și uitate / Cei ce-au cerut în viața asta o largă tranșă fericirii / Cu nasuri aplecate-n mlaștini par niște ibiși

(Continuare în pag. 9)

● PAUL GEORGESCU

Paradisul devastat

Raportul om — natura ocupă, cum se știe, în opera sadoveană, un loc enorm avînd în funcție de categorizator: natura umană, bună în structura ei inițială, se pervertește în lumea burgheză, citadină și își păstrează valorile, puritatea, inocența inițiale, prin legătura cu natura (naturans). Acest aspect, Rousseauist, foarte cunoscut al literaturii sadoveanice, în care natura umană e asimilată naturii, reprezintă elementul romantic, dominant în tinerețe, dar neolul nici în celelalte etape ale creației marelui scriitor. Să adăog că acest aspect nu este umanist fiindcă, dintoaceana și în toate epocile dezvoltării sale, umanismul a considerat natura umană ca o antinatură, omul fiind rezultatul efortului pe care constituia îl exercită asupra naturii ca spontaneitate. De aceea umanismul a fost totdeauna raționalist și clasicist ergo antiromantic. Efortul umanist nu ducea, nu tîdea la anularea naturii ca atare (ar fi fost o aberație, iar umanismului îi repugnau exagerările), ci, la ațenuarea, o slăbire, a vitalității dezordonate. Deosebirea dintre tipul umanist și cel romantic ar fi aceea dintre o grădină și o pădure.

Să observăm însă mai puțin, în comentariile sadoveanice, o altă latură a concepției sale, și care se află în contradicție cu prima, anume critica pasiunilor. Bineînțeles, s-a scris mult despre umanismul operii lui Sadoveanu dar această tendință a spiritului său, incontestabilă, a fost pusă în legătură nemijlocită cu prima latură, naturalistă și romantică, deși ele se resping. Să încercăm întîi să explicităm ce înțeleg prin critica pasiunilor, după care să vedem cum coexistă în concretul artistic acest antagonism. De romantism se leagă, după cum bine se știe, specificul național, pasiunea istoriei și cultul libertății. Aceasta nu înseamnă de loc că umanității nu au fost patrioții și democrații, dinpotriva, doar că cișminalul lor tîdea, artisticeste, în la homo universalis, iar în conceptul de libertate (politică) preocupăna procesul intelectual al înțelegerii necesității. Tendința spre un tip uman perfect depășea localul, particularul, individualul, iar epoca istorică era un simplu decor în care se desfășurau aceleasi pasiuni etern umane. Diferențele pot fi explicate, firește, istoric. Clasicismul rinascențist era o reacție la pulverizarea politică feudală, o încercare de a regăsi unitatea lumii antice dîncolo de nenumerabilele frontiere care — reamintesc — nu erau naționale. Decî, umanismul rinascențist nu era antinațional, ci antinațional, Romanticismul, în schimb, apare odată cu redoptarea naționaliilor și este o consecință indirectă a Revoluției franceze. Desigur că, în evoluția sa ulterioară, umanismul s-a îmbogățit, fiind sensibil la transformările structurale prin care a trecut societatea secolului al XIX-lea.

Cît privește natura, umanis-

mul, inițial reacție antiteologică și anticlasică, rămîne tot timpul antropomorf și raportat la real, la natural, chiar de va dori să-l corijeze.

Alitudinea față de pasiuni apare însă diametral opusă; în vreme ce romantismul le exaltă, le consideră proprii omului care, prin pasiuni, își manifestă natura sa, clasicismul le consideră cu suspiciune ca pe maladii ce distrug echilibrul necesar. (Să ne amintim de strigătul dezolat al lui Settembrini cînd îl vede pe Hans Castorp. Îndrăgostit de doamna Chaucat, plecdn cu aceasta: „Apolo! Apolo! lama sabaciani!” pe care-l suspînă un personaj al lui Aldous Huxley („După focul de artificii”). Alitudinea lui Mihail Sadoveanu față de pasiuni e ambiguă: pe de o parte pasiunile (mai bine zise unele dintre ele: iubirea, setea de libertate) sînt privite cu simpatie deschisă, pe de alta, de la Haia Saais la beizade Alecu Ruset, trecînd pe la Anita („O istorie de demult”), Daria Mazu și Natamali, rezultatele ei sînt demonstrate ca falale. Dacă simpatia lui Sadoveanu pentru pasiuni e o manifestare a romanticismului său (dominant în epoca de tinerețe), critica pasiunilor — adică descrierea nemiloasă a evoluției și a finalului catastrofic — e de natură hotărî clasicistă și umanistă. Urmările artistice ale ultimei atitudinii sînt extrem de însemnate: răgoarea psihologică excepțională a lui Sadoveanu, respingerea oricărui parti-pris față de personaje, înlăturarea oricărui compromis cu sentimentalismul.

Tragismul sadovenian nu se reduce la finalul crîncen sau delicat dureros: prozele romantice abundă în asemenea finaluri segeroase; tragicul constă în aceea că deznodămîntul necesar e dat în prezența ocazională a lui Sadoveanu, se desfășoară ca un mecanism caracterologic implacabil. Pasiunea lui Alecu Ruset pentru fiica dușmanului său de moarte, Duca-Vodă, e mortală în momentul ei de pornire. Prin situație, „Zodia Cancerului” aminteste de „Romeo și Julieta”. Deosebiri, totuși: eroii shakespearieni erau abia iesiți din copilărie, dragostea lor e de crîză pubertală, inocență și totală; Alecu Ruset e un răstăfat al femeilor, un „hiclean” cu strategie amoroasă, lipsit de pasiune. Inițiativa lui erotică, pe lângă domnița Catrina porcede din obișnuita curiozitate, complicată cu o sfidare a inamicului său Duca-Vodă, ce-i maxiliză tatăl: „Deși nu-și amintea în toată viața lui, să fi păcătuit prin slăbiciune față de această mare patimă a neamului omensk, deși dezmiardările și nebuniile lui n-avuseră o țîntă unică și lubea femaia ca un bun al vieții, deși în acest început de legătură urmărea ceva tulbure în care se amestecau porniri împotriva bătrînului George Duca — totuși, în adnici-

mea ființei lui, ca-ntr-o prăpastie de zări cu noiri, părea că clipește o stea”. (Opere 10, pag. 125). Pasiunea crește însă, devastator, astfel încît, dibacul beizade, ce sîtuse să o prescască brațul lui Vodă aflat asupra sa, de din urmă singur sub buzdugan. Încercarea de a o răpi pe domnița de la o mînăstire, în Constantinopole sau răpirea, în ziua nunții, a mirelui rival, sînt acțiuni în afara rațiunii, calculate cu minuțiozitatea demențului.

Acțiunea lui Alecu Ruset era, de fapt, o sinucidere, iar iubirea lui imposibilă era, de fapt, o formă a disperării, ceea ce sporește caracterul tragic al pasiunii, subliniez doar caracterul necesar al finalului tragic, caracter aflat în situație (E decî un tragic de situație (ca în „Romeo și Julieta”) și, în același timp, un tragic al necesității (pe care-l delinționăm: el decurge din determinism și e o formă a criticii pasiunilor devoratoare, ce se dezvoltă ca un cancer psihic, distrugînd echilibrul personalității și provocînd dezastre). Se poate replica ușor că tragicul e doar de situație; în definitiv, Ruset se putea îndrăgosti de oricare altă fată și, deci, iubirea beizadei e-ar fi sfîrșit, în oricare alt caz, cu căsătorie etc. Dar tocmai aici se vedește caracterul necesar al tragicului: faptul că Ruset a ales dintr-o înfîlțate de cazuri posibile unul imposibil. Or această alegere dovedește că Ruset acordă excelență Catrinei tocmai din pricina imposibilității ce o aureola, că el nu elege iubirea, ci dezastreul, că el nu e victima unei situații tragice (ca Romeo), el creează situația pentru a-1 fi victima.

Cu toată simpatia autorului pentru Ruset, el nu-l salvează. Am amintit aici antagonismul romantic-clasic, natura umană ca natură, și critica ei ca atare. Sadoveanu sintetizează original contradicția: mai întîi, natura nu este la el, ca la romanticii, dezordine, spontanitate, ci ordine, ierarhie, succesiune. Pentru marea scriitor hoesul nu există în natură, ci în pasiuni, în afecte. Spuneam alădată că primitivismul său e un rafinat. Deci logica e schimbată față de romanticii și de Rousseau: întorcerea la natura nu e întorcerea la spontan, la frust, la violentă, la întâmplător (cum e la unii scriitori); ci invers, la ordine, la refuzul dezordinii psihice, al febricității valorilor, al nevroticizării — fenomene ale anti-naturii citadine burgheze. Omul corupt de societate (cea burgheză) regăsește nu dezordinea naturii, ci ordinea ei firească adică, implicit, travaliul omului asupra propriei sale naturi (concept clasic). Asadar, fuziunea pe care o presupune opera sadoveniană nu conține doar elemente romantice și clasice în stare primară, ci, în vederea unei reabilorări, le prelucurează, le modifică într-un sens original. Cine vorbește de clasicism sau de romantism în opera lui Sadoveanu, trebuie să țină seama că romantismul inițial a fost modificat și încorporat unui clasicism sui-generis, într-o concepție generală originală.

Abatele de Marenne, episcopul stoic avă Pavel, uitit de frumusețea țării noastre, spune: „Dumnezeu a pus aici un paradis”. Ruset răspunde: — „E adevărat: un paradis devastat” (pag. 32). Vedem în replica aceasta nu numai o implicatie istorică lesne de delegat, ci și o referință de alt ordin: la Sadoveanu, natura umană e un paradis devastat de patimi — setea de putere și de avere a lui Duca-Vodă, furia invidiei, a cruzimii, a lășității boierilor, curiozitatea vanitoasă a domniței, iubirea imposibilă a lui Ruset... Înainte de a pătrunde în acest paradis devastat care e „Zodia Cancerului”, să luăm seama: e infernal.

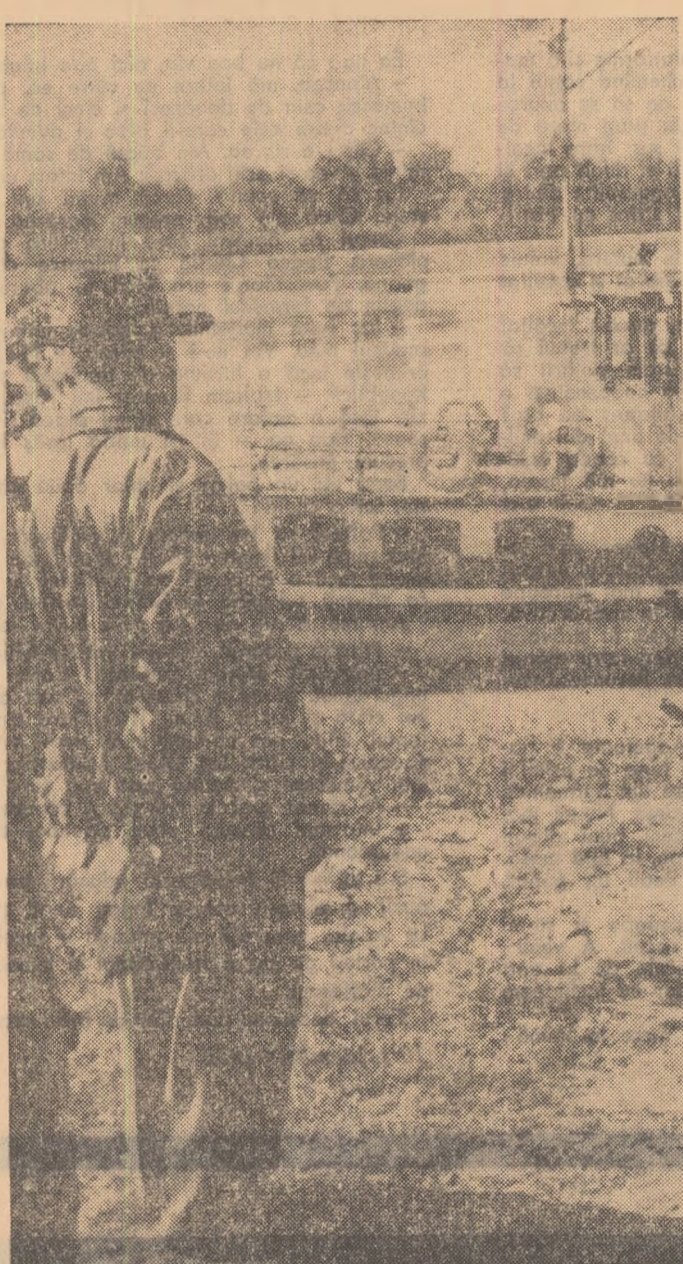
SADOVEANIANA

„RAVASUL POPORULUI”

Fălticeni 1907-1909

Redactori: Artur Gorovei și Mihail Sadoveanu

Ecoul al secolului orientării către țărănimie care a generat samătorismul, ziarul și-a menținut riguros programul anuntat: unicele articole țărănușii. Avînd ca premiză inevitabilitatea pauperizării și înfrîngerea raporturilor, ziarul se străduiește să instruiască țărănimia în problemele economice și cetățenești ale vremurilor noi. Sfaturile gospodărești, soluții economice, o elementară inițiere igienică sînt puncte ale programului de ajutorare și ridicare a țărănușii. Educa recomandat e cea ancestrală: respectul muncii, al ordinii, cumpătare, răbdare. Folclorul devine mijlocul esențial de a aborda țărănimia și de a transmite acesastă morală. Pentru a reconșolida propensiunea aristocratică, ziarul difuzează ritual, strigături, gîncitori, snovae. În vorba sfătuoasă, limpede și totuși ornată a redactorilor, în dragostea pentru tradiție și dorința de conservare a unei civilizații milenare, simțim pulsul sadovenian. Cîteva mărunte narațiuni (Vestitorii, Moartea lui Ștefan Vodă) repun în ambianță țărănească minunile artei lui Mihail Sadoveanu.

UN INTERVIU DIN „VREMEA” 6 dec. 1942

În 1942, Mihail Sadoveanu se simțea îndreptățit pentru o bilanț: dăduse operile pe care le consideră expresia deplină a maturității, atînsă după părerea sa, pe la 1929. Putea stabili etapele premergătoare, de formare artistică: 1904-1917, 1917-1929, distincte dar nu dispartate. Rezultatele acestei ucenicii sînt privite cu detașare critică, dar nu renegate.

Întrebat despre personajele sale, a confirmat faptul că nu sînt nici indivizi din „registrele stăru civile”, nici ipostazi ale propriilor personalități: „Nu mi-am creat o lume a mea, o lume proprie... De altfel aceasta se întîmplă cu oricare scriitor care creează într-adevăr”, pornind de la „semnificațiile interioare” ale personajelor.

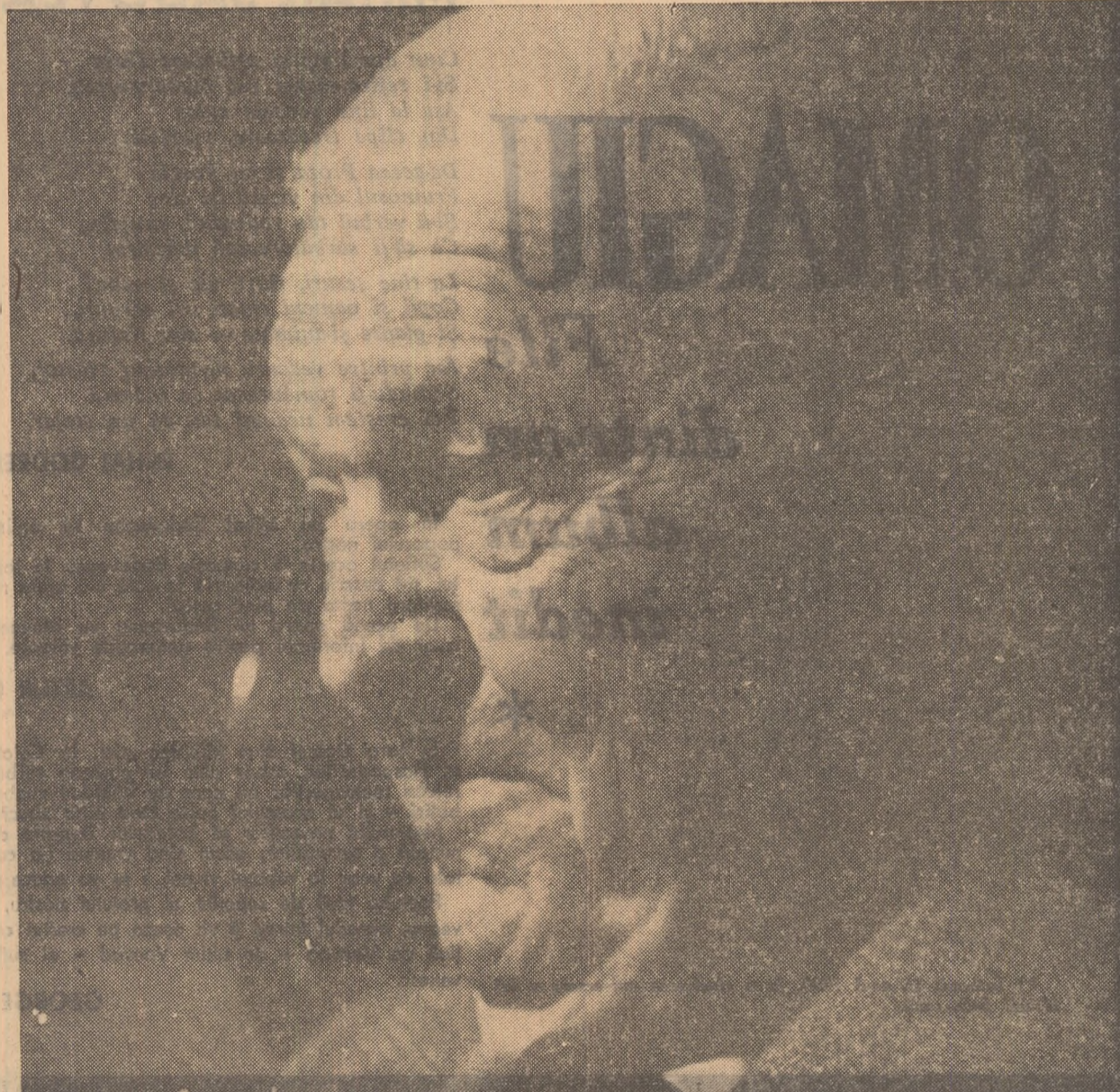
Și-a apropiat universal țărănușii pentru că e fondat pe valori umane majore și durează de atîtea milenii, parcă dintotdeauna. „Mi place să caut lumina și bunătatea, să caut dreptatea. Toate acestea însă nu le pot găsi decît în înțelesul trecutului, departe, în această țărănimie care își păstrează o statornică bu-năcuvință”. Apartenența la această civilizație ancestrală l-a orientat întreaga activitate publică și artistică, l-a sugerat idealul estetic, l-a creat afinități cu un Ibrăileanu, Goga, Iorga.

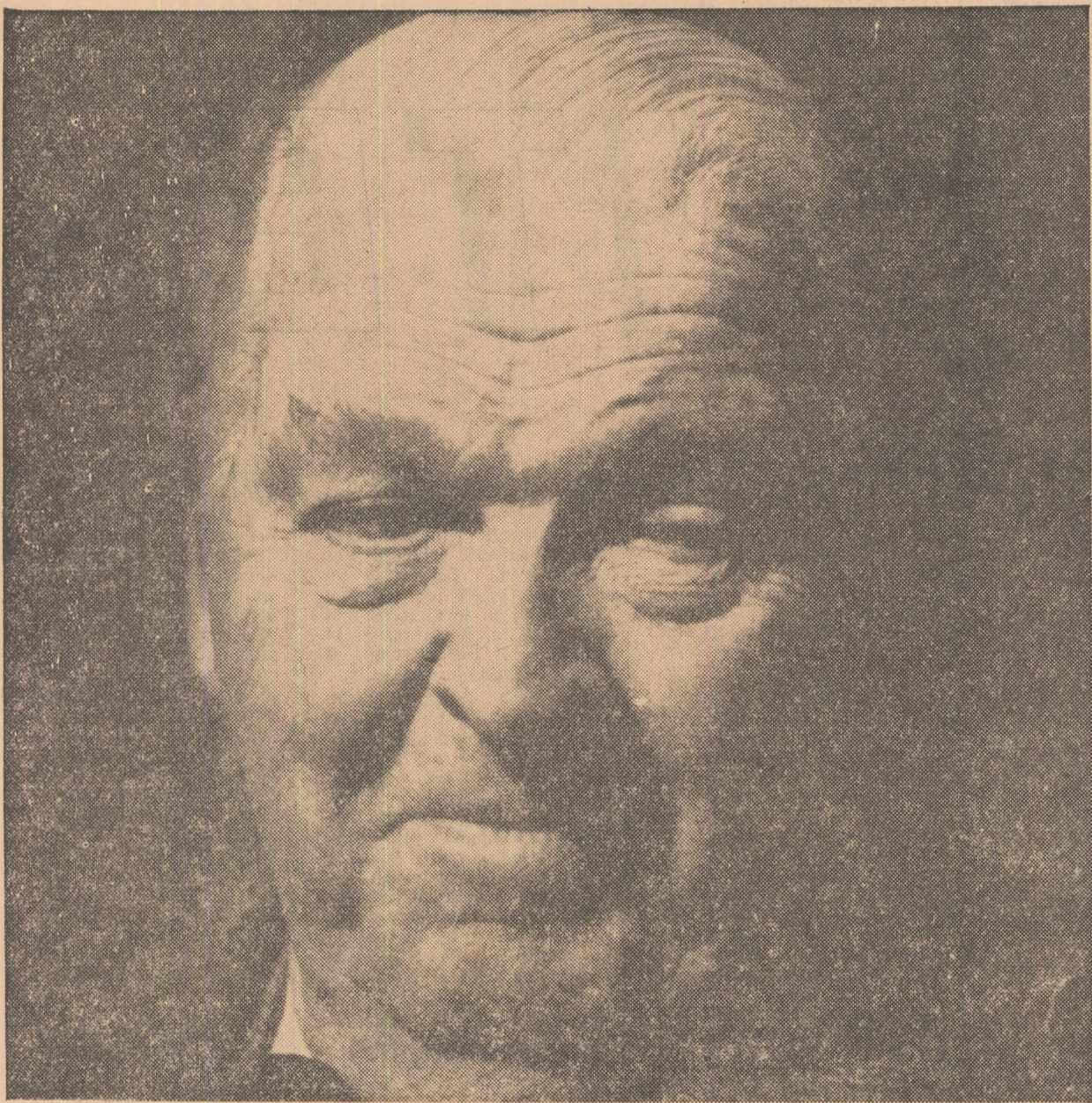
Pot face din nou, conștient, mărturisirea că poporul este părintele meu literar. Înțeleg prin asta că am găsit, în acea comoară de care vorbesc, elementele armonice ale sufletului meu.

MIHAIL SADOVEANU

Un urmaș foarte îndepărtat va putea deschide operele lui Sadoveanu așa cum o facem cu Istoriile lui Herodot.

TUDOR, VIANU

Un urmaș al generațiilor suferinții, aduce omagiul său de recunoștință oștenilor îndrăzneți ai Revoluției, comuniștilor care au început acum treizeci de ani opera lor de bine, și Partidului Muncitoresc Român, care săvârșește fapta cea mare de pace și iubire.

MIHAIL SADOVEANU
(1951)

Toate registrele vieții sufletești complicate de o lungă civilizație, fie ea mai ales arhaică, dar și evoluată, îi sunt cunoscute, și eroii săi, oameni simpli în deosebi, sint înzestrați cu o finețe ignorată de alți scriitori... Astfel, Mihail Sadoveanu este totodată un scriitor pentru popor și un autor pentru intelectualii cei mai rafinați, accesibil ca și Mihai Eminescu, tuturor imaginațiilor.

G. CĂLINESCU

Ecru de precizat la Sadoveanu, unde sfinște naratiunea și de unde începe descrierea, între o modalitate de comunicare și cealaltă fiind un echilibru desăvârșit. Pe cei de mare povestitor, pe alți de vibrant poet al naturii, incomparabil artist privește lumea clasicilor, cînd cu prospețimea de senzații a romancierilor, ridicîndu-se de la emoția clipei la percepția infinitului. Amintirea primei iubiri e asociată invaziei de lumină și muguri dintr-o primăvară feerică (T-aduc aminte, Teoile); echilibrul sufletesc al maturității pare reflexul echinocliului de vară (24 iunie); cromatică autumnală și mișcările cu funigie conferă un fundal poetic idilei unui vîntor cu o hangliă (Hanul Boului). Vîntul, vijoriu, apare întregesc sonor înțelesul unor stări psihologice. Melancolia, satisfacția, sublimul se încorporează în poezia anotimpurilor.

Prezență multiplă, natura ocupă în povestirile mai scurte ale primei etape un loc determinat, avînd o funcție precisă. Faptele evoluează într-o succesiune caracteristică, aproape todeauna aceeași: 1 — un pretext de evocare; 2 — o povestire propriu-zisă; 3 — raportarea la natură. Oricare ar fi împrejurările narațiunii (vechi sau contemporane), cînd peste ultimul episod a căzut cortina iar evocatorul caută o semnificație morală, o concluzie filozofică, intervine un element din natură, favorizînd reflecția. Ca un ecran continuu meditația, ducînd la potențarea fondului liric ori dramatic. Drept preludivă la Cîntecul amintirii se aud filifiri nocturne nedefinite. Un stol de paseri trece, fiind pe deasupra o chemare „ca un plîns tremurător”, enigmaticul Mihaelache rostește în șoaptă: „niste paseri străine”. După evoluția de către acesta a unei drame erotice, alte elemente elegiace prelungec mîhnirea. „Intr-un tirziu, cu oțările vîntului, mi s-a părut că vine pînă la mine plîngere de bucurie: cîntecul amintirii. Cîntarea tremurătoare ca într-un pustiu de moarte și parcă se oprea în silp de neguri, adunate la mormintul cel vechi, lîngă apă”.

Se poate spune că Sadoveanu vede oamenii, pe rurali mai ales, prin intermediul unui peisaj, natura devenind, după expresia plastică a lui Tudor Vianu, o „cutie de rezonanță” a sentimentelor. Dar se observă și contrariul: omul explică natura, dîndu-i o semnificație. Avem în acest sens mîntuția prozatorului despre „oameni simpli” în al căror suflet „ceea ce au urinat”. „Natura o vedeam prin ei. Pămîntul și soarele, codrii și apele le asociam cu viața acestor frați, pe care li simțeam venind spre timpurile nouă din cel mai adînc trecut, purtînd povara persecuțiilor și exploatării...”

Cinețica și pescutul l-au condus pe scriitor în cele mai variate priveliști: în munți, în codri, în delia, la bălîi, în singurătate. Intridus ca substanță, Tara de dincolo de negură (1926), Împărăția apelor (1928) și alte pagini, demonstrează nu numai sensibilitatea pentru pitoresc, ci și o filozofie în fața naturii, reflexivitatea cîștînd teren. În perspectiva veniciei, Eminescu vedea constelații pierdute „ca și frunzele de toamnă...”. În spirit folcloric la Sadoveanu extincția nu-i posibilă. Nu rațiunea, ci comunitatea concretă cu natura decide ideea neantului. Văzut în perspectivă orizontală, peisajul apare viu, tonic, cuceritor. Pentru Sadoveanu, cuvîntul „sfrîșit” nu implică ceva tulburător. Totul poate fi al unei clipe sau al eternității; nimic nu rămîne în afara timpului. Nici un cuvînt nu are mai mult înțeles pentru el decît

1 Prefață la Opere, I, 1954, pag. 5

izolării. În codrii de la Carpați simțim în cea mai caracteristică ambianță sadoveniană, dialogul cu muntii deschizînd drum către puritățile aeriene ale „tării de dincolo de negură”. E natura care a participat la închegarea unui popor, dînd istoriei oameni tari. Haiducii justitieri și Vitoria Lipan aparțin ariilor de viață a bradului. Dar muntele fusese introdus în literatură mai de mult. Della, bălîile, apele intră spectaculos în literatură prin Sadoveanu.

Sus, în codrii de brad miscarea e aparent mai înceală, însă pasiunile sint rezeși și puternice. „La noi furtunile sint virile și apele vîroase” (Neagra Șarului). În pădure totul e grav; pădurile cu dihamile lor nu rîd; păsările solitare fug de lumină, de oameni. Acolo, glasul de corn care „tremură departe”, răzbat înăbușit, trist, ca din fundul pămîntului”. Ca la Eminescu, pădurea constituie o trăsătură de continuitate cu trecutul. În „lăcerea grozavă” conștiința propriului eu devine mai clară: „Mă opream și dintr-odată îmi auzeam bătaia inimii în cosul pieptului”. Neostentit Orișul al pădurilor, Sadoveanu acompaniază cu haria sa mai cu seamă respirația lină a frunzișului, deși nu-i displac nici vijeliile. Ne-am asteptat să găsim la el o scriitură aspră ori capricioasă; ne întîmpină oronicele unei simfonii.

În lumina amintirii, el revede „printre gene” privești nelind cu o emoție înedită. El merge în natură pentru a se dărui lui însuși. Fiecare urmă lăsată în memorie se leagă de un moment biografic, trecut prin sensibilitatea artistului, natura ne revine transfigurată: sadovenizată. Impresia legată de clipa unică devine materială, fiind „absorbită” și purtată la suflet, împreună cu altele. Cîntare fragment de tablou alpin „a dură în mine, cînd el în realitate nu va mai fi; apoi nu voi mai fi eu; și din amîndoi nu se va mai găsi decît vestigiu acestor rînduri” (Lacul Ros). Din necontenita mișcare a universului rămîne ca un balsam bucuria de a fi trecut pe sub stele, printre păduri, prin dragoste.

Cele care au fost, rămîn așa de frumoase pentru că nu mai sînt. Cele de acum, pentru că nu vor mai fi... (Iași, primăvară).

Intrucît totul „trăiește în felul său particular, potrivit legilor proprii”, autorul Împărăției apelor se „incorporează” cu incantație vieții tăcute a „stîncii, arborelui, zmeurii și ferigii”. El este în același timp în afara lucrurilor și în lucruri. Între ei și natură, ducîndu-se „un fenomen de participare, de osmoză și simbioză”. Hotărît, pentru Sadoveanu contemplația de unul singur nu înseamnă izolare, ci integrare într-o lume de miracole, în căutarea acelei „mistice și nepilpit din toate ale creației”. Fiecare contact cu natura reprezintă o încercare de „adîncire în lucruri”, o „experiență cu totul personală” (Neajlov).

Hogas gusta cu satisfacție necostă, un anumit peisaj: peisajul alpestru; într-un singur anotimp: vara. Alecsandri era refractar cerurilor toamnelor. Sadoveanu cercetează cu egal interes galeria schimbătoare a tuturor anotimpurilor. Vederea parțială, iar fi apărut ca o infirmitate, el fiind un poet complet. Închiet din articulații felurite, peisajul în viziune sadoveniană devine un complex de reverberații vizuale, sonore, olfactive. Totul e concret și totul ireal, grație sistemului de imagini ce se interferează: culorile radiază sunete, sunetele evocă o atmosferă, atmosfera o lume unică în felul ei.

Fiecare peisaj își are psihologia lui și creează o psihologie. Chiparșii florentini cu linia lor zvelă se proiectează pe un cer senin, sugerînd bucuria sevei triumfătoare: exultanța este specific italiană. Pădurile largi ca niște mări ostente respiră nostalgie; muzica maură exprimă o mare jale a

C. CIOPRAGA

NATURA PREZENTĂ MULTIPLĂ

din muntii Rîștei trece prin „codru negru” „ca într-o feerie, sub luna albă de iarnă”, ducînd din „picla opacă, într-o minune de vis, într-o lăcerea de zăpadă și de argint”; delta înseamnă intrarea „în altă viață ori într-un basm”. În decurcul cu muntii, păduri și ape, toate întretin mirajul. Vis, basm, minune, sint termeni care, asociindu-se, traduc sentimentul sublimului. „Minunea”, „minunatul”, „feericul”, alternează cu „realul, opunîndu-se banalului, prozaiului, urtului.”

Explicația mobilului care duce la transfigurarea realității ne-o dă magicianul însuși: „Pricina frumuseții și a poeziei ce ne înconjoară se află mai ales în noi... (Luna mînăstirilor). Aspirînd adesea la

puritatea lumii basmelor, miscarea spirituală a prozatorului are baze folclorice. Oamenii se ducînd din „picla opacă, într-o minune de vis, într-o lăcerea de zăpadă și de argint”; delta înseamnă intrarea „în altă viață ori într-un basm”. În decurcul cu muntii, păduri și ape, toate întretin mirajul. Vis, basm, minune, sint termeni care, asociindu-se, traduc sentimentul sublimului. „Minunea”, „minunatul”, „feericul”, alternează cu „realul, opunîndu-se banalului, prozaiului, urtului.”

Explicația mobilului care duce la transfigurarea realității ne-o dă magicianul însuși: „Pricina frumuseții și a poeziei ce ne înconjoară se află mai ales în noi... (Luna mînăstirilor). Aspirînd adesea la

senzațiilor noastre — spre uzul nostru, un descoperitor și pentru noi al sensibilității noastre”². Așadar — poet și psiholog. Pentru etapa la care se referea criticul, caracterizarea era exactă. Dacă i-ar fi fost dat să urmărească și restul operei, trebuia să observe accentuarea fondului reflexiv, psihologic evoluînd spre o „filozofie” a naturii. La Sadoveanu din epoca maturității percepția lirică și reflexivitatea fuzionează într-un lirism filozofic, ducînd la o unitate intimă indivizibilă. Cu alte cuvinte frumosul clasic, cel care sensibilizează retina, interesează ca punct de plecare, ca senzație preliminară. Frumosul sadovenian cucereste, mișcă, rutine, ca unul care e transpus pe paritatură sufletească. Impulsul sensibilității se întregesc cu ideea; contemplația se înobilează prin altitudine.

Poetilor florentini peisajul toscan le apărea într-o fumegare nostalgic, diafană. Îndreptîndu-se spre tărîmurile „de dincolo de negură”, poetul român caută o lumină neisotivă, fiind ca și mediteraneanul Alecsandri un solar. Primăvara e o explozie a luminii, într-o bucurie generală de kermes flamand. „Intr-o zi un soare ca niciodată a umplut de lumină odăile; s-afară zăpezi-le s-au topit toate. Paseri cîntau în livadă, vilele mugeau blind în ogrădă; glasuri de oameni veseli sunau în apropiere...” (Povestea cu privilegiaterea). Dar în ciuda luminizării, tablourile sadoveniene au, precum pinzele unui Corot, o cută de mister. Chiar și în peisajul torid al sudului această cută rămîne. Lumina nu-i totuna cu transparenta.

Trecute prin amintire, priveștile vie de odinioară capătă vibrații scăzute, tonurile aprinse lăsînd loc tonurilor dulci de pastel, culorilor estompate. Lumini și umbre se topeșc ducînd la o reprezentare muzicală. Poetul Tării de dincolo de negură cultivă tehnica reprezentării fluide, un fel de sfumatura în care nuanțele se sting imperceptibil ca fumul. Nu se poate vorbi todeauna de primatul imagini plastice, elementele vizuale echilibrinde de multe ori cu cele auditive. Închîndîm înnuri soarelui, Sadoveanu are totdată voluptatea misterului, termenii ca teină și tainic, revenînd mereu. În același timp apropiate și departe de lucruri, el meditează despre iubire și moarte, căuînd eternul în cele efemere, permanența în cele schimbătoare.

Hogas întretinea în muntii colcovii neauzite cu divinități păgîne. Chateaubriand se adresa în singurătate zeităților creștine, punîndu-și întrebări: Sadoveanu păstrează o liniste netulburată de probleme insolubile. Peisajele cele mai încercate de taină n-au nimic metafizic. La Sadoveanu linistea e o stare de echilibru absolut, de echinox sufletesc, de nivelare a sentimentelor. Linistea amlează orice contradicții, simlînd intersecția fericită a tuturor planurilor. Linistea înseamnă îndeptarea din realitatea tulburătoare ori amară: ceva „în afară de timp și departări”, cum ar spune un personaj din Creanga de aur. E o reculegere caracteristică sadoveniană, cu obrișe străveche, aducînd ceva din linistea primilivilor, învecinîndu-se cu linistea geto-dacilor în fata destinului, venînd de la linistea aparentă a pămîntului. Transferul de liniste, pe cale senzorială, de la lucruri la om, devine esența unei filozofii făcută din simplitate și sens poetic. Eminescu își proiecta idealul de perfecțiune în imaginea titanului și genului; la Sadoveanu nostalgia linistii e însăși nostalgia fericirii, linistea și fericirea fiind termeni echivalenți, putîndu-se substitui unul altuia. O mare liniste sub cupola celestă, — iată o imagine reluată ca un motiv simfonice în momente su-

2 Studii literare, 1930, pag. 110, 111.

lești de maximă plenitudine: „Era vara în toi și un cer increment în liniște ca un smalt albastru” (24 iunie). „Intr-o liniște deplină, sub cerul înalt-boltil, stam sigur și mă impresura tăcerea adîncurilor, ca o mare” (Neagra Șarului).

„Nu vi se deschide și dumneavoastră... — acelora care mă puteți înțelege — o zare de tîhnă sub un cer blind?” (Iași, primăvară). Izolînd zece cuvinte caracteristice sadoveniene, acestea sint: amintire, taină, vis, lumină, cîntec, mîhnire, prietenie, blîndețe, liniște, codru. Sint cuvinte-cheie, exprimînd stări afective, în primul rînd. Cele mai multe din ele exprimă apol relația om-natură: amintire și pensabilul, infinitul și mărginitul, viața și moartea pot fi sesizate numai raportîndu-le la natură. Pornit să descopere natura, lui Sadoveanu i se dezvăluie totodată oamenii, neîntrecînd poet a jungînd pe cale senzorială la esența rațională, distingînd structuri și tipuri explicate prin condiții multiple.

Văzută în dominantele sale, la Sadoveanu natura e o prezență complexă, de o mare varietate mozaicală. Reprezentarea plastică a geologului se imperchează cu reprezentarea muzicală, sonoră. Apa, codrul, piatra — cîntă, sugerînd muzica perfectelor raporturi cu universul. Nu e un dialog cu natura, ci un acord, un paralelism orchestral între voce și instrumente, ducînd la cantabilitate. Nu e un univers pașnic, dar e raiul terestru concret și landru. Reîntregirea din lumea violentei în acest eden e tonică, terapia naturii făcînd ca durerea să apară în dimensiuni reduse. Natura-personaj intervine cu forța ei imensă regenerînd pe infrînți sau zădărnîcînd acțiuni nefaste. Pădurea din Nopile de Sînzene se ridică napraznic, înfrîngînd proiectele unui străin intrus în ambianța străveche a locurilor. Bistrita face dreptate la Bulboana lui Vălnaș. După o durere cumplită, pădurarul Culi din Ochi de urs regenerază asemenea umilitilor din povestirile lui Jean Giomo, apropiatii ca reacțiune morală de eroii sadovenieni.

Pe fondul naturii se proiectează omul contemporan și omul istoric, un tablou retrospectiv înlocuiesc o demonstrație. În numărul omagial închinat scriitorului de revista Însemnări Ieșene (1939) un biolog observa autenticitatea și exactitatea reprezentării „naturii vii”, referîndu-se la diversitatea faunei silvestre și acvatice. În păduri mișună viețile cele mai diverse: de la veveriță la căprioara pînă la lup, zîmb și urs. În ape foiesc tot soiul de pești. Excelexent cunosător al necuvîntătoarelor, Sadoveanu nu e numai un animalier strălucit, ci și un poet al acestora.

După Eminescu nimeni n-a găsit acorduri mai variate pentru a da viață nemuritoare frumuseților românești. Eminescu era un reflexiv și un liric excepțional, un poet al mitificului romantic. Sadoveanu e un rapsod, cîntînd natura în lumina schimbătoare a anotimpurilor. Idilicul naiv, pitorescul liniștit, viforele pustitoare se împletesc în paginile rapsodului într-o orchestrație simfonică de anvergură beethoveniană. E o epopee a pămîntului natal, cu scăpărări din trecut, îmbrățișînd prezența și înțelegînd viitorul, crecînd din toate culturile țării, căpătînd semnificația unei sinteze, asimilîndu-se cu istoria și destinul patriei.

SADOVENIANIA

Schițele de lui Mihail Sadoveanu, afit cele relative la războiul de la 1877, cit și cele publicate sub titlul: Povestiri, Dureri înăbușite și Crîsmo lui Moș Precu, sint creațiuni de o puternică originalitate, inspirate de intuiția exactă a unor tipuri felurite, luate de pe toate treptele societății noastre, mai ales dintre țărani și micii țirgoșii, și exprimate într-o formă perfect adaptată mijloacului social descris.

TITU MAIORESCU

În față, pe birou, privirile iscoditoare cad pe fila unei cărți, nu știu cînd isprăvite: Hanu-Anculei. Îți revii: e tot de Mihail Sadoveanu. Și în timp ce îți dai definiții seama că ești la tine în odaie, gîndurile se string în mînunchi învîlt, ca o coadă de păun, iar inima îți se zbate ritmic în egiptul acestei fecundități neobosite care a prins, în matca înșelătoare a vorbelor, efuviile unei poezice nostalgii, tot atît de originală și intensă, ca și muzica misterioasă din lirica marelui Mihail Eminescu.

POMPILIU CONSTANTINESCU

Mihail Sadoveanu, autorul cel mai fecund pe care l-a cunoscut literatura noastră, dintru începuturile ei și pînă astăzi, este în același timp și, mai cu seamă, prozatorul ei cel mai reprezentativ, care nu numai a îmbrățișat cea mai înfîșisă arie a geografiei și istoriei patriei noastre, dar acela care a miadată și înălțat expresia artistică a limbii românești la o altitudine și o stabilitate rar înîlțite înainte de dînsul.

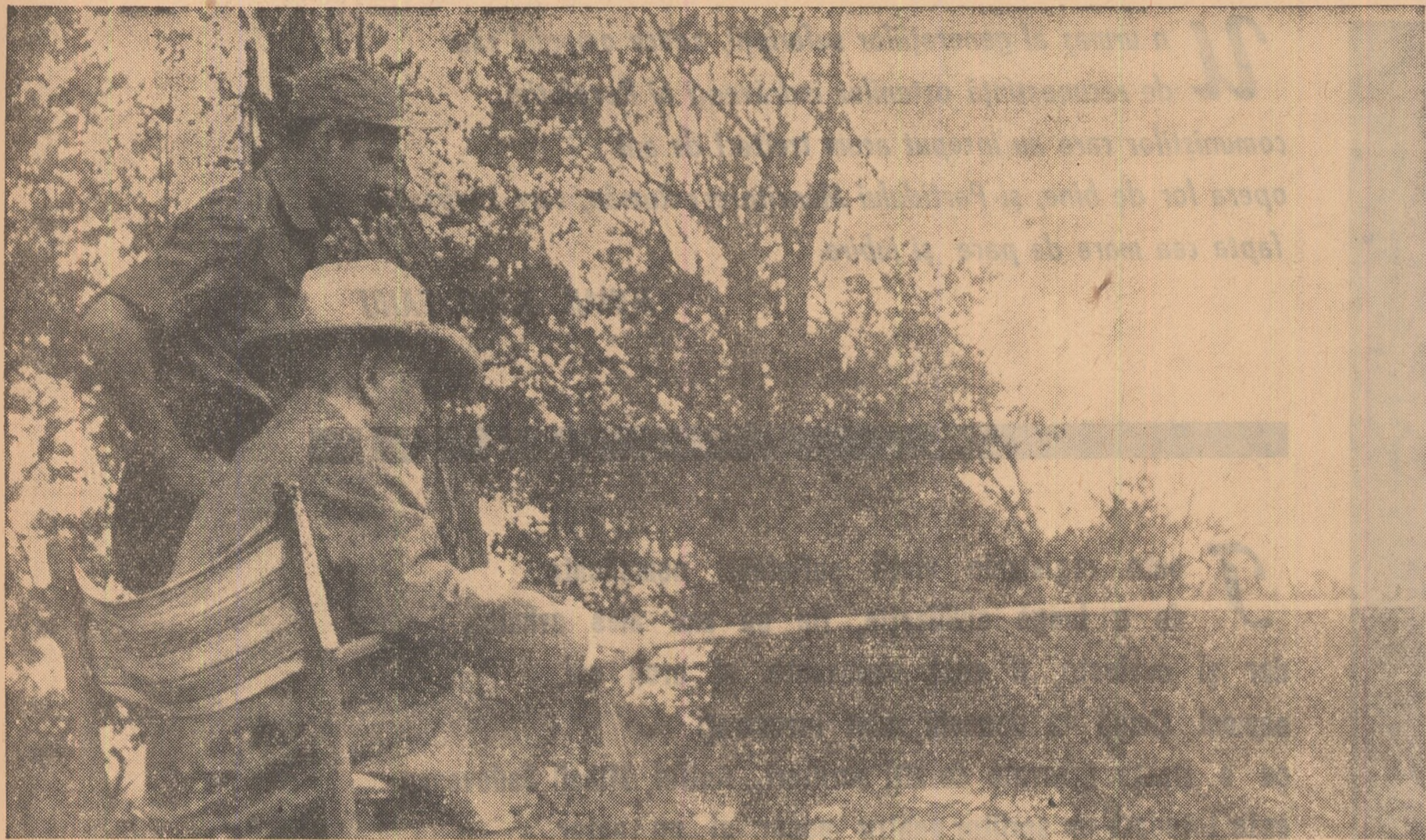
PERPESICUȘ

Nu are nici o vîrstă. În el sint mii de oameni și-nrînsul anii proaspeți... Tot puști rămîn. Mă aflu acum la o examen și vreau s-arăt că nu-s intimidat.

Sentința o să vină. Oricare-o fi, totuna. El pentru mine-i apa vrăjitelor fîntîni. Il voi slăvi în cîntec cum pot slăvi doar luna, iubindu-l ca pe muniți, natalii mei, bătrîni.

NICOLAE LABIȘ
(din volumul Primele iubiri)

INTER

EDGAR PAPU

FRĂȚII JDERI

Dacă în fiecare din cărțile lui Sadoveanu apare Sadoveanu în trecut, faptul se învecinează cu atât mai puternic cînd este vorba de *Frății Jderi*. Fruct al unei îndelungi meditații și elaborări, această grandioasă lucrare are puterea să ne aducă în fața noastră o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă.

În această categorie de opere se încadrează și cele două romane *Frății Jderi* și *Ștefan Vodă*. Nu numai toată generația, ci și toate categoriile de artiști se încadrează în această categorie de opere. În *Frății Jderi* și în *Ștefan Vodă* se vede o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă. În *Frății Jderi* și în *Ștefan Vodă* se vede o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă. În *Frății Jderi* și în *Ștefan Vodă* se vede o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă.

lor de mare, ne descoperă fructurile de viață ignorate. Dramele săi, par să simbolizeze lumina în mijlocul întunecării. În *Frății Jderi*, autorul ne prezintă o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă.

În *Frății Jderi*, autorul ne prezintă o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă. În *Frății Jderi*, autorul ne prezintă o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă.

În *Frății Jderi*, autorul ne prezintă o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă. În *Frății Jderi*, autorul ne prezintă o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă.

În *Frății Jderi*, autorul ne prezintă o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă. În *Frății Jderi*, autorul ne prezintă o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă.

Vodă este un asemenea mag, care simțea sensul anumitor aspecte ale naturii și îl aplica la planul guvernamental. „Noi domni și stăpîni de monede, spune el fiului său Alexandru, trebuie să urăm pilda soarelui, din fiecare zi căldură și lumină, fără a primi”. Aceasta o numește Ștefan „rînduiala noastră”, rînduială obișnuită în mod elaborat și dirijată în sensul de mai sus. Astfel vestea „viitoare domnească” din partea a doua este pentru domni și stăpîni de monede, spune el fiului său Alexandru, trebuie să urăm pilda soarelui, din fiecare zi căldură și lumină, fără a primi.

În *Frății Jderi*, autorul ne prezintă o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă. În *Frății Jderi*, autorul ne prezintă o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă.

În *Frății Jderi*, autorul ne prezintă o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă. În *Frății Jderi*, autorul ne prezintă o lume nouă, o lume pe care nu o cunoșteam încă.

lilei sale personalități se află măsurate în efectul pe care prezenta sa îl produce în conștiința rădăcinii. Nu în zădărnici, care se bucură de o viață lucidă și așteaptă să se interiorizeze și să se determine să-și continue existența într-o lungă tăcere. Prețioasă și aburul vinului îi dozmălesc, de dezașă limbile și-i ajută să se despoaieze. De aceea, spre deosebire de Creangă unde ne impresionează sceneria dramatică, în *Frății Jderi*, dialogul, la Sadoveanu domină monologul, confesiile, pe care le solicită asemenia structuri și destine umane. Pentru eroii de la Hanu-Ancuței, povestirea este un „modus vivendi”, o necesitate psihologică. Destăinându-se ei află alinare, dobîndesc sentimentul, specific sadovenian, al solidarității cu oamenii. Spusa lor conține o mare gravitate, și grea de lirism, diferențindu-se iarăși de spiritul jovial și lucid al lui Creangă. În vorbirea personajelor din *Hanu-Ancuței* răsună mai cu seamă ecouri biblice și formule ceremonioase cronicești, în timp ce în *Amintiri din copilărie* înfloresc la tot pasul vorbe de duh.

AL. SÂNDULESCU

HANUL ANCUȚEI

O nouă lectură din *Hanu-Ancuței*, în afara satisfacției estetice de mare intensitate, oferă prilejul de a medita încă o dată asupra artei de povestitor a lui Sadoveanu. Cărți tip narativ aparține această uriasă scriitură, care singur se consideră descendentul cîntărilor populare, al lui Neculai și Creangă?

Prin structura sa temperamentală, Mihail Sadoveanu se definește ca un povestitor romantic, mai aproape de folclor și de Eminescu decît de cronici și de Creangă. El are cultul vechimii și al amintirii, ca și poetul, timpurile revolte constituind un fel de pămînt pierdut al Caneanului și totodată o magmă care nu încetează să transmită căldură prezentului. Toți eroii adunați la Hanu-Ancuței coboară din vremi parca imemorabile și nu și găsesc bucuria decît în evocarea lor. Ei trăiesc de fapt în retrospectivă, existînd mai mult prin ceea ce istoricii decît prin actul efectiv. La Hanu-Ancuței, în jurul focului, se închină doar ulcele noi cu vin vechi. Acesta e gestul memorabil, în rest naratiunea privește un moment de anterioritate, uneori foarte îndepărtată. De aceea, optica personajelor ne apare nostalgică, apăsătoare și deosebit de asfințită o pocilii ferice și tinerii, fle de mîndre pentru tîrsoarea unei vieți tîcșoase de împerejură. În orice caz, trecutul este principala sursă de energie, al fînd depozitarul faptelor care s-au sedimentat și chiar s-au istoricizat.

Temperament liric, însușit de ideea trecutului ca generator de virtuți morale, epice și de universul fantastic al epusului popular, ca și Eminescu, imaginînd eroii conștienti de o acută pasionalitate și împrejurări excepționale ca în *Ștefan Vodă* și *O mie și una de nopți*, Sadoveanu este în același timp, se știe, un mare poet al naturii, care ne recomandă o dată mai mult structura romantică a naratiunii sale.

anume surse literare trecute prin filtrul folcloric. Așa, comisia lăută de la Dragănești are ceva donquixotesc în înfățișare, călînd pe un fel de Rosinante „numai pielea și oasele”, de origine fabuloasă. „Era ca în povestea înaintea de a minca tipăria de jar”, și înălțîndu-se în sa, „ca Alexandru Machidon”.

Trăsătură tipic romantică este pasionalitatea eroilor sadovenieni, simetia și temeritatea lor. „Oamenii buici, care au călcat pentru ochi negri multe hotare”, ei au fost, aproape fiecare, părtași unor întâmplări năpraznice. Aici aflăm nerval epic al povestirii care-i imprimă acesteia un pronunțat caracter dramatic și

spectaculos. Iubirea de la fințina dintre plopi a căpitanului Neculai Isac și uciderea sălbatică a frumoasei Marga, apriga surfință a lui Costandin Moțoc și impliștea dreptății de către haiducul Vasile cel Mare, ca un simbol lucid al sarmarilor, sînt episoade de baladă și așa le tratează și scriitorul.

Eroi ai unui trecut învolburat, convivia de la Hanu-Ancuței dețin o experiență amără, care i-a interiorizat și i-a determinat să-și continue existența într-o lungă tăcere. Prețioasă și aburul vinului îi dozmălesc, de dezașă limbile și-i ajută să se despoaieze. De aceea, spre deosebire de Creangă unde ne impresionează sceneria dramatică, în *Frății Jderi*, dialogul, la Sadoveanu domină monologul, confesiile, pe care le solicită asemenia structuri și destine umane. Pentru eroii de la Hanu-Ancuței, povestirea este un „modus vivendi”, o necesitate psihologică. Destăinându-se ei află alinare, dobîndesc sentimentul, specific sadovenian, al solidarității cu oamenii. Spusa lor conține o mare gravitate, și grea de lirism, diferențindu-se iarăși de spiritul jovial și lucid al lui Creangă. În vorbirea personajelor din *Hanu-Ancuței* răsună mai cu seamă ecouri biblice și formule ceremonioase cronicești, în timp ce în *Amintiri din copilărie* înfloresc la tot pasul vorbe de duh.

Temperament liric, însușit de ideea trecutului ca generator de virtuți morale, epice și de universul fantastic al epusului popular, ca și Eminescu, imaginînd eroii conștienti de o acută pasionalitate și împrejurări excepționale ca în *Ștefan Vodă* și *O mie și una de nopți*, Sadoveanu este în același timp, se știe, un mare poet al naturii, care ne recomandă o dată mai mult structura romantică a naratiunii sale.

Cum e și de așteptat, el simte forța adică al singurătății și al vechimii, împietrite ca într-o liniste milenară. „Înseparabil erau pînă pe neclintite; Moldova curgea în însoarele auriu într-o singură țară și într-o liniste ca din veacuri; și cîmpurile erau goale și drumurile pustii în pînă zării, iar călătorul pe cel puțin parcă venea spre noi de demult, de ne deparțate țărîmuri.”; transcrie cu o sensibilitate neegalată poezia locurilor tainice cu foamătul lor moale și neclintit: „Coti după comic, și dintr-o dată mi se înfățișează, într-o viașă verde, o liniștită cu colac de plăcîr, între patru plopi. Era un foc tînic și singuratec. Apa neclintită, aproape de glizidă, avea în ea ceva viu, mîscarea mîrîmii și neclintită a frunzilor”; captează muzica blîndă și dulce a clopotelor cu rezonanță și întorie: „Era o dîmăneșă limpede de toamnă în valea Moldovei. Se azeau clopote de la biserică bînd în depărtări. Acum zvonul lor venea pînă în sufletul meu blînd și cu dulceață”.

La Sadoveanu, povestirea îndeplinește, pe de o parte, o funcție expresivă și comunicativă, este, cum spunem, o necesitate psihologică, iar pe de altă, reprezintă, ca și chi-

tecui, o delectare, o artă a petrecerii timpului: „Foarte-mi place — zice unul dintre eroi — să ascult istorisirii și să spun și eu câte știu din treburile vremii”. Ea poartă un mesaj al prieteniei, unindu-l pe convîl în jurul mesei și dîndu-i prilej fîcării, ca în *Halmău* și *Decameroul*, să spună o întâmplare cu tîlc.

Povestirea lui Mihail Sadoveanu este de tip romantic și folcloric oriental, deosebindu-se structural de aceea a lui Creangă. Dacă humileșteanul cultivă ironia și vorba de duh, autorul *Hanu-Ancuței* se impune prin lirismul adesea confesiv și grav al naratiunii; dacă primul e jovial și comunicativ, celălalt e melancolic și soloc; dacă Creangă e un regizor de geniu al povestirii, Sadoveanu e marele ei poet.

AUREL MARTIN

BALTAGUL

G. Călinescu numea *Baltagul* „Mioridă în dimensiuni mari”, relevînd astfel (însă nu cel dintîi) una din relațiile posibile dintre cartea lui Sadoveanu și alte opere de prestigiu ale literaturii naționale sau universale. Că istoria Vitoriei Lipan și a bărbatului ei Nechifor, ucis mișelește de cei doi ortaci ai săi, descinde din balada nu și greu de dovedit. Punctul de plecare al evocării sadoveniene e, neîndoielnic, cunoscuta capodoperă a folclorului nostru poetic. Epigraful ce întovărășește povestirea trimite direct la un anume pasaj din *Mioridă* („Stăpîne, stăpîne, / Mai choamă s-un cine...”) și eroia reconstruită împrejurările în care s-a petrecut năprasnicia moartei a soțului ei, în spiritul datelor materiale cuprinse în folclorul popular. Reîndul filul epic al acestei *Baltagi* propune însă o altă rezolvare a situației decît aceea subliniată liric în varianta pusă în circulație de Vasile Alecsandri: legea morală cere ne acceptarea senină a crimelor obligate, ci pedesirea crimelor, iar datina nu împăcarea mai mult sau mai puțin resemnată cu soarta, ci implinirea datoriei rituale față de cel dispărut. Ideea cardinală ce prezidează cartea e aceea a justiției, a biruinței finale pe care, chiar în condițiile învătuite măcar o vreme în mister, trebuie să o repurteze forțele binelui asupra aceluia răului. Sub acest aspect, *Baltagul* coboară, așadar, mai degrabă din baladele sociale și eroice sau din basme decît din *Mioridă* moritice. Așa cum coboară, în alte contexte, tot din baladă și din basme, și atîția dintre eroii ce populează *Frății Jderi* sau *Nicoară Potcovă*.

Persepsic și (pe urmele lui) Paul Georgescu, raportînd și ei înainte de toate *Baltagul* la *Mioridă*, vorbesc însă și despre unele afinități între structura morală a Vitoriei și a Antigonei, iar Mihail Petrovici între aceea a Electrei și a eroinei sadoveniene, stabilind unele potriviri între problematica abordată de scriitorul român și cea înzestrată cu trăsături în parte corporată în cunoscutele piese sofocleice. Că Sadoveanu (care a compus și el în tinerețe o *Hecuba*) va fi reținut sugestia din lectura tragediilor elene, e foarte posibil. Cum posibilă e, la o adică, forțînd nițel lucrurile, și comparația (propusă de unii) între *Profiri* Petrovici din *Crimă și pedeapsă* și Vitoria Lipan sau între aceasta și Anca lui Caragiale. Nu e însă mai puțin adevărat că similitudinile (cîte există) nu sînt de esență, că apropierea nu luminează decît anumite laturi ale psihologiei Vitoriei și nu indică decît anume asemănări foarte relative, de situații și de atitudini, fără a afecta în vre un fel originalitatea tipului conturat în *Baltagul*.

Ceea ce o înrudește pe eroia sadoveniană cu cele două personaje sofocleice e sentimentul datoriei, tenacitatea cu care tustrele fîrteșe să implinească datina. Și totuși, caracterologic judecînd, deosebiri dintre ele sînt atât de evidente, încît echivalențele sînt, practic, de neconcepție, eliminînd posibilitatea convertirii vreunlei în varianta a celorlalte. Alții Antigona, cît și Electra sînt firi pasionale, stăpînite de un temperament în stare să le miste pe o claviatură sentimentală dintre cele mai nuante, trezînd de la revolta înfrîncată, energică, la jelanie, în gesturi ce prevestesc romantismul. Vitoria e, dimpotrivă, intruchiparea ideii de luciditate și de echilibru, a stăpînirii de sine, ceea ce îl îngăduie să practice, cu artă desvîrșită, disimularea și să nu se impună nu atât ca eroină, cît ca erou. În consecință, nu se comportă potrivit trăsăturilor tradiționale atribuite femeii lovite de

soartă, nu alunecă în melodramă, nu hiperbolizează, nu e roaba sentimentului, ci apelează la rațiune și acționează în conformitate cu aceasta, cumpînînd cu săgăcitățile capabile să lămurească faptele, ca un veritabil anchetator preocupat să descopere adevărul. Antigonei și Electrei, situația în care se află ele, li se pare a fi ieșită din comun. Și raportată la cotidian, așa și este. Fiecare e nevoită să lupte cu forțe superioare, potrivnice, greu ori imposibil de surclasat, într-un conflict de mare intensitate tragică. Vitoriei, în virtutea experienței milenare acumulate de oamenii munților, martori obișnuiți ai unor întâmplări năpraznice, obișnuite și ele, nimic nu i se pare cu totul nefiresc. În afară călcării datoriei. Evidențierea morții lui Nechifor o împinge spre pragul disperării, nici nu-i pune problema viitorului. Acceptînd lucrurile cum sînt, și făcînd datoria, dînd mortului cinstirea de pe urmă. Odată împlinită datina, Vitoria își reia liniștită ocupațiile cotidiene, închinînd definitiv un capitol al existenței sale. Finalul *Baltagi*ului e, în privința aceasta, elocvent.

În cazul Vidrei lui Hasdeu sau al Chișinei lui Odobescu (alte eroine de care a fost inspirată figura Vitoriei), primăria ideea de ambiție și de voluntaritate, împlinită cu intenție ce nu vizează întotdeauna latura cea mai nobilă a naturii omenești. Anca lui Caragiale (ca să nu menținem în spațiul românesc, urmărind cu tenacitate savantă „înta răzburării” („napăstă” pentru nepăstă”), își subordonează existența, vreme de cîțiva ani, legii talionului. Pe Vitoria nu o caracterizează însă nici ambiția (de mamă sau de soție) și nici gîndul de a-i pedepsi nămaidecît pe ucigași. Reconstituitul ultimul drum al lui Nechifor, ca vrea, în primul rînd, să afle nu alt pe omul care i-a ucis bărbatul, cît corul soțului ei, pentru a-l îngropa cum cere ritualul unor obiceiuri perpetuate de secole. Că Nechifor a fost pălit de o mină vrăjmasă și doborât mișelește, Vitoria știe încă de când a luat hotărîrea să înceapă, pe cont propriu, cercetările. Anume „semne” i-au spus-o și i-o confirmă mereu, ca în basme. Ceea ce nu știe e locul unde s-a petrecut trecerea lui în neființă. Locul acesta îl caută ea, sigură că aici va găsi și osemintele celui dispărut. Cine sînt făptușii crimei o interesează doar în plan secund. Pedesirea lor e o treabă ce revine stăpînirii; iertarea sau neiertarea lor îl privește pe Dumnezeu; și în cazul Vidrei, și al Chișinei, și al Ancăi, voința și tenacitatea capătă inflexiuni aproape diabolice, riscînd să o aducă pe Anca, de pildă, la limitele ce desparte omeneșul de dezumanizant; iar pe Vidra și pe Chișina în zona tipologilor guvernate romantic de o pasiune devorantă și situate în apropierea mitului însuși.

Așa stînd lucrurile, îndiferenț ce termen de comparație am invoca, Vitoria, ca unitate caracterologică, se singularizează, devenind egală cu sine însăși, sinteză umană unică în felul ei, deosebindu-se structural de ouăre alt tip înzestrat cu trăsături în parte înrudite sau pus să se comporte în împrejurări obiectiv asemănătoare. Antigona și Electra poartă în concepție, idealul moral și rațiunea acțiunilor lor, amprenta epocii cărora le aparțin. Ele sînt, nu mai puțin, expresia vizuilor

sofocleice despre lume, om, moarte, viață, destin, reliefînd un mod de înțelegere a fenomenelor specifice etapelor atînses în antichitate de dezvoltarea psihologiei sociale și a gândirii umane. Eroinea lui Hasdeu și Odobescu sînt fructul unei mentalități romantice și se mișcă, simț și cugeță ca oricare alt personaj alcătuit după canoane similare. Anca lui Caragiale capătă, în economia piesei, funcție de instrument al justiției immanente. Ceva le unește însă, peste timp, pe toate acestea, diferențîndu-le, în substanță, de Vitoria: perspectiva din care sînt zugrăvite, tendința autorilor de a le înzestra cu un profil aparte, de a le vedea proiecții aproape ideale

PREȚĂRI

ale unei pasiuni sau ale unei idei, îngroșate până la dimensiuni ce antilază sau mini-malizăază condiționarea socială, istorică sau locală a caracterelor. Vitoria, în schimb, prin toate datele ei, e o reprezentare a țărânelui român din Ținutul de munte, aflat pe o anume scară a evoluției lui, definit în raport cu treptă atinsă de alți semeni de la oraș sau din alte locuri, păstrător al unei anume tradiții, al unui anumit chip de a judeca fenomenele, mișcându-se pe o orbită relativ conservatoare, ca și natura căreia îi este învățată întru înțelepciune.

Nu e greu de observat, revenind la comparația cu *Mioria* (și cu celelalte opere amintite), că, spre deosebire de alții, creatorul *Vitoriei* nu intenționează să confere cârului investigații reverberații mitizante și nici să-și investescă orolii cu calități morale (sau fizice) excepționale, cum va proceda mai târziu în *Frații Jderi* ori cum procedase anterior în *Șoimii*, în *Tara de dincolo de neagră*, și, măcar ca atmosferă, în *Hanu Ancuței*. De data aceasta, intenția evidentă mi se pare a fi demitizarea, *Baltagul* constituindu-se, după opinia mea, ca veritabilă replică la mitul mioritic. Nu e vorba doar de spiritul general ce prezidează evenimentele relatate sau de concluzia ce se desprinde din gesturile *Vitoriei*, ci și de modul cum, raportându-se la amănunte (sau personaje) comune celor două capodopere, distingem, fără prea mare greutate, prezența a două unghiuri de vedere diferite. Făcând o asemenea afirmație, nu ignor, desigur, admirația pe care Sadoveanu o purta *Mioriei*, nici faptul că în discursul de recepție rostit în 1923, evocând panteonul său literar, înălța elogii creatorului necunoscut al doinelor și al cîntecelor bătrânești, al baladelor de Corbea și Toma Alimos și, mai cu seamă, al *Mioriei* care, „prin arta ei fină și prin simțămîntul ei pătrunzător”, se impune ca o piesă incomparabilă în tezaurul folcloric nu numai românesc, ci și universal. Vorbitorul remarcă, printre altele, „acea alegorie fără păreche care îmbracă moartea, dumsana omului, în haine de mireasă zîmbitoare”, „dramatică soare a mamei, care vine într-un timp de înălțare a sufletului”, „o fatalitate pe care o primește cu suflet tare, împăcat și liniștit”. Balada aduce în prim plan, precum se știe, fiziologia idealizată a ciobanului dotat cu însușiri fizice și morale de o strălucitoare și singulară frumusețe. Corresponsentul său, în *Baltagul*, e Nechifor Lupan, „un vrednic și fudul”, iubit și petrecăreț, priceput în ale negustoriei, gata de harțag la chef, greu de doborât altfel decît prin vicieșug. Caracterologic, el se situează, într-un anumit sens, la antipodul bacului moldovean. Acesta află că va fi înțeles, dar nu reacționează lund și măsuri de apărare, ci preferă să-și comunice liniștit testamentul și să se pregătească sufleteste senin, pentru momentul fatal. În ce-l privește pe Nechifor, o atare comportare e de neconcepție: el nici n-a putut fi ucis, de altfel, decît mistește, într-un loc care nu mai amintește prin nimic de paradisiacul cadru celebrat în *Mioria*. Nu e, desigur, singurul exemplu asupra căruiu ne-am putea opri. La concluzii asemănătoare ne-ar duce și o paralelă între *Vitoria* și măicuța bătrână care, „din ochi lăcrămiți / pe cîmp alergînd / de tot întrecînd”, își caută disperată feciorul.

Caracterul de replică al *Baltagului* mi se pare evident. El depășește însă opoziția între două capodopere, unite între ele printr-un subiect relativ înrudit. Raportînd povestirea sadoveniană la momentul cînd a fost scrisă, ea capătă o funcție particulară, de ordin, aș zice, programatic. În toamna lui 1930, cînd a apărut *Baltagul*, autorul acesteia împlinea cincizeci de ani și publicase peste șaiseci de volume. Se găsea, așadar, în plină maturitate creatoare, colindîndse țara în lung și în lat, cutreierase sufletul omesc, ascultîndu-și atent mișcările subterane, știa graiul firii, intuise tainicele resorturi ce leagă de veacuri destinele umane și dialectica naturii, realizase o parte din uriașea epopee închinată patriei și poporului. Proiectată în simetrii tematice, cu laitmotive ce se interfează relevant, dirijate de bagheta unui vrăjitor al graiului, literatura sadoveniană realizează de pe acum acordurile unei răscolitoare simfonii dedicate României, geografiei, istoriei și oamenilor ei, atestînd cu o consecvență exemplară, pa-

triotismul luminat și demofilia ce guvernau orientarea socială și estetică a marelui nostru scriitor, încrederea lui neajmărită în virtuțile ce sălășluiau în locuitorii acestor meleaguri, în simțul lor de dreptate, în capacitatea lor de a nu rămîne încovoiați sub cnutul mizeriei sau sub apăsarea ucigătoare a ideii de tradițională și structurală resemnare fatalistă. La ora

cînd vedea lumina tiparului *Baltagului*, interpreți ai specificului național vedeau în *Mioria* expresia cristalizată a neputinței ereditare, a împăcării cu soarta, a incapacității omului simplu de a gândi și a acționa. Raportată la atari mistificări antipatriotice, demobilizatoare, cartea lui Sadoveanu se înscrie în epocă printre cele mai de seamă și elocvente luări de atitudine patriotice și democratice. Parafrază a *Mioriei*, cum o numea unul dintre comentatorii, *Baltagul* c, în același timp, o afirmare și o negație.

EUGEN SIMION NOPTILE DE SINZIENE

Intrebat, în 1945, care este scrierica sa preferată, Sadoveanu ar fi răspuns: *Noptile de sinziene*. În altă împrejurare scriitorul asociază această carte *Baltagului* și *Divanului persian*, socotindu-le, pe toate trei, reprezentative și apropiate sufleteste de el. Preferința e o curiozitate: nici un critic nu așază *Noptile de sinziene* în rîndul operelor fundamentale ale lui Sadoveanu (*Hanu Ancuței*, *Zodia cancerului*, *Baltagul*, *Creanga de aur*, *Frații Jderi* etc.). Este legitimă atunci curiozitatea de a reciti această carte și de a vedea dacă alegerea prozatorului e îndreptățită sau nu.

Noptile de sinziene constituie, cum zice și autorul, o *fantezie* și urmează, cronologic, romanului *Creanga de aur*. Apare în 1934, după un șir de volume esențiale pentru arta sadoveniană, și trece aproape neobservată de critică. G. Călinescu, în 1941, (*Istoria literaturii române*) o înregistrează în seria scrierilor în care autorul continuă să analizeze „conceptul unei

*) Vezi I. Biberi: *Lumea de mine*.

Scifi absolute”. Romanul, în sensul de invenție epică, ar fi inexistent în *Noptile de sinziene*. Prin ce atrage atenția, atunci, cartea și cum se explică, esteticeste, preferința scriitorului?

Noptile de sinziene pornește, cum mărturiseste autorul însuși, de la ideea cum se apără de distrugere o pădure. „În jurul acestui gînd — zice Sadoveanu — s-au adunat o seamă de elemente fantastice, încheind opera, vibrația ei intimă, prin nu știu ce călăuziri... N-aș putea spune mai mult. N-aș putea să mă lămuresc bine nici pe mine. Sint lucruri pe care stăruindu-te atentă a gîndului le spulberă, sau care nu se lasă vădute cu luciditate”.

O primă notă despre structura cărții (fantasticitatea) o deducem chiar din observațiile autorului. Elementele fantastice nu sînt însă afit de numeroase încît să putem spune, fără șovăire, că *Noptile de sinziene* intră în categoria scrierilor de pură fantezie. Acțiunea e datată cu precizie (incepe la 27 iunie 1927), cazul de rezistență în fața civilizației, pe care îl are în vedere autorul, e clar, propriu unei epoci nu prea îndepărtate. Cu toate acestea, lumea pare venită de departe, gesturile ei sînt stranii, indivizii trăiesc, în afara timpului, supuși unor datini străvechi. Fondul mitic al cărții ne trimite la *Zodia cancerului*, *Uvar*, *Creanga de aur*, *Pastele blajnilor* și *Între-un anumit chip la Baltagul și Ostrovul lupilor*. *Noptile de sinziene* face parte din constelația acestor utopii moderne. Ca și în *Zodia cancerului* aflăm imaginea unui eden valah, indeterninabil; ca în *Baltagul*, *Pastele blajnilor*, o umanitate în rezistență, apărînd un mod de existență și ritualuri milenare; ca în *Ostrovul lupilor* înțelepții, solomonari trăiesc rețrași în singurătatea codrilor,

pentru ei iau foc, vitele dispar.

Rezistența cea mai puternică o opune însă natura însăși. Mai întii, codrul Borzei așteaptă solemn actul dublu de „trădare și dușmănie”. Viețuitoarele țin sfat, stîrcele și vulturii dau roată cabanei unde s-a instalat inginerul. Stihile, dezlănțuite, mătură din poiana Curcanelui locul așezării lui Bernard. Luat în spate de Marandache, strănepot de prinți pececegi, inginerul trebuie să părăsească pădurea Borzei, urmări de dușmănia sălbaticilor și a localnicilor. Bernard e omul altei civilizații, altor valori, și nu poate înțelege îndărătnicia, eresurile din această parte a Europei. Pentru el, în viața toate sînt „afaceri și condiții”, iar motorul acțiunilor omeneste — banul. Mavrocostii, Kivi, Sofronie Leca, pădurea Peceneaga, Marandache, Dima Samur, judele lingurarilor, Baba Domnica — vrăjitoarea — au, cu toate deosebirile sociale dintre ei, o filozofie proprie. Pentru ei viața e mai bună cînd e împodobită „de un vis ori de un cîntec”. „Aici fenomenele — zice Sofronie Leca, administratorul prîntului, răzes mîndru, inteligent — au altă logică și oameni de asemenea”.

O inerție colosală a pus stăpînire pe oameni și pe lucruri. Totul a rămas neschimbat din vechime, de nicăieri nu se arată vreo dorință de înnoire. Oamenii trăiesc în înțelegeri ce sălbăticesc. Solomonarii prevestesc timpul, pădurii ascultă, în noaptea sfîntului Ion de vară, glasurile păsărilor și ale animalelor. Norocel, vizitînd, discută cu caii, prințesa Kivi ocroteste căprioarele, Peceneaga și Liță Florea, fugarul, apără dreptul Borzei. Dreptul Borzei e, în fapt, dreptul unei lumi de trăi în afara civilizației capitaliste. Antoine Bernard e, în acest caz, un om al trecutului, un om al utopiei, un om al rezistenței, un om al acțiunii sale ter-

și-o face singur, mînd oasele preceptorului și notarului. Ca lie Simioncu, din *Pastele blajnilor*, intră în „singurătate”, adică în codru. Pentru Peceneaga statul e un fel de boier tînar, cu zadarnică învătătură: „măcar că a vătat la Paris și la nemți, dar obiceiurile noastre din vechi nu le cunoaște”. Vremile s-au ticăloșit, „nemții” (reprezentanții civilizației constituționale) umbliă cu vicieșuguri și lumea acestor oaze preistorice se apără în complicitate cu o natură în care sălășluiesc stihile vesnice.

Interesantă e în *Noptile de sinziene*, în legătură cu simbolurile de mai înainte, tipologia, înfățișată în mod mitic propriu lui Sadoveanu. Memorabilă e figura lui Peceneaga: din familia *magilor* sadovenieni, a celor înțelepți ce părăsesc așezările omeneste și trăiesc în pustii sau codri, în armonie cu viețuitoarele pămîntului. Pădurarul are rolul principal în rezistența față de planurile franțuzului. El ajută a natură nepîngărită să se aperse, în consens cu mistreții, lupii, bursucii, huhurezii, pajurile și ieruncile Borzei.

Lupu Mavrocostii e un fantast, un melancolic, din seria „oamenilor din lună” pe care Sadoveanu i-a prezentat și în alte scrieri. În opoziție cu Bernard, Mavrocostii, preocupat în construcțiile aeronautice, e un vizionar. Acest Fred Vasiescu al unui eden scitic are nostalgia zburătorilor interplanetare. El urmărește realizarea unui aparat care să zboare vertical, dar toate proiectele lui se prăbușesc și sînt abandonate pe cîmpuri, pînă cînd țărâni, veniți să are și să semene, le dau la o parte. Inerția Borzei îl fascinează, el domină și pe el. Prințesa Kivi, urmasă și ea a pececegiilor, femeie cultă, umblată prin apusul Europei, e, ca toți ceilalți, stăpînită de oacea plăcere de a trăi pe care Bernard o socotește, la oamenii locului, ca avînd forța unui viuc. Formele civilizației nu au îndepărtat-o de obiceiurile statornice. Intre Bernard și Sofronie Leca, om simplu, perfect încadrat tradițiilor, are preferă pe ultimul.

Momentele esențiale, artistice, ale acestei utopii țin de descrierea soborului viețuitoarelor de pe Borza și de prezentarea naturii în faza dezlănțirii ei violente, cu o notă adîncă de poezie învăluitoare. Ceea ce s-a numit, la Sadoveanu, *poezia materiei*, află aici, una din formele ei cele mai expresive. Prima e o feerie întocmită cu o rară artă. În noaptea sfîntului Ion de vară, în răstimpul de liniște, cînd stau în cumpăni toate stihile, — „și cerurile cu stele și vînturile” — animalele, jigăniile și paserile, capătă „lumina înțelegerii”.

În rîpa de sub poiana Vinului, Peceneaga ascultă cum suie mistreții din locurile joase, mersul pe brînci al lupilor și clămpănturile cătelandrilor; bursucii „îpătesc” pe cărți, în streșina poienii „filifii” buhelne și huhurezii. Pe clomburi de stejari se coboară pajurile, iar în furcile fașilor se string verzețele și Jderii etc. Viețuitoarele discută chestiunile curente ale pădurii, povestesc, apoi, în timpuri îndepărtate, fac caracterizări precise despre oameni. O întreagă biografie fabuloasă a Borzei și a băștinășilor se întregeste astfel. Destinul lui Peceneaga, înfrînt cu acela al sălbaticilor, se luminează și el din schimbul de replici la acest straniu divan al înțelepților.

„Vol, paserilor, — glăsuiește unul dintre ei, un șarpe peștir —, sînteți mai vechi decît jivinele. Însă mai vechi decît voi sîntem noi, șerpil. Noi sîntem înțelepciunea cea dintii și cea din urmă a pămîntului. Noi am scos pe om din rai, ca să cunoască bucuria și înfrîntarea, și noi avem să-l întorcem înapoi, acolo unde nu-l bucurie, nici înfrîntare. Așa încît noi știm mai bine decît orbi și decît pajurile toate ale neamului Mavrocostii și ale comorilor de de sub pădure. Noi am văzut pe cei mai vechi oameni care au fost aici și cunoaștem unde ar comorile cele dintru începutului lumii, și cele pe care le-au tînuit oamenii. Deci lăsați-l pe Peceneaga să caute, pînă ce, la vreme potrivită, îi voi arăta eu locul cel adevărat. Voi să știți că acea comoră este. Lupu Mavrocostii cred în ea, căci pentru credință nu trebuie înțelepciune. Iar Kivi nu crede, pen-

zesc o dirză împotriva. El nu poate învinge această inerție milenară, pentru că îndărătul pădurilor, al oamenilor, se află ceva „nehotărît și neexplicabil”.

tru că e mai înțeleaptă decît el. Vine singură la pădure, dezalează, cercetează poienile, zîmbește acestor căprioare proaspe care se tem de dînsa, grăiește cu verzețele, care nu se tem; și ascultă, așteptînd să-i cînte lăutarul cel nărușit, apoi scoabă prin alte poieni și rătăcește pînă la tîu și pînă la Duruitoare. Acolo uneori se dezbracă și se așază sub spume, ca s-o bată apa care curge de sus. Însă ea nu crede ca a umbliat în preajma comorii și a călcat peste comoră: căci ea caută altceva”.

Natura în stare de convulsie, poienile izolate „de lume, de cer, de pămînt, într-un înțuneric sfîșiat de violențe”, negurile depietite și puhoale amintesc, cum s-a observat, de *Atala*, de „monstruos” romantic în genere. Sadoveanu e unul dintre maiestrii lui. Totul e prezentat cu o mare artă a gradăției, de la tăcere adîncă, prevestitoare, pînă la viforele cumplit, scitice.

Noptile de sinziene pusă sub ideea gravă a confruntării dintre două lumi și două civilizații cu valori inconvertibile, se înscrie, astfel, în seria utopiilor romantice. Esteticeste ea nu stă pe același plan cu *Zodia cancerului* și *Baltagul*, dar nici cu mult proza jos. Această *fantezie* fără povest (cum i-ar fi spus odată autorul însuși) e, nici vorbă, fermecătoare, și, prin cîteva momente, esențială pentru substratul spiritual al opereii sadoveniene. Pe terenul ideii de aici, scriitorul se întîlnește cu Eminescu, Iorga, Pirvan, Blaga, care au sondat, cu mijloacele specifice artei și științei lor, stratul cel mai adînc și mai îndepărtat al civilizației noastre.

MAGDA POPESCU

NICOARĂ POTCOAVĂ

Fugașă povestire a *Șoimilor*, cu grația ei stîngace, era poate mai fidelă motului istoric de la care pleacă Sadoveanu, decît ulteriorul *Nicoară Potcoavă*. Căci acel autentic episod al fulgerătoarelor asalturi pedepsitoare împotriva trădătorilor lui Ion Vodă era apt de a fi revăzut literar în maniera romantică a „vendetelor”, a „tăinei” și „sorții”, așa cum se proceda în versunea *Șoimilor*. Romanul din 1952 face însă din *Nicoară* un exponent al poporului, al țării și istoriei, cu tot atîtea semnificații ca și un Ștefan sau Mircea, iar din avatarurile lui — o epopee națională. O atare redimensionare, pentru a se impune, trebuie să răspundă unui consens colectiv, adică a celei imagini asupra trecutului, pe care, mai mult sau mai puțin conștient, o are fiecare dintre noi și prin prizma căreia selectăm și apreciem adecvarea interpretărilor istorice care ni se oferă. Un exemplu: Ștefan cel Mare reprezintă pentru fiecare un potențial de emție, un teren pregătît deja de școală, lecturii, folclor sau momentul istoric pentru a primi o imagine concretizată prin artă. Numai datorită predispoziției emoționale a generațiilor mi se pare posibilă și autentică gran-

dilocvența, uricenia personajului în *Apus de soare*.

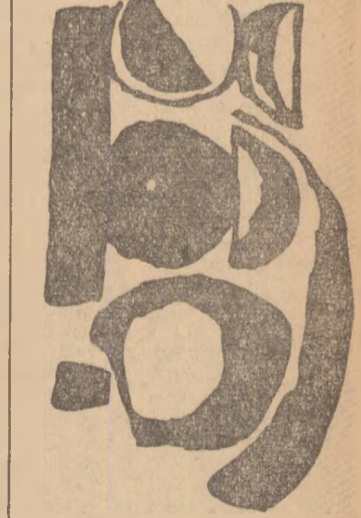
Or, figura reală care a fost *Nicoară Potcoavă* nu se bucură de privilegiul de a-și fi creat un corespondent emoțional în conștiința istorică a cititorului. Apariție generoasă și furtunatică, prin poziția socială și specificul vieții, el nu a fost atît un reprezentant al valorilor Moldovei, cit un spirit internaționalist, în al cărui destin a intrat un mare coeficient de aventurozitate. De aceea, memoria națională colectivă nu mi l-a transmis. E, deci, un act de curaj acela de a ridica un nume la proporții mitice, fără să te bizui, pentru aceasta, pe atașamentul preexistent al lectorului.

Însă în *Nicoară Potcoavă*, eroul cărții, nu trebuie să vedem figura istorică reală, ci un simbol și un model exemplar, pentru care documentele au fost doar un pretext. Și să se observe că atunci cînd intenția modelului istoric, exemplar ilustrat cu mijloacele unei ficțiuni, a trebuit totuși să se limiteze la datele realității, ea a fost diminuată. E vorba de ficțiunea romanului istoric al tensiunii și așteptare pe dincolo în cîteva gesturi rapide: *Nicoară*, domn, se chinuie oare pentru o dragoste la care renunțase odată? Al spirit civic și părăsește singurul loc în care ar fi putut satisfacție parțial și temporară de ideal pe care vrea să-l impună cartea a fost aici contrazis de personajul istoric real, care i-a servit drept pretext.

Nicoară e deci un simbol și un model. Simbol al cui? O spune scriitorul și o observă critica: „un vis a norocilor”, o profeție a nădejdelor. E în fond o metaforă și o rezultantă a unei stări de spirit populare care caracterizează nu doar a doua jumătate a secolului al XVI-lea la care se referă romanul, ci cîteva veacuri de istorie. Privite sub specia simbolului, dimensiunile personajului nu vor mai contraria perspectiva noastră emoțională, ci dimpotrivă, se vor regăsi în ea.

Legată de aceasta, atmosfera ultimului roman istoric al lui Sadoveanu are o notă aparte față de restul literaturii sale. Trecutul fusese pînă atunci teatrul faptei și al gestului, al vitalității care nu are vreme să mediteze, al tineretii unui popor care „se trăiește”, nu rememorează. Pentru prima dată, cu *Nicoară Potcoavă* aerul secolelor trecute se face melancolic, epusul eric se transformă în așteptare și „durere înăbușită”. Oamenii zîmbesc mîhnit, tăc, așteptă, au ei înșiși un trecut pe care îl privesc cu regret. (E, în plan artistic, rezultatul deciziei literare istorice ca loc de refugiu). Această stare de spirit proiectează metafora lui *Nicoară*. De caracterul lui semireal par a fi pătrunse și personajele care îl înconjoară. Ștefan în *Frații Jderi*, dominînd cartea, e totuși o forță materială care năste contradicții, rezistență, dușmănie; e ca atare admirat și idolatrizat de la distanță, apărînd, înconjurat cu frica de a nu risipi o iluzie. Mai mult, înșiși mijloacele compoziționale, expresive, subliniază aspectul cvasimaterial al personajului, lucru neremarcat pînă acum. Au fost depistate, de nenumărate ori, sursele folclorice ale ficțiunii sadoveniene. Dar toate erau topite într-o ripostă personală, revălitate într-o manieră dintre cele mai specifice. Or, Ștefan cel Mare reprezintă pentru fiecare un potențial de emție, un teren pregătît deja de școală, lecturii, folclor sau momentul istoric pentru a primi o imagine concretizată prin artă. Numai datorită predispoziției emoționale a generațiilor mi se pare posibilă și autentică gran-

care, ca forță a binelui, împarte dreptatea, pedepsește și adună supuși, cîștigă faimă. Drumul lui *Nicoară* pînă la Prut nu e altceva decît acest picareș autohton. Figura însăși țin de o tipologie consacrată: într-un loc, *Nicoară* e ajutat de presviterul Olimpiada, urmasă a Sfintei Vineri, în altul — de un Todirică, strănepot al lui Barbă-Cot, llinca mimează gesturile de o purita-

te vegetale ale Henci Cosinzene, *Nicoară* însuși e un Fărumos, mai matur, mai adîncit filozofic, de o tentă mesianică. Mai mult chiar, imagistica minimală, punerea în pagină tin de o stilizare a iconografiei magice a folclorului. Iată o splendidă compoziție picturală: „Zburătorul a pîșit cu fereastră și a văzut aștinții asupra sa ochii lighioilor și jîgănilor Sfintei Vineri. S-a dus de la el către ele adierea dulce a florilor. Se afla acolo, sub umbra, tolnăia la picioarele llincei, o mistreță tînară. Lîngă mistreț, ursulețul cu capu-i de catifea pe coapsa ei aspră. Și vîntul de căprioară a întors capul de sub brațul drept al llincei, petrecut pe după grumazul lui. Șoimul a filifit în sus și a venit lin asupra cîmpetului, așezîndu-se pe umăr. Pe urmă a filifit iar și s-a pus pe streșina fîntînii. O țigă dormitac cu picioarele subțiri sub ele”.

Ce semnificativ au aceste aspecte? *Nicoară Potcoavă* e în bună măsură un basm și autorul lui l-a vrut astfel, concretizînd, asemeni mentalității populare, niște idealuri într-o figură mitică.

Dar *Nicoară* nu e numai un simbol, ci și un model canonic de erou istoric. Pînă la el, la eroii sadovenieni, exista o incompatibilitate între omul faptei și omul spiritului: de la Ion la Nicodim, de la Ștefan la Amfilobie Șendra pînă la Mehmet Caimacan, care ca om al gîndului nega fapta, *Nicoară* e sinteza renascentistă a „armelor și literelor”. Dar acest om al faptei prevăzut cu spirit de- vine, chiar prin aceasta, contradictoriu și deci profund. Spiritul îi arată pe de o parte, cit de mărită e fapta, față de noianul trecutului și viitorului (pentru prima dată eroul sadovenian e pus între două abisuri de timp. Pînă acum, acesta fie că își trăia prezentul, fie era strivit de memoria trecutului). Pe de altă parte, datoria și instinctul faptei îi cer jertfa anonimă. Astfel, eroul dedat cu pasiune actului spiritual e constrîns de însuși spiritul său la actual social, distrugător al idealului individualității. E aici nodul profund de personalitate și, fapt profund original, optimistul perspectivei istorice se amestecă cu melancolia, apăsător al lucidității. Ultima mare carte a lui Sadoveanu devine astfel și una dintre cele mai adînc meditative ale sale.

Fotografiile din acest număr sînt realizate de DAN GRIGORESCU

DEMOSTENE BOTEZ AMINTIRI DESPRE SADOVEANU

Când l-am cunoscut pe maestrul Mihail Sadoveanu? Poate în 1912; poate în 1913. Data se pierde într-un noian de amintiri, de peisaje, de întâmplări. Unele din ele sînt acum șterse, altele parca aburite de depărtarea vremii.

Mi-e cu neputință să le o-rinduesc, să le inserm anii, să le schitez măcar semnificația de-atunci. Colbul zilelor le-a acoperit, viața trăită parca s-ar fi micșorat, furată de uitare și dusă în nimic. Mi-a rămas totuși sentimentul viu că le-am trăit odată, așa că nu au trecut prin zilele mele ca și cum nu ar fi fost. Au rămas cel puțin ca un parfum, ca o esență concentrată a timpului.

Sînt însă, firește, amintiri care nu s-au șters, care nu se vor șterge cu desăvîrșire niciodată, ele însemnînd oarecum viața însăși.

Multe din acestea au fost întârîpări în mîntea mea, de anii în care am fost, uneori în fiecare zi, împreună cu maestrul Sadoveanu.

Dintre toate, cea mai veche, cu relieful încă întreg, e una, altminteri mărunțată, dar pesemne plină de-un sentiment unic și puternic, de vreme ce s-a fixat cu atîta putere: Prin anul 1906-1907 eram în clasa

stului un plic și ne anunță deodată vestea cea mare: — Am primit o năvălă de la Sadoveanu! —

Întîrziase acasă pentru a o citi. Din plic extrase un teanc de fiuțici mici, cam de mărimea cărților de joc și începuse să citească rîndurile mărunte. Și s-a făcut tăcere evlavioasă.

Și iarăși aș putea spune că atunci l-am cunoscut pe Mihail Sadoveanu, cu toate că el nu era acolo.

Mult mai tîrziu, după ce s-a mutat la Iași, îl vedeam spre seară coborînd spre revistă. Când l-am cunoscut apoi cu adevărat în redacție, am simțit o emoție înălțătoare, ca un entuziasm supranatural. Când intra, toți, afară de Ibrăileanu, ne sculam în picioare. Avea în toată ființa lui o autoritate, un prestigiu unic, care ne purta spre venerație de cite ori își citea un manuscris. Eram ca sub magia unei vraje.

Odată, pe cînd Ralea de-abia venise de la Paris la *Viața românească*, în una din odațele lui, mobilată ca un birou de avocat, l-am auzit pe maestrul citindu-și *Venea o moară pe Siret*. Eram de față Ibrăileanu, Ralea și mulți alți prieteni, tăcuți prin cîte-un ugher. Când a terminat de citit capitolul în care Costi a fost ucis, maestrul a făcut o pauză, neclintit, cu capul puțin ridicat, privind undeva, cu ochii albaștri pierduți ca într-o altă lume. Am avut cu toții sentimentul că acel Costi îl era drag ca un fiu și că suferea de pierrea lui. Sau poate se gîndea la împlinirea unei dreptăți de mult așteptate. Toți am tăcut prelung, înspăimîntați de întâmplare, de parcă totul s-ar fi petrecut sub ochii noștri. Ibrăileanu a aprins o țigară. După un lung răstimp, noi ne-am arătat nemulțumiți de acea tragică jertfă, prea dureroasă. Moartea lui Costea în acele clipe ale lui de fericire, mi s-a părut prea crudă. Numai Ibrăileanu a spus: „Așa trebuia să fie. Artistic, așa trebuia...”

Dar de îndată ce maestrul Sadoveanu reîncepu lectura, chipul lui Ibrăileanu se transfigură, se luminează, ochii lui căutau cu aviditate, și un aer de superioară satisfacție îl plutea pe față. Era una din puținele lui bucurii. Literatura era pentru el o lume aparte, în care se simțea bine. Trăia în ea, ca muzicantii în lumea lor de armonii și sunete, ca matematicienii în universul cifrelor. Sadoveanu era pentru el în ceasurile acele ca o mișcare care-l sporea lumea dragă lui, care deschidea un orizont larg, spre o grădină fermecată. Ibrăileanu trăia cu toată ființa lui poezia naturii din opera lui Sadoveanu. Mizantropia sa îl aruncase, singuratic, în mijlocul naturii care-l înspăimînta și-l incita totodată. Dar el, Sadoveanu, își privea creația cu un fel de solemnă obiectivitate, de parcă nu ar fi îndepărtat de o ciudată misiune de a o alcătui. El făcuse jertfa moșterului Manole, de a pune în făptura ei toate sentimentele lui, toată simțirea, tot ce avea mai cald și mai bun.

Dar în universul vieții mele interioare se imbulzesc, odată ce am început să le evoc, imaginile aceluiași chip, în mulțime de împrejurări. Mihail Sadoveanu, cu pălăria cu borul mare, cu lăvăliera neagră, cu un pumn de copil, urcînd dealul Copoului, sau bădînd cu bastonul gros în portita „redacției” *Insemnărilor literare* ca să-și anunțe sosirea (că era un cîine rău). Mihail Sadoveanu, scrutînd încrunțat crîngul și ascultînd ca pe-o toacă prea depărtată tăcerea adîncurilor de pădure de la Borosești; Mihail Sadoveanu, pescar neclintit cîntînd în oglinda fragilă a apei peisajele răsfîrte în luciul canalului Filipoiu, ca într-o lume ireală de vis; Mihail Sadoveanu șahistul, calculat și sobor, cu mișcări sigure, de pe terasa de la intrare a casei de la Mănăstirea Neamtu de unde alături, sonda în liniștea serii toate valeda Ozanei pînă-n cetatea de stîncă a lui Ștefan cel Mare, închipuindu-și și oștenii adevărați. Mihail Sadoveanu, primindu-mă cu un zîmbet cald și luminos ca de revelație și eu, dînt-un îndemn misterios cu justificare totuși fără greș în sufletul meu, aplecîndu-mă să-și sîrut mîna, — gest spontan și irezistibil de omenească venerație.

Poate că în acest gest își aduceau prinsoiul lor de recunoștință toți străbunii din sat, teledolovene, pentru partea pe care acest mare om o luase întru apărarea lor.

Să zicem că se dăduseră jos din trăsura doi buni prieteni de la Iași: Mihail Codreanu și George Topîrcău... „Domnu' Codreanu” — pe care îl vedeam întîia oară — aristocratul chipului fin, prelung și palid, pînă-n ghețele lui negre de lac, înguste, și cu virful ascuțit. „Domnu' Topîrcău” — cu care mă dăduserăm și-n scrierilor în alt Paști — sprinten ca un adolescent în halna-îl gri de catifea închisă cu nasturi pînă-n gît, ca o tunică, și păru-î negru lăcut lăsat într-o suviță brună — și rîzător și batocnitor — ce te priveau pe jumătate închiși, ca dînt-o brumă.

Bine-nțeles că acești doi protagoniști — doi spadasi ai versului — s-au dus să scuture de pe el drumul. Apoi, în vreme ce noi eram un pic cam ocupați cu cele cîteva pachete de prăjituri și de bomboane... ei au intrat să-și dascălească glasul tății, în birou... Și-abia pe urmă — în soarele amiezii, reprezentăția a început. Scene, livada... Piesa, o parțică de popci... Actorii: tata, cei doi poeți și toți copiii... pînă și Tudorita, cea mai mică, ce nu avea decît cinci-șase anișori... — Stați!... a strigat atunci

serie de amintiri, dar cu gîndul la ele, m-a copleșit emoția, atmosfera în care ele viețuiesc în mîntea mea. Și asta e mai mult decît amintiri. Ele mi par ca niște rădăcini, proaspăt scoase din pămînt, cu țărîna încă umedă, cu înfășurarea de inimi smulse.

Dar conștiința îmi pune în față datoria de a le stringe și orîndui odată, într-o carte, după ce vor căpăta liniște tihnită de istorie. E un legămint pentru iubitorii lui.

În aceste cuvinte, ce putea să înceapă dînt-o viețuire de 40 de ani?!

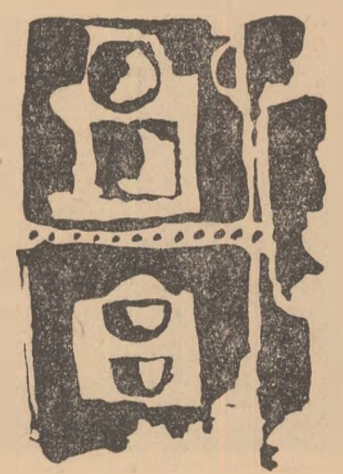
PROFIRA SADOVEANU PRIMĂVERI LA FOLTICENI

Desigur, amintirea și depărtarea scot tot ce-a fost frumos și ne-a plăcut în evidență, lăsînd în întinerice cele dispa-cute... — la fel cum face grădinarul, care pliveste floarea de bruceni, ca să-și dea drumul să se răsfăoie, singură, în soare... Cit despre impresiile din copilărie, la fel ca cele dinții litere trasate cu plumbul pe suprafața netedă și neagră a tablății, lucesc strălucind de proaspete, neverosimil de frumoase, pe tabla veche a memoriei...

Oare-n categoria asta se înglobează și-acele „primăveri la Folticeni”, pe care vreau să le evoc? Probabil... și, totuși, la fel de proaspete și minunate se reflectau și pe retina lui „conu-Mihai”. — de unde, apoi, treceau în paginile năvălelor lui de la acele vremuri, în preajma celui dintîi război al lumii, prin 016... și el n-avea doar cîțiva ani ca mine, ci-aproape patruzeci?

Atunci? Ca de-obicei, mă pun într-o dilemă; e specialitatea mea. Și altă specialitate e a vedea în toate o excepție... Oricum, eu v-aș ruga să-mi faceți credit și să-mi credeți cînd vă spun c-așemenea frumoase primăveri veneau adesea să dea reprezentări în orașul nostru...

Așa, deodată, fără anunț, fără reclama, cînd mă sculam și scoteam nasu-afară, vedeam decorațiile puse... Dar ce decor! Dibacul regizor, slujindu-se de cele existente, le prefăcuse peste noapte... Întrăi și-ntrăi, zolise bine tot... Cercul, un pic cam jilav, ceși-î umfla pînza lui albastră... mai păstra încă spume albe de săpun... larba, lăută proaspăt, pieptănată, se undula și se foia, fudulă... Copacii, pomii, cu chiclele frezate, aveau un aer ca de sărbătoare... Dar, mai grozav ca toate era boiaua

lăcută, — și mai ales culoarea verde — pe care o-nlînescă vrăjitorul pretulindeni! Lu lua ochii, atât de tare strălucia în soare... un soare scos atunci, din cutie, un soare nou, ca și ghetușele pe care le puneam, în ziua aceea, pentru prima oară, ghetușele galbene, lucioase... Și toate miroaseau așa de bine... afară doar de birja cu doi cai, care intra pe poarta noastră, cu moșafiri... și care mirosea „a cal”... Po-citlul — recuzita veche, scoasă de la rebus, — era tot plin de praf; de asemenea birjarul de pe capul utase-n grabă să-și puie haine noi...

Să zicem că se dăduseră jos din trăsura doi buni prieteni de la Iași: Mihail Codreanu și George Topîrcău... „Domnu' Codreanu” — pe care îl vedeam întîia oară — aristocratul chipului fin, prelung și palid, pînă-n ghețele lui negre de lac, înguste, și cu virful ascuțit. „Domnu' Topîrcău” — cu care mă dăduserăm și-n scrierilor în alt Paști — sprinten ca un adolescent în halna-îl gri de catifea închisă cu nasturi pînă-n gît, ca o tunică, și păru-î negru lăcut lăsat într-o suviță brună — și rîzător și batocnitor — ce te priveau pe jumătate închiși, ca dînt-o brumă.

Bine-nțeles că acești doi protagoniști — doi spadasi ai versului — s-au dus să scuture de pe el drumul. Apoi, în vreme ce noi eram un pic cam ocupați cu cele cîteva pachete de prăjituri și de bomboane... ei au intrat să-și dascălească glasul tății, în birou... Și-abia pe urmă — în soarele amiezii, reprezentăția a început. Scene, livada... Piesa, o parțică de popci... Actorii: tata, cei doi poeți și toți copiii... pînă și Tudorita, cea mai mică, ce nu avea decît cinci-șase anișori... — Stați!... a strigat atunci

domnu' Topîrcău. Eu joc cu Tudorita contra tuturor!... — Bine-nțeles că a încuviințat domnu' Codreanu, cu spărdă frunții împungînd pe cei de față. Primesc duelul! Să începem!... Bine-nțeles că, tremurînd, a început chiar Tudorita... Cum nu avea putere să-și arde bila de măsline, era convenție să joace „de la jumătate”. Și-a făcut vînt, s-a opînit!... C-un fișil pe pista de nisip a rusilor — popci! sadovenești, bila cea neagră și lucioasă de măsline a pornit și în fără grabă... Parcă n-ar fi avut intenția să-ajungă chiar pînă la bete... ci doar pînă în fata lor... încă un pic... și iar un pic... acum... se oprește! Ba nu, c-o ultimă sforțare, bila înceată și-a croit drum, ca un om beat ce-abia se ține pe picioare, printre popci și a alins abia pe cea din mijloc, popa... — Nouă!... a dat strigare domnu' Topîrcău. V-am biruit!... — Stai, stai!... I-a-n cruciat cuvînt Codreanu. Partida nu-și sfîrșită!... — Gata!... Eu și cu Tudorita v-am răpus! a ris iar, vesel, domnu' Topîrcău.

Și chiar așa a fost... cu tot efortul tății și al dîmblului Codreanu, care își făceau vînt cu bila-n mîna, hăt, tocmal de la mîna cel eracos și cînd izbeau odată scîndura bălătă-n culie, parcă trăsneau!... — Aplauze... Și bis... Pe urmă, măsă mare în soferagerie... Apoi, plimbări, la scrierilor, în dumbrăvi și la Somuz... Trel zile a tinut reprezentația, trei zile încheiate... la regizorul... poate tata?... a mai pus flori prin ierburii, peste noapte... a mai dat pînt, cîte un vînt... și alte smecherii, așa, drept variație... Pe urmă, moșafiri au plecat... Decorul a mai rămas așa, o vreme... apoi, a început să se mai marădărească, să se usuce, să se ofilească... Vopsea lăcută să se crăpe, copaci, larba să stea cu chicle netăpăsi, înclătă... Și cerul, prăfuit, să mai rămîie și neșpălat, săracul!

Numai în amintirea mea, a-celor primăveri frumoase de la Folticeni se află tot așa strălucind de proaspete, neverosimil de frumoase, — ca și pe vremea cînd principalul interpret — „conu-Mihai” — era în viață și se bucura de ele...

De fapt era sfîrșitul verii, era sfîrșitul verii acelea după care a venit începutul toamnei care s-a săvîrșit din viața Mihail Sadoveanu. Coborîm din țările muntilor Bucovinei și Neamtului spre pădurile și unduirile colinelor din jurul cîtoroia voievodului Ștefan. Cînd m-am oprit la așezarea de lângă biserică, unde erau conu Mihai, cum îi spuneau moldovenii, își petrecu o parte a venirii sale, lucrînd sau cugînd la trecutului pămîntului și norodului și la treptele către viitor, vara și toamna se înclătăseră într-o blîndă îmbrățișare.

Din pridvorul casei, peste parcu și peste drumul străjuit de alea de brazi bătrîni se vedea iazul cu ochiul sîmbii asupra cîruiia atît de des, în timp, se așezaseră privirile lui albastru urmînd verzeana de trestie cu strănă stîmînd cu prada însoțită vibrația concentrică pe pînza apăs, sau înclîpînd pe umedul ecran orizontal ce i se asterna la picioare, imagini trecute, ori imagini înecă nesterne pe pagini.

Dincolo de iaz, din coama dealului, mîni nevăzute ofereau cerului de pastel palid, stejari rari, ca niște buchețe rotunde de umbră vegetală. Privirile albastru de sub streașina rotundă și largă a palăriei emoscute se duceau peste vale, printre colinele care se conturau spre vedea Ozanei pe sub Cetatea Neamtului care încheia ca o pafă de preț înegrit, cîngătoarea pădurilor de pe coline.

Stătea acolo, pe pridvorul de piatră, cu privirile dulci și fanoarse, străjuite de ochelarii fumurii. Graiul său, în acei ani de stînjînire fizică, era mai zgîrcit, străjuit de oreștii amarnice. Glasul gîndului său comic nu mai liber, mai în voie cu glasurile din lăuntru. Stătea frumos și cîntărea imagine mîiesc-tri închipuindu-și, cu mîntile albe și grăitoare sprijinite pe încoaveroia bastonului, ca un voievod odîndu-și brațele pe mînerul săbiei. Începea să prînda înfășurarea în atitudine a imaginilor etitorilor voievodali ai mînaștirilor. Din cînd în cînd în usa pridvorului se arăta îmbrăcat în alb, soare, ce un neapărat îngere de stejari al amăzării sale.

Se lăsa amurgul peste acel loc al Moldovei.

Stăteam în fața lui, pe pridvorul de piatră, tăcut înfiorat, urmîndu-î adîncime și depărtare gîndului. Era acolo una din formele materializate ale expresiei geniului popularului. Una din verizile lăuntru acestor valori care se înclăngă din materia de preț — care-i constituie valențele și profilul propriu. Cum spunea Maurice Maeterlinck, scriind despre Novalis în *Le Trésor des humbles*, despre suferințele alese, care se îndreaptă, diferit, încolo de ce urile stabile ale conștiinței obișnuite, aceste sînt sînt antenele sufletului omenească înombrabil — unul — care se simte liberat, izbucnind, după ce a pipăit multă vreme prin besnă, urcînd prin unal din a-celor suferințe alese către tînta înaltă pe care el, despre care el, alesul, are conștiința că o atinge.

„Poate că va putea fi desoperită într-o zi rațiunea pentru care, Jost Platon, Swedenborg sau Platin n-ar fi existat, sufletul țaranului care nu ia cîit și n-a auzit nicicînd vorbindu-se despre ei n-ar fi ceea ce este înafălișt astăzi”. Dacă aceste valențe întruințe în ființa spirituală, gînditoare, a acestor alții n-ar fi fost cu puțință să existe, ar fi însemnat că sufletul acela omenească înombrabil ar fi desnat un loc pustiu pe harta entităților valerice a fondului omenească. Sadoveanu este o formă a sufletului, sensibilității și modurilor de afirmare a țaranului, a poporului român.

Se lăsa amurgul peste acel loc al Moldovei.

Stăteam în fața lui, pe pridvorul de piatră, și încercam să-î prînd într-un desen starea de atunci a sufletului. Imaginea era pe coala de hîrtie așa cum am putut s-o fixez. Poate că acesta era cel mai adevărat, mai deplin dialog. Rămînea o enigmă pentru lumea din afară, monologul sadoveanesc din această clipă.

Atunci a vorbit prin spații materia înfiorată de adăosuri, de sensuri sufletiste. Au prins limbă clopotele mînaștirii Neamtului. Cînd a vibrat înția lătaie de aramă, capul lui a schitat o abia perceptibilă tresărire. Albatul privirii de după năruțele

este complet restabil. Aducîndu-mi aminte de aceste miracole adevărate, îmi dau seama că nu poate exista pe lume un decr mai mare făcut unui om decît să-î dăruiești, pentru a doua oară, o viață la fel de întregă ca și cea pierdută...

Așadar, Valerica Sadoveanu îl anunță pe maestrul că un intelectual străin vine să-l vadă pentru că... a auzit că este cel mai frumos bărbat din România! Știa că asta îi va face plăcere acestui om așa de mîndru de ființa lui de leu, așa de atent la falnica lui frumusețe plastică. Și ilustrul savant a venit. Nu eram de față, dar mi-au spus cei care erau; mi-au spus că au rămas atunci ca trîznii în fața unui întîmplări care semăna cu un act de vrăjitorie. Oaspetele a intrat; Sadoveanu se ridică de pe scaun, drept, zîmbitor, cu „majestate de demingur, cu suplețea, cu dezinvoltura, cu naturalitatea pe care o avea totdeauna. Și atunci neurologul german rostește aceste cuvinte: „Es ist der schönste Mann den ich in Rumänien gesehen habe!” (E omul cel mai frumos pe care l-am văzut în România). Poetate vafete. Aci poetul făcuse mai mult decît să prevadă personal viitorul; comunicase și altora ceva din darul de a ști ce o să se întîmple...

Toți criticii noștri se întrec, care mai de care, să spună că Sadoveanu este scriitorul cel mai specific național.

„Motivul pentru care criticii te scot pe matală mai specific român decît toți — îi spunem cu lui Conu Mihai — este că într-adevăr dumneață nu semeni cu nici un scriitor al nostru. Un poet sau povestitor, oricît ar fi de original, poate totuși face parte dînt-o familie de creatori care să aibă trăsături comune, dacă nu ar fi decît un același farmec, un același fel de a încînta. Faptul că d-ta nu semeni cu nimeni de la noi, i-a făcut pe critici să prefacă singularitatea în superlativ. Tot gîndindu-mă la această particularitate a lui Sadoveanu, mi-a venit o altă idee, pe care i-am și împărtășit-o maestrului. Sadoveanu seamănă totuși cu o anumită pleiadă de povestitori, seamănă mai ales cu Anatole France și cu Alexandre Dumas. Nu întîmplător știa el pasaje întregi pe din afară din romanele acestor doi scriitori — care de altfel seamănă mult unul cu altul. (*La Dame de Monsoreau* este de exact aceeași factură și calitate cu *Le rois de la Reine Pédagogue*, iar abatele Coignard figurază și în romanul lui Dumas). Sîntoșnicia, ironia lui hîtră și subtilă, generozitatea ideilor sociale mîlădiate prin glumă și întîrzie prin scurte accente de dramă, darul de a logodi neologismul cu vorba veche, și în genere darul de a fi contemporan folosind evenimentele foarte trecute, toate acestea seamănă mult mai puțin cu Greagă decît cu France. Conu Mihai nu era sigur că am dreptate. Dar îmi spunea că, deocamdată, nu vede de ce n-aș avea...

Fiindcă a venit vorba de caracterizările făcute de alții asupra lui Sadoveanu, trebuie să amintesc de una originală prin felul cum a fost exprimată. Textul (autograf) se găsește într-un album omagial, unde admiratorii maestrului îl felicitară pentru împlinirea a 50 de ani. Printre admiratori se numără și profesorul de slavistică la Universitatea din Iași, Ilie Bărbulescu. Sadoveanu mi-a dat să citesc pasajul, în care de cite ori ne aminteam de asta, era cuprins de o homerică bună dispoziție. Iată textul:

„Îți urez și eu, iubite domnule Sadoveanu, să fii tot așa de fericit cum ai fost la naștere. Da, te-ai născut fericit, pentru că ț-a dat Dumnezeu darul de a fi literat, adică beltrist, iar nu om de știință... Creatorul beltrist își făurește creațiile sale literare... mai todeauna făcîndu-și din viața un sport distractiv, cu preumblări... sau vinînd, ori pescuind ca dumneață. Alină muncă decît această, și aceea a stilizării care-ș evident, relativ foarte ușoare, nu face beltristul... Omul de știință însă, iubite domnule Sadoveanu, își făurește creațiile sale nu mai din observare, liniștit sau petrecînd ca la sport, a naturii... ci el trebuie mai întîi să-și canonească trupul și mîntea... învînd fel de fel de limbi și cîntînd fel de fel de cântîci... Dar strănic de greu să fii talentat creator între ale științei, și e evident, foarte ușor, comparativ, să fii creator de talent în beltristică... De aceea spun că d-ta te-ai născut fericit, iubite domnule Sadoveanu. Dar ești fericit în viață încă și pentru că creațiile beltristice ca d-ta, pot fi citite, înțelese, și apreciate de multă, foarte multă lume fără pregătire. E aproape destul, acestei multe lumi, să aibă, ca și creatorul beltrist, mîntea naturală și simțirea mai mult sau mai puțin impresionabilă... De aceea el are mulțumirea, fericirea dacă vrei, de a fi sărbătorit, pe cîtă vreme creator de știință nu poate avea această fericire... Iată, iubite domnule Sadoveanu, de ce ești fericit, de la naștere și pe cîtă azi!”

S-a spus că adevărul e în gura copiilor. Așa este. Dar nu e spus complet. Uneori adevărul se găsește și în gura profesorilor de slavistică. Părea despre Sadoveanu a profesorului Bărbulescu coincide cu părerea lui Sadoveanu însuși (doar că mai altfel formulată). Acum cîțiva ani, aminteam (*Viața Românească*, nr. 11, 1961), ce spunea Sadoveanu vorbind despre Eminescu: „Acest om, tot ce făcea, tot ce spunea, tot ce vedea, tot ce auzea, tot ce simțea, nu avea decît un sens, unul singur: poezul care avea să se nască din toate acestea. Artistul n-are ore de muncă și ceasuri de odihnă. La el viața și treabă sînt în permanență topte laolaltă”.

Este cum se spunea și profesorul Bărbulescu, numai, fi-

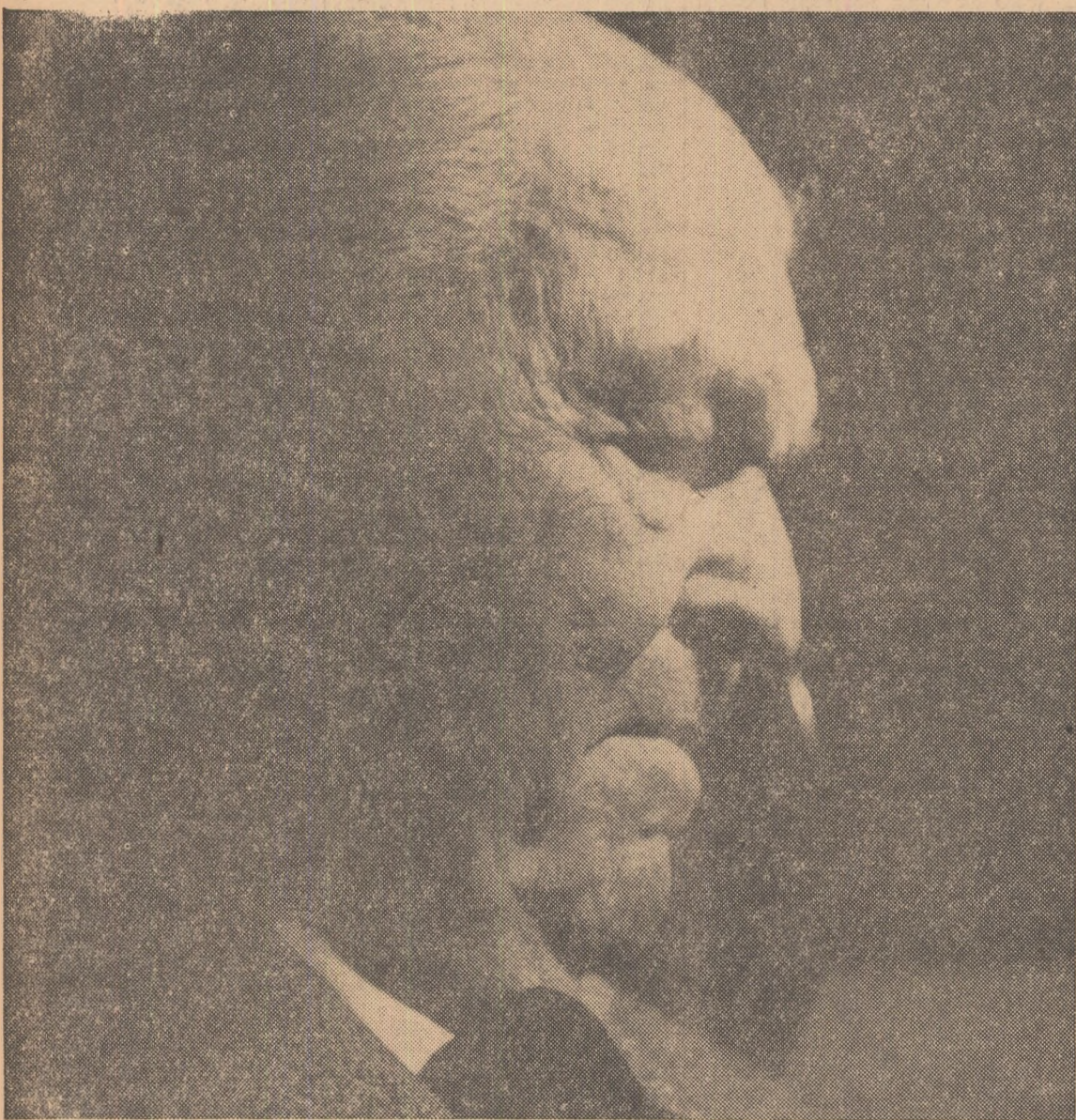
D. I. SUCHIANU FRUMUSEȚE

Sadoveanu a scris odată aceste cuvinte: „Nici un argument nu poate sta mai presus de frumusețe”. Pentru el frumusețea însemna ultima etapă a adevărului, a bunătății, a decenței, a inteligenței, faza cînd aceste virtuți devin perfecte. Kalos Kagatos anthropos, anticul ideal grecesc era și idealul lui. Grija frumuseții o avea pînă și în atenția pe care o dădea înfășurării sale exterioare. Avea preocuparea elegantă vestimentară, ba chiar, în scurta perioadă cînd zăcea paralizat, găsea totuși mijloc să-și exprime dorința, porunca, rugămînta ca în fiecare zi să fie bărbierit și îmbrăcat frumos. Cînd, la Marea Adunare Națională, în fața întregii intelectualități din România, i s-a sărbătorit o 75-a aniversare, îi spuneam soției sale că, dintre toți bărbații acolo prezenți el era cel mai frumos, cel mai faldic, cel mai arătos.

Mai tîrziu, pe cînd totia lui îl ajuta să realizeze ceea mi-nune de biologie care a uimit pe toți bipocrații români și străini, adică să recupereze funcțiunile verbale și intelectuale, moment ombrunilate de hemplegie, trecea prin România un ilustru neurolog german. Doamna Sadoveanu se gîndise să-l chema pentru a-î arăta umitoarele progrese, explicîndu-i cum procedea ea și cînd la rîndu-î, sfaturile pentru alte recuperări viitoare. Dar nu voia ca maestrul să știe că vizitatorul e medic și că vine în consultație. Căci Sadoveanu, pînă în ultima scurtă clipă cînd a încetat de a mai trăi, a fost convins că nu e bolnav. Și avea perfectă dreptate să creadă așa. Agnozia de la început aproape că trecuse. Întelegerea tot mai rămăseseră dificultăți de vorbire, dar totia sa îl înțelegea chiar în pasajele de frază mai confuze. Așa că el, cînd vorbea cu dînsa, și cînd se vedea decîl așa de repede și normal înțelea, avea sentimentul că

Din ce a fost al înaintașilor, din ce va fi al nostru, nimic poate nu va rămînea unui mileniu viitor decît o linie grațioasă și o dulce împerechere de sunete, care vor purta numele nostru dacă vor avea pecetea sufletului nostru. De aceea artiștii, cu fața în lumină nouă de auroră, trebuie să-și plece urechea spre trecut și spre popor.

MIHAIL SADOVEANU

Răsunetul ce l-au deșteptat astfel scrierile d-lui Sadoveanu la toți cei ce știu să prețuiască o lucrare de artă literară, se explică fără greutate. Am menționat de la început originalitatea autorului, originalitatea puternică atît în concepțiunea cît și în fecunditatea ei, intuiția lui exactă și adaptarea formelor de exprimare la felurile împrejurări. Stilul d-lui Sadoveanu este de mare sobrietate, cuvîntul nimerit deșteaptă în cetitor totdeauna imaginea plastică văzută de autor. De aceea, și impresia de frumusețe deosebită ce ne rămîne mai ales de la descrierile naturii.

TITU MAIORESCU

Aș putea spune că atunci și astfel, după chip, l-am cunoscut întîi pe Mihail Sadoveanu, mai marele meu prieten de mai tîrziu.

Prin 1913 am început să mă duc în redacția *Vieții românești*. Era pe-atunci în stradă Cuza-Vodă, pe acolo unde astăzi este un bloc în fața casei istorice a Sfatului Popular. La stradă se topăla un șir de case vechi, fără etaj, cu mici prăvălii. Lîngă armurăria italianului Traina era o boltă scundă de gang ca o gură de tunel, ce da într-o curte întunecoasă și murdară, plină de gunoie și lăzi goale. În sîntea era usa unui antret, din care dădea în redacție.

Intr-una din seri, contrar obiceiului, Ibrăileanu întîrzie. În așteptam mai mulți, îngrijoraj de acest „eveniment”. Cînd, în sfîrșit, intră, Ibrăileanu apăru radios. Pășea mai zgrobio, săltînd, și ochii lui splendori, de-o vioiciune neliniștită, scilpeau de-o mare bucurie interioară. Se așază în capul mesei, își ghionii cu un deget, spre ceață, pălăria cu borurile mari, cu gestul lui obișnuit. Și așeză bastonul gros răzimat de coapsă, scoase din buzunarul larg al parde-

...nu, nu tot așa de frumos spus.

Și în privința asta îmi mai vine o amintire. Ibrăileanu povestea cum odată, mai mulți scriitori de la *Viața Românească*, porniți în excursie pe munte, se aflau în virful Ceahlăului. Tocmai asfințea. Un apus de soare splendid. Literații noștri (Pătrășcanu, Stere, Gheorghe din Moldova și alții) își vărsau entuziasmul în rosete de descrieri literare ale tabloului din fața lor. Căruți tablou Sadoveanu îl întorcea spatele, ocupat cu niște șarjete și cu niște cîmășii. Pătrășcanu era indignat și nu-i venea să creadă că un scriitor de talent ca Sadoveanu poate rămâne nesimțitor la o asemenea priveliște. Bineînțeles, într-un număr ulterior din *Viața Românească*, Sadoveanu descria și acel apus de soare, cu zeci de amănunte pe care niciunul din cei din ziua aceea nu le observase, sau, și mai rău, și le reamintea acum, ce frumoase erau atunci.

La teoria Bărbulescu asupra condiției scriitorului și așa ceva nu am făcut o completare. Da, este o mare fericire să fii „beletrist” ca Sadoveanu. Dar fericirea aceasta e mult mai mult a noastră decît a lui.

I. VALERIAN PĂRINTE AL TINERILOR SCRITORII

PRIMUL PRESEDINTE AL SCRITORILOR

Unii dintre cunoscuții lui Mihail Sadoveanu au văzut în izolarea scriitorului din cetățuia de la Copou, un fel de egoism, spirit de nesociabilitate, mizantropie. Faptul că nu frecventa cafeneaua, nu se purta jovial cu lumea, apărea ca o ciudățenie în lumea scriitoricească. Cine urmărește cronologic fișa bibliografică a operelor lui Sadoveanu, desfășurată în prima jumătate a acestui veac, constată că aproape fiecare an este marcat de apariția a două sau trei volume, ceea ce înfățișează un fenomen unic în câmpul literaturii noastre. Ar fi putut autorul îmbogăți tezaurul literaturii românești fără o muncă organizată? Fără o diviză hotărîre de-a nu-și irosi timpul în sterpe discuții cotidiene?

Oare dintr-un sentiment mizantropic pornește încrederea pusă în contemporani cînd și-a ales cariera literară, năzuind să-și atragă cititorii într-o țară cu destui nestituri de carte? Documentele vremii ne arată că Mihail Sadoveanu, deși reușise să ducă un trai asigurat din venitul cărilor (ajutat fiind și de neîntrecutul său spirit gospodăresc) era preocupat și de soarta scriitorilor tineri care, lipsiți de simț practic, dădeau o existență grea în vitregia societății de atunci.

Cum se putea ameliora situația scriitorilor? Desigur numai printr-o organizație de breasle, așa cum procedau cetațile muncitorilor. Astfel, judecînd viața în mod realist, Sadoveanu a dus o luptă neîntrecută pentru organizarea confrăților, pînă cînd în anul 1909, în amfiteatrul Liceului Lazăr, se ținu prima adunare generală, votîndu-se statutul și regulamentul Societății Scriitorilor Români. Aoi ani a fost Sadoveanu președinte, avînd în comitet pe: D. Anghel, Em. Gileanu, E. Lovinescu, Cincinat Pavelescu, Artur Stavri, Oct. Goga, St. O. Iosif, Ilarie Chendi, I. Miulescu și Zaharia Bîrsan. Numărul total al membrilor fondatori nu depășea numărul de patruzeci și șapte.

La început, ședințele comitetului se țineau prin berării, prin locuințele colegilor, pe unde se putea — pînă cînd Sadoveanu izbucni să stabilească sediul societății la ultimul etaj al clădirii Luveru (Calea Victoriei colț cu Sărindar). Dar, într-o seară de iarnă izbucni un incendiu și

edificiul a ars pînă la temelie, nimicînd și avutul Societății Scriitorilor.

Peste multe piedici și vrăjmășii a trebuit să treacă Sadoveanu pînă a-și găsi satisfacția ca societatea să fie recunoscută, în fine, ca persoană morală. Avea pe atunci treizeci de ani și publicase peste douăzeci de volume. Ca să popularizeze Societatea Scriitorilor el a colindat țara în lung și în lat, împreună cu alți colegi, ținînd șezători, conferințe, fiind pretutindeni primit cu brațele deschise.

Așa cum se întimplă în lume, Sadoveanu n-a fost nici el acut de neplăceri scrise chiar de confrăți („Genus irritabile vatum” — cum se exprimă Horațiu despre poeți). În darea de seamă întocmită la expirarea mandatului de președinte, el ține să adauge cîteva rînduri pline de semnificație: „(...) Totdeauna, domnii membri, profit de acest prilej, ca să constatăm cu mare părere de rău că modestele începuturi ale societății, cu modestele ei străluciri s-au schimbat în vremea din urmă, într-o luptă steamp de cuvinte în sinul adunării, luptă pe care n-o înțeleg. Astăzi, cînd societatea noastră își are asigurată existența ei legală, umilele noastre începuturi, ar trebui să se prefacă într-o activitate socială în interesul comun al breșlei noastre (...). Vă rog, domnii membri, să nu luați în nume de rău sfaturile pe care mi-am permis să le arunc în mijlocul dumneavoastră, am făcut aceasta pe care o parte din dorința pe care o am ca să văd pornind pe cale reală societatea noastră și pe de altă, fiind unul din inițiatorii ei, să suferiți adine văzînd că se risipește un început frumos pe care nădăjduiam să-l putem duce cu toții la bun sfîrșit.”

Societatea Scriitorilor Români pusă pe roate de Sadoveanu și-a urmat drumul pînă în pragul primului război mondial cînd

un plan pe hîrtie de calc, ba chiar și o machetă de ipsos de vreun metru înălțime, îndepunînd aceluși palat. Pe dată s-au convocat membrii societății ca să admire minunea și a fost rugat să asiste și Mihail Sadoveanu.

— Ce ziceți, maeștre, de palatul nostru? l-a întrebat președintele de atunci. Aici, la parter, se află magazinițele din chirie cărora vom avea un frumos venit. Sus avem birourile, sala de festivități, camera de oaspeți și cantină pentru scriitori.

Sadoveanu cercetă macheta pe toate laturile, fără a-și da seama că gîndurile, apoi își plimbă luminele albăstrii pe fețele noastre radiosoase o ușoară încrețitură a frunții. După cîteva clipe de așteptare, răspunse cu ton sec:

— N-am ce spune, palatul e tare reușit, bine că s-a făcut. Acum nu me mai rămîne decît să cerem cheile și să ne mutăm în el.

Colțurile gurii i se lăsară într-un zîmbet de amărăciune, privirile îi evadară pe ferestră. A mai întîrziat cîteva minute printre noi, apoi, cu un semn moale din cap a părăsit încăperea.

Cîva timp, macheta datătoare de iluzii a domnii în salonul societății (probabil că scriitorii mai vîrstnici de atunci își amintesc limpede de ea). Apoi, cu trecerea anilor, ipsosul s-a învechit, albul s-a mohorit, pînă cînd într-o zi, obiectul fu luat pe sus și îngrămădit în cămară unde omul de serviciu păstra ustensilele de bucătărie. Probabil că niște oameni a căror meserie era să închege visuri și himerne, nu aveau nevoie de o casă făcută din var și cărămidă — posedau ei destule castele prin Spania.

O UNDA CALDĂ SUB GHEAȚĂ

În primul an al apariției revistei „Viața Literară” am înstat adesea pe lîngă profesorul George Murnu, care patrona cu neajmărită dragoste munca grupului nostru, să ne procure un manuscris de la Mihail Sadoveanu, colegul său de Academie. Prozorul tocmai era prins cu corectura unei cărți alături sub tipar, așa că bucuria noastră se lăsa așteptată.

Intr-o seară l-am zărit pe Sadoveanu în bibliotecă la Cartea Românească, trecînd în revistă noile volume aparute. Fără să preget, m-am apropiat și i-am reînviat rugămintea.

— Da, mi-a vorbit scriitorul, dar pentru foaia voastră v-ar trebui ceva scurt și nu știu ce să vă dau.

M-am poment pledînd cauza cu exuberanță și i-am mărturisit cu ce nerăbdare îi așteptăm manuscrisul, ce prestigiu ar aduce numele domniei sale în paginile noastre, mai ales pentru cititorii din provincie, care adoră pe scriitorii consacrați — în fine, lucruri pe care Sadoveanu le cunoștea și fără limbușia mea. Totuși m-a ascultat cu obișnuitul calm.

De unde ești de fel? mă întrebă, parcă te-ai găhit după grai.

Din Tecuci, din Ieștii lui Ștefan Petică și Vasile Pirvan, am adăugat nu fără orgoliu, apoi i-am povestit că în timpul războiului am cantonat pentru refacere cu o seamă de tineri la Iași. Acolo băieții, deși scăpaseră de gloanțele frontului, au murit ca muștele de tifos exantematic încît nu mai ajungeam să săpăm gropile în afara gardurilor din cimitir. Multă mizerie am găsit atunci în oraș, am conchis, devenind, fără voie patetic.

Observai că fața scriitorului i se înnegurase, iar ochii pluteau într-o inefabilă tristete. Imi întinse mina de plecare.

— Vra să zică ești moldovean și dumneața! Spune-i domnului Murnu să mă caute la Academie, cred că pot să-i dau ceva.

Feste cîteva zile, George Murnu, imi îltură în culmea încintării cîteva pagini prozopete cu scrierul mărit al lui Sadoveanu.

— Iată, în sfîrșit articolul — cică subiectul l-ai sugerat chiar dumneața. Ei, acum să vedem pe unde scoatem cămașa, știu că pretențiile lui Sadoveanu sînt foarte mari.

Șchia se intitula „Profanații” și descria tabloul lașilor de atunci, ce s-ar fi potrivit tuturor orașelor moldovenești, din perioada interbelică, (astăzi, cînd mă abat cîteodată prin melagurile Tecucului și regăsesse în locul pșehenelor ponosite de odinioară, blocuri noi, frumos alinate pe străzi largi, îngrijite, aproape că nu mi mai recunoaș orășul copilăriei).

Începutul articolului semnat de Mihail Sadoveanu, suna așa: „Veneam în tren cu un prieten de peste Prut. De la Socola prînseseră a se vedea turnurile vechii cetăți ai lașilor, într-o pică aurie de soare de toamnă. Tovarășul meu pentru iniția oară se apropia de scaunul voievozilor Moldovici. Îi simțeam tulburat și emoția lui mă cuprinsese și pe mine. Înaintea noastră, divers și multicolor, pitoresc și poetic se desfășura Iașul cel bătrîn, leagănul cărturarilor, al unirii, al ideilor și mișcărilor generoase, Iașul amintitorilor și legendelor, Iașul

fantomelor romantice. Nu-l în el turn de biserică să nu evoc un nume din cronici, nu-i un colț care să nu fie un mormînt al dramaticului trecut (...). Tovarășul meu tăcea și privea în jurul-i. Eram la aer și lumină dar n-am fi putut spune că aerul era curat și lumina strălucitoare. Bălți largi de glod și necurătenii se întindeau în toate părțile ca mlaștini melifice. Din niște magherniți scunde și sărace de scînduri ieșea fum, abur și zarvă...”

După ce sînt descrise mărturiile istorice ale orașului, schița se termină în rînduri deprimate, dezvăluindu-ne cam ce fel de sentimente îl stăpîneau pe Sadoveanu în marasmul lumii de odinioară: „N-aș putea spune ce simțeam, Prietenul meu avea lacrimi în ochi. Pretutindeni, ruini, lepră, mizerie și glod. Soarele de toamnă presăra peste toate o melancolie sfîșietoare.”

Nu înțeleg, strigă tovarășul meu pe cînd mergeam printr-un ocean de necurătenii, spre vechia universitate, nu înțeleg de ce această sîlbăticie, această profanare a sufletului Moldovei! Îi răspunsei cu un ecou: „Nu înțeleg nici eu”. Și n-ar fi putut înțelege nimeni!”

După aștepțarea numărului, am luat un exemplar anume tras pe hîrtie de cîmă și m-am prezentat la Academie.

— Maeștre, am venit să vă achit onorariul.

Mihail Sadoveanu cu un zîmbet de afabiltă ironie, vorbi:

— Imi place, tinereule, că puneti grabă în societate, așa se cuvîntă pe procedeele oamenilor cinstiți. Să știți însă că sînt perfect informat asupra bogățiilor voastre și nu știu să vă dau bugetul peste cap. Cit vă costă hîrtia unui număr?

— I-am spus o cifră.

— Ei bine, cum la atîta s-ar ridica așa-zisul onorar. Închipeu-iți că l-am primit și dă-mi și mie voie să vă dăruiesc hîrtia numărului viitor.

Văzîndu-mă nedumerit, continuă: „Ai priceput? Sintem chit” și cu un semn din deget: „Te rog însă să nu divulgi ni-mănuși că mi-am călcat principiile.”

O ÎNTILNIRE DUPĂ ELIBERARE

La cîva timp după încetarea ostilităților din ultimul război, ne-am adunat cîteva scriitori din Capitală, să mergem la Mihail Sadoveanu. Doream să-i aducem mulțumiri pentru niște ajutoare bănești primite acasă prin mandat postal. Maeștrul ne-a primit în clădirea fostului parlament din Dealul Patriarhiei. Cîteva dintre noi a luat cuvîntul și după ce i-a transmis sentimentele noastre de recunoștință, l-a rugat să ne dea oarecari lămuriri în legătură cu editarea viitoarelor cărți literare. Ne erau sufletele cuprînsse de emoție, de vagi îngrijorări, fenomen destul de explicabil în acea vreme de tranziție.

Sadoveanu prefăcîndu-se că nu observă starea noastră de neliniște, căută să dea un aspect cît mai natural întîlnirii, trase un scaun și se așeză în mijlocul nostru. Înțelegînd după așchia privirilor că îi așteptam răspunsul, porni să-și depene gîndurile prin vîgii grai ca și cînd ar fi continuat o convorbire ce-o începuse cu sine însuși:

„Mă rog, întîmplarea a făcut să dau peste un fond de bani și l-am dirijiat spre frații mei de scris, așa cum ar fi procedat oricînd către dumneavoastră — năcăt că nu înseamnă mare lucru în vremea asta de inflație monetară. Dar răbdare. De acum pentru breasla noastră se deschide o eră nouă și mă bucur mai ales pentru tinerii scriitori care nu vor mai sfîrși priuri spitale. Noi cei cîțiva editorzi tot mai găseam editori dar pentru poezie drumul era închis, așa că poezii poșteau cîte un an ca să-și publice singurii, mult dorindu-le broșură de versuri. Ar fi fost roșul statului să promoveze talentele tineri, dar n-a făcut-o nici cu Eminescu.”

Nu știu ce aș putea să vă mai spun. Mă cunoșteți și cu sînt omul vorbelor. Vă asigur că vom tipări și noi cărți în tiraje de zeci de mii de exemplare ca în alte țări. Noi avem rădăcini în prin părinți sau bunici în pămîntul țării, vom pune în scris ceva din căldura soarelui care luminează pentru toți, ceva din bunăstarea gliei ce ne dăruie pînca vieții. Vom avea și o casă, a scriitorilor, nu din ipsos ca macheta aceea de tristă memorie, ci din fier și beton adevărat. Imi pun cheaz numele meu că așa va fi.”

Prin ferestrele larg deschise lumina de afară scălda din plin chipul omului din mijlocul nostru. Cine era acest personaj legendar? Era Mihail Sadoveanu cel care a destelenit terenul pentru generația mea de scriitori. Era tineretea fără bătrînețe a pămîntului moldovean — cu dumbrăvi minunate, cu ape adînci, cu oșteni, izvorînd din trecutul de vitejie al neamului.

Nimeni în afară de el nu s-ar fi încumetat să vorbească visătorilor cu atîta realism — el poet între poeți, a cărui inimă a

bătut întotdeauna pentru poporul său, pentru umanitate!

Am plecat de acolo cu nădejdi reînscute, cu sufletele înviorate, parcă am fi luat parte la un răsărit de soare pe Ceahlău!

1) S.S.R. Insemnări și dări de seamă privind Societatea Scriitorilor Români, 1908—1922. (Cartea Românească).

2) Viața literară — anul I, nr. 11, mai 1926.

NICOLAE TĂUTU MĂRIA SA, DOMNUL PĂDURII

Măria-sa, domnul pădurii de aur a slovei românești a poposit prin anul de cîmpănă 1942 în țara de sus. Oamenii și locuri tragici cu tîrie din prezența și forța sa fără seamăn. Aici, în țara Fagilor, în jurul maestrului Mihail Sadoveanu, arunca multa sămînța de vorbă un nevolnic Ilie M., bine hrănit și în pretuirea corbilor de pe atunci. Și colac peste pupăză mai avea și țose de scriitor și ziarist. Cu puțină vreme înainte de sosirea maestrului, multimea Sucevei și un grup de scriitori s-au îndreptat cu temeritate sub ochii hideriștilor, să amintească de eroul Ion Grămada căzut în 1917. Pe dascălul Ilie M. cu pretenție și de orator, l-am ocolit, dar în ultima clipă a ajuns la cimitir. Deși netrecut în lista celor ce aveau să aibă un gînd de pioșitate și recunoștință eroului, Ilie M. fără rușine, declamator, s-a repezit cu voce tunătoare:

— Frațe Grămada, ilustrele erou, am venit să-ți aduc salutul meu, al nostru al tuturor... Mă auzi, viteazule între viteji?

Pazănic albit al cimitirului interveni cu bunăvoință și cumsecădenie:

— Conșule, mormîntul eroului e taman în cealaltă parte a firimitului...

Iritat că a fost întrerupt, Ilie M. se adresă inflexibil necheșului:

— Las'că m-aude și de-acia, am fost bunii prieteni...

Și tocmai acest nevolnic se angaja ca un scos netrebnic de mania de stele a Ceahlăului, te gînda-l la loc ferit pe moaștrul, încumetîndu-se să-i citească pagină după pagină din scrierile sale fără brumă de har. Maeștrul, nelintit ca un stei, privea cu ochi albaștri peste eucuta și violența terfelozului nelolostor. După multa zăbavă de nelindurător chin, obosit de gîlgitul fluturului negru din preajma sa, simțind împințirea răbdării, maestrul se ridica, alungînd demoulul plicisului care-i măcina nervii.

Cu ochii înlăcrimați, cereînd un cuvînt de apreciere, scribul se perpelea ca pe jar, cetezînd totuși:

— Maeștre, aveți vreo observație?

Ferindu-se ca de o molușcă, maestrul Sadoveanu, și răspunse molcom în timp ce presant se îndrepta spre ușă.

— Vreți, matali, a fost nîtel curent aici!... Trebuie să închidem ferestra!...

Dar nici în timpul mesei maestrul nu scăpa de insistențele și logoreea limbutului fără scrupule și talent.

— E adevărat, maeștre că i-ai recomandat lui Pastorel să cotească pălărele, ca să nu-și bea talentul?

Maeștrul Sadoveanu cu privire noioasă, prin care scăpăra fulgerele miniei, nu-i răspunse mirșavului carei consumase mai bine de două ceasuri de tortură.

Puțin zbrîlit de indiferența totală a scriitorului, împodibit de țîfna sa mărginită, Ilie M. continuă cu tupeu neucigat:

— Și eu, maeștre, auzînd sfaturile dumneavoastră, m-am hotărît să nu mă beu. Am făcut bine. Sune surprinderea tuturor, maestrul explodă:

— Be! — Cum să beu, maeștre? — Be fără teamă! Matali n-ai ce risca... Arborîndu-și un zîmbet confecționat ad-hoc, înviorat, totuși, de faptul că Sadoveanu i-a răspuns, Ilie M. declară în mare teatru și cu teama în glas, încercînd să pazeze lovitura:

— Sincer să fiu, și eu mi-am lăsat o parte din talent în tinerețe... Maeștrul îl întrerupse cu un gest, ascunzîndu-și un licăr de răzbanare în privire, îl sfătui cu graiul sigur, stîrnind hohote de ris în jur:

— Matali be, ești și în tinerețe și bînt pe datorie!... Apoi rîsului usurat, retrăgîndu-se în ceteșea sa de seapan din sufletul norodului att de încrețit în acele vremuri tulburi ale leatului 1942... De acolo, măria sa, domnul pădurii de aur a slovei românești, aștepta lumina pentru care trudea cu stîngele și geniul său spre nemurire.

CLASICISMUL LUI MIHAIL SADOVEANU

(Urmare din pagina 4)

ai mîhniri. / Nu s-a văzut pe-aceste tîrmuri zîmbînd din veci și pururi vine/S-avdeu tricefalul cerber urînd sinistru-n a-dincime; / Iar Charon trece cu-a sa luntre ale pămîntului mizerii”). Încă din colegiu, Sa-

doveanu avea deci gustul epopeii clasice. Trimis să studieze Dreptul la București (de fapt se înscrișese și la Litere) nu s-a putut acomoda în capitală, mai ales că nu și-a putut reprezenta o *Hecuba* în versuri albe. Nu îndrăzme să între nici la Vlahtu, pontif pe atunci al literelor române: „Eram — zice viitorul autor al *Fraților Jderi* — ca d'Artagnan; aveam extrem de puțini bani în buzunar, dar n-aveam cal de vînzare și nici resursele gasconului. El avea spada, cu eram complet dezarmat.” Domnul de Tréville putea deveni protector al înărilor muschetar, Vlahtu n-avuzise de fiul avocatului din Pașcani. Mai curajos a fost al doilea stagiu în capitală (epoca debutului la *Sămînătorul*), dar și de data aceasta scriitorul a trebuit să se retragă la Fălticeni, înarmat cu *Cantele de Monte Cristo*. Și-a cumpărat o livadă de două hectare de loc, și-a durat casă în mijlocul ei, împrejurînd-o cu zaplaz sîndrit și a devenit „pomoolog” împreună cu fratele său mai mic, agronomul Vasile Sadoveanu. Educația la școala romanului popular haideuce, la epopoea clasică și la romanul de aventuri al lui Alexandru Dumășcu, formă de epos modern, constituie punctul de plecare al creației lui Sadoveanu, poet în înțelesul vechi al cuvîntului, adică rapsoad cu fantazia epică, dar și imaginație lirică.

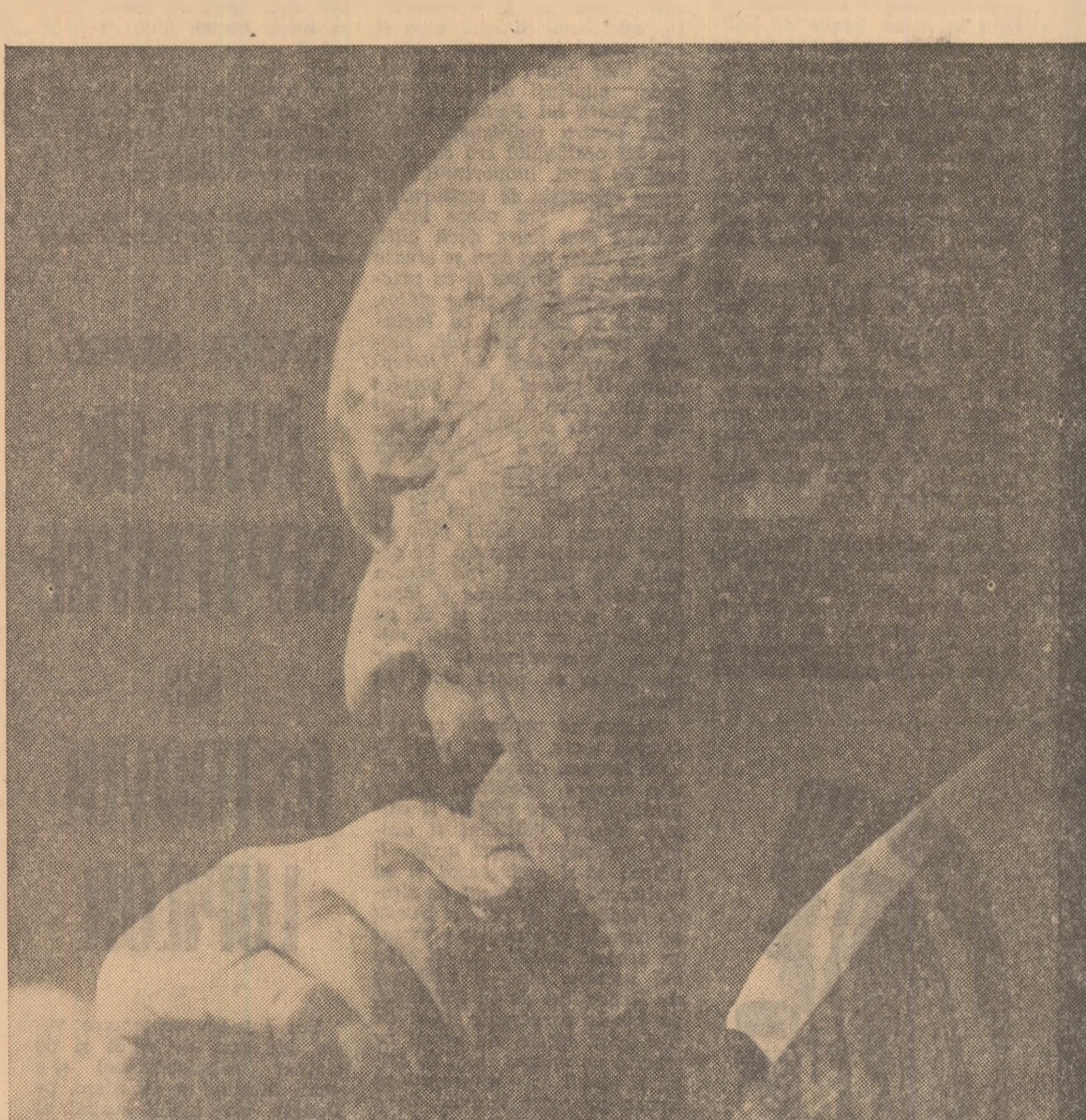
Reșăsim cele două coordonate stilistice ale operei lui Sadoveanu, romantismul, sensibilitatea pentru natură, și clasicismul, observația morală, în *Poveștile de la Bradu-Strîmb* (1943), alt *Ianu Ancești*, cu aceeași tehnică de decameron și parafraze ale folclorului extrem oriental, nipon (istoria sîhastrului Kikudai, „pul de crizantemă”), corcan, (Iași, pasărea tainică), ori persan (împlîmirea cu bărbierul cel viclean și tîrăul cu bani mulți și minte pu-

te). În fond poveștile pe care prietenii și le spun în popasul lor estival din casa de la Bradu-Strîmb din Munții Apuseni, nu sînt decît niște petreceri horatiene la ceasul tîmci, al otului, după cum atestă și niște însemnări în versuri dintr-o expediție în Valea Ierii: „Petrecem, de pildă, cu nădejdi, cu glume și feste; / Visăm iluminări și peisagii a-greste, / Și după pescuit bogat ideale sicste”.

*

Între zădărnicele și trecătoarele lucruri ale oamenilor, singură arta sparge negura viitorimilor. Ambijii nemăsurate, războaie glorioase, împărății bogate — toate au căzut în pulbere ca într-un mormînt opac. Ci sufletul popoarelor întrupat în opere de artă și glasul inimii lor, după ce se alină deșertăciunilor, mult timp încă stăruiesc, ca și „Lumina stelei ce-a murit...”

MIHAIL SADOVEANU

Sadoveanu este poate cel mai puternic poet al naturii pe care l-a avut literatura noastră. Senzația vizuală fiind la baza temperamentului său artistic, era și natural ca scriitorul să procedeze prin descriere: nu este, în adevăr, colț al Moldovei de sus care să nu fi înmărmurit într-o pagină a operei sale. Descripția nu-i însă pur picturală ci-i și umanizată; ea este deci esențial lirică; plasticul se însuflește; cîntă munții și pădurile, cîntă izvoarele și cîmpiile, cîntă imobilitatea naturii moldovenești în emoția succesivă a acestui animator, care pe lîngă culoare are și vibrație, pe lîngă senzație are și fluiditatea armonică și ritmică a expresiei.

E. LOVINESCU

*

IN LIVADĂ, CU VALERIA ȘI PROFIRA SADOVEANU

ÎNTÎLNIRI CU SADOVEANU

Vara anului 1936. Incepuse
ofensiva reacțiunii, care avea
să împingă țara pe marginea
prăpastiei. Ziarul Universul...
„cel mai răspândit ziar din
țară”, cum se autosubintitula
— care activase întotdeauna

pe linia naționalismului soviet,
urind să tragă foloase de pe
urma conjuncturii, socotea că
a fost momentul să rezolve în
favoreea sa vechiul conflict de
interese dintre el și concuren-
tul său — grupul de ziare A-
devărul și Dimineața —
ziare burghize cu o orientare
progresistă datorită prezenței
în redacție a unui grup de
ziariști cu vederi progresiste
ca Alexandru Sahia, Ștefan
Voitec, Tudor Teodorescu-Bra-
niște, George Macoveanu,
Gheorghe Dinu (Ștefan Roll),
Eugen Jhebeleanu, Lucăscă
Sebastian și alții care prin scri-
tură lor stăteau cauzei democra-
ției. Universul, fiind în des-
fășurarea concurențelor sale
„mai citite decât el”, ceea ce
i-ar fi adus mari beneficii ma-
teriale și morale, dezlănțuie în
paginile sale o campanie fur-
bună împotriva acestora. Fos-
sind sloganurile celor mai în-
tinate reacțiuni. Pentru a se
crea impresia că campania are
ecou în mase, bande de huligan-
i plătiți atacă chioșcurile de
ziare, confiscă ziarul Ade-
vărul și Dimineața, cărora le
dau foc în piețele publice.

În această situație Mihail
Sadoveanu, vechi colaborator
al ziarului Adevărul și Dimi-
neața, consecvent cu convin-
gerile sale democratice de tot-
deauna, vine în fruntea lor,
ca director.

Printre scriitorii chemați de
el, alături de dânsul, am fost
și eu. Eram mai demult cola-
borator extern al celor două
ziare și al revistelor editate
de el. Sadoveanu dispune în-
cadruarea mea ca redactor per-
manent, cu un salariu care mi
asigura existența mea și a
câminului pe care mi-l întem-
plasem între timp.

Venirea lui la conducerea
ziarelor Adevărul și Dimineața
a făcut ca titlul de colaborator
și alți al ziarului Universul
și al altor ziare să se concentreze
pe mine și să se concentreze a-
supra lui. În paginile acestora

au apărut în această perioadă
cele mai abjecte insulte și ca-
lomnii la adresa mareșului scri-
tor. Ținta atacurilor erau cum
cărțile lui — în care vibra
adevăratul suflet românesc
de totdeauna, al poporului
de obște, în care erau e-
vocate ca nișiere în altă parte
neîntrecutele frumuseți ale
patriei noastre... Otrava sovie-
tismului a întunecat atunci
mințile multora care au luat
piatra și au aruncat într-insul...

În fața unor asemenea abe-
rații și calomnii s-au ridicat
toți intelectualii progresiști ai
vremii, care au semnat și
publicat un protest hotărât
împotriva odioasei încercări.

În acel timp, sediul ziarului
Adevărul și Dimineața a fost
atacat de mai multe ori de
bande de huligan care, gonit
ca nebunii prin țara lui, arun-
cau cu pietre și răngi de fier pe
ferestre, încât cel dinăuntru
trebuia să se ascundă prin
colțuri și pe sub mese ca să
nu fie lovit.

continuat să parcurgă articu-
lus de pe spalt: parcă nu s-ar
fi întâmplat nimic, parcă în-
timplarea aceea nu i-ar fi fă-
cut nici o impresie. Era oare
cu puțină să nu-l fi făcut
nici o impresie? Eram sigur
că în sufletul lui bătăuța o
furtună cumplită, dar ceea
clipea, chiar celor mai o-
proplăți de el, le era foarte
greu, mai bine zis cu nepu-
tință, să-i citească pe față, în
ochii albaștri, gândurile, sen-
timentele...

Nimic nu l-a putut clinti
în convingerile lui de omenie,
de dreptate. În timp ce corul
detractorilor lui devenea tot
mai violent, mai sinistru, el
publica zilnic în ziarule pe
care le conducea câte un arti-
col în care evoca, cum nu
mai ești oare făcând, trecutul
de legendă al țării și chipul
omului din popor care-l fău-
rise...

Prin 1937 am început să-l
vizitez mai des, la locuința sa
din strada Barbu Delavrancea
nr. 47, o clădire cu etaj, cu
aspect de vilă, cu multe în-
caperi și multe dependințe, cu
o mică grădină, în care se în-
stălașe cu toată familia, copil
căsătorit și necăsătorit, pe
care-i adusesse cu el la Bucu-
rești. Intram într-o curte, oco-
leam casa și sunam la o ușă
din dos, pe unde circula ai
casei și prietenii mei apro-
piați.

Cei care l-au cunoscut mai
bine pe Sadoveanu știu că el,
când venea cineva la dânsul
sau când se întâlnea cu cineva
pe stradă, niciodată nu înce-
pea primul vorba. Își strîngea
mîna și te privea în ochi. Atât.
Apoi începea să tacă. Omul
care nu știa asta se simțea
prost, intra chiar în panică.
Dacă însă îl adresa cuvîntul,
își răspundea cu bunăvoință.
Pe oamenii pe care nu-i cun-
oștea bine prefera să-i aș-
tepte în curtea sa vorbăscă.
De asta oamenii care abia îl
cunoșteau sau care-l cunoștea-
u mai puțin, erau mai re-
pede cuprinși de panică în
fața tăcerii lui. Pentru inopor-
tuni, pentru îndrăzneții, tăce-
rea lui prelungită era ca niște
fept de arici. Inoportunii l-au
creat reputația de taciturn,
de neobișnuit. Era poate în-
măsurat mai mare decât alții,
dar nu chiar așa cum se crease
legenda. În familie și cu prie-
tenii era vorbăreț, chiar sfătos,
și toți îl ascultau cu închin-
tăre vorbire-i domoală, sop-
tită parcă, plină de înțelep-
ciune. Îi plăcea și să asculte
pe alții, case îi aduceau vești
din locurile pe unde umblau...

Ca unul care frecventam
ceroul „Sburătorului” al lui E.
Lovinescu, redacțiile reviste-
lor „Librăria” și „Cronica” la
întotdeauna cu sacul plin de
vești din viața literară. Le as-
culța cu interes. Îmi puneam
întrebări. Se încălzea și înce-
pea să povestească și el, cu
insuflețire, cu patos chiar, mi-
mînd, încruntîndu-se sever
sau rîzînd cu poftă când era
cazul.

Despre ce vorbeam cu el?
Despre toate. Despre cărți
la care lucram, despre cărțile
citite, despre politici, despre
scriitori, despre edituri și edi-
tări, despre Fălticeni și des-
pre oamenii trăitori acolo. Îi
plăcea să-i amintescă și să
vorbească de Fălticeni, de stra-
da Rădășeni, de casa și livada
pe care le avusesse pe vremuri
pe această stradă. Cu cât drag
mă asculta, când îi vorbeam
de livada lui de la Fălticeni,
de perlele pergament, cum nu
mai erau altele, de merii cu
fructul cu miezul roșu, de nu-
cile și alunii care împrejmuiau
livada pe toate laturile. Mi-a
rămăș vie în minte bucuria
lui când, într-o vară, întorcî-
du-mă de la Fălticeni unde-mi
petrecusem vacanța, i-am adus
cîteva pere uriașe — trei-patru
la kilogram — din fosta lui
livadă, dintr-un păr altoit de
mîna lui cu aproape un sfert
de veac în urmă.

Tăfăsuind, nici nu știam
cînd trece timpul, un ceas,
două. Când îmi aduceam a-
minte, mă ridicam repede,
scuzîndu-mă: „V-am fiuit de
vorbă cum mult...” La care el,
uneori, încruntîndu-se, răspun-
dea apăsător: „Mai stai!” Era
un eveniment cînd Sadoveanu
spunea asemenea cuvinte.
Cred că în lunga lui viață
nu le-a spus de multe ori,
dar cînd le spunea, le spu-
nea cu atîta căldură, atît de
convingător că nu se putea
să nu-l asculte... Mă bucuram
cînd mă oprea și mă stăteam.
Mi-era drag să stau de vorbă
cu el, să-i povestesc și să-mi
povestească, mai ales îmi
era drag să-l aud povestind,
căci Sadoveanu și cînd pove-
stea prin viu grai, cînd era
bine dispus, avea farmecul pe
care îl au și povestirile lui
scrise. Ascultîndu-l povestin-
du-mi numai mie, sau la mai
mulți, am avut multe clipe de
înaltă desfășurare sufletească.

Cînd, în sfîrșit, venea vre-
mea să plec și mă ridicam,
se ridica în picioare, îmi strîngea
mîna, apoi mă conducea
pînă la ușă. Ultimele lui cu-
vinte erau de fiecare dată:
„Să mai vii!”

Intr-una din acele zile întu-
necate de toamnă, întunecate
și în propriul și în figurat în
oras în toată țara, s-a răs-
mădăcat cu fulgerul vestea cu-
tremurătoare a asasinării de
cître legionarii a lui Nicolae
Iorga, savantul de renume
mondial, care fusese pedesit
astfel pentru „păcatul” de a-
și fi dat seama în ultimul mo-
ment unde era adevărata pri-
meală pentru țară și dăduse
semnalul de alarmă.

Cînd am aflat vestea cutre-
murătoare, m-am găndit nu-
mai decît la Sadoveanu. L-am
chemat casa la telefon, mi-a
răspuns una din fiicele lui.
Am întrebător ce face „maes-
trul”, dacă este acasă și dacă
e sănătos, întrebări obișnuite.
Era acasă și era sănătos...

S-a ridicat apoi din amîn-
tirea-amîntirii Mehmet Cal-
macam, stăpînul frumosei
tatare Zeblî-hanim, prieten
cu domnul Ștefan, primarele
de la Caranseuș și cu babă Dă-
nilă, și plămîndu-se lărași
din neguri, înalt și cu barba
neagră, numai creșteri mărun-
te, a luat cal cu coamă vi-
roasă și-a mers la Ostrovul
lupilor să-i întîmpine pe dom-
nii Panaite și prințul de la
București, veniți să împuște
cocoși de dropti în pustie, să
bea jîntîță acrită în hrubă și
să lucreze, cînd floarea moțată
în nori și începe să reverse
o ploaie conușie, povestea
Morii lui Dell-Ali.

Era în vremea cînd „nu s-a
auzit de drum fără hoji și de
cadiu fără greșală”.

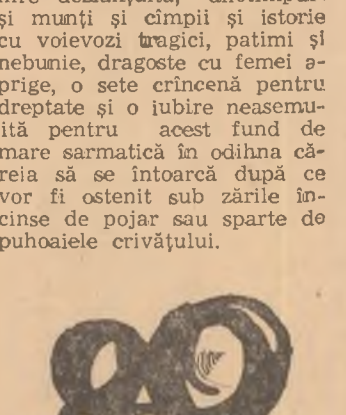
Noapte — și ochii lui Nas-
tratin fenixul scilpeu în sir-
mele de fulger de peste ma-
lul Dobrogei.

Ascultam. Și prin vînt ră-
bătea, amestecat cu durerea
aspră a lui Mehmet Calma-
cam murmurul în barbă al
celuilalt hoșe, care, cu cinci
sute de ani înaintea lui Meh-
met, l-a întîmpinat pe Timur
Șchiop — Sultanul cu oastea
lui de prăbușire și l-a întors
din drum numai cu o temeșă
și niște vorbe care au răscolit
inima fiarei. Bolboroseau în
iarbă turme de oi, cîni răi
clămăneau în întuneric, pe
fundul uscat al mării se țirau
soapte neînțelese, ploaia suna
ca într-un coviltir de rogo-
jini și-n noi tălăzua un dor
de necuprins. Era o noapte
veche, atîrnată în sululele ploii,
și nu mai eram pe Dunăre,
intrasem la Ostrovul lupilor,

FĂNUȘ NEAGU ÎNTR-UN SEPTEMVRE SUB OSTROVUL LUPILOR

Era într-un septemvre ve-
chi (de aur, de cerbi și de
clopote subpămîntene) și-a
venit noaptea și ascultam, pe
Dunăre, sub malul surpat al
Dobrogei vechi, în vadrul prin
care trec oierii cu turmele la
ternat, vîntul venit din spi-
nării, și din adîncul stepei de
la Caranseuș. „Cînd vine așa
din turbăciunile mării cite un
vînt ca acesta carele a fost,
apoi numai ciobanul are pu-
tere să steie în izbeliște cu
oile lui”.

Noi eram patru și ne inghe-
suisem la adăpost pe o coră-
bie de la Cernavodă, trasă a-
cum și ancorată în marginea
acelei încăleări de valuri și
de vînt; fumam, învălții de
întuneric și deodată cineva,
rupînd înfiorat gînd din gîn-
durile noastre, a rostit: e o
noapte coborîtă din Sadoveanu
— și-n clipa aceea, însemnată
cu o scuturare de fulger care
a luminat fărîmuri Dobrogei
și s-a stins în minaretele A-
siei, am avut imaginea scrii-
torului care a dislocat kumi
dintr-un cer fantastic și le-a
asezător între noi și lingă noi,
dîndu-le fîcărîia, într-o por-
nire dezlănțuită, anotimpuri
și munți și cîmpii și istorie
cu vîltozități tragice, patimi și
nebulie, dragoste cu femei a-
prige, o sete crîncină pentru
dreptate și o iubire neasem-
nată pentru acest fund de
mare sarmatică în odihna că-
rela să se întoarcă după ce
Vor fi ostentat sub zărilor în-
cise de pojar sau sparte de
puhoazele crîvîțului.

Ascultîndu-l, se mișca o
țară, cu ape și păduri.
Culcați în pulbere ascultam,
dezmădăduși, și toți cel ple-
cați de demult.
„Și eram înfricoșăți și mîn-
dri totodată.”
Intr-un tîrziu, cînd și-a îm-
plînit cîntarea, a pornit spre
depărtări afunde. A pornit —
gîle-gule (zimbînd-zimbînd)
lăsînd deschise porțile măre-
ției.
După trecerea lui, toate cite
sînt oameni și arbori, ploii și
amurguri, au un sunet altfel,
mai bogat, mai amplu întreg
și mai dur. Sunet sadovă-
nlian în iarbă românească.

C. I. BOTEZ EVOCARE

În toamna 1924, Panait Istrati
era la Iași și venea în fiecare zi
la redacția „Vieții Românești”,
pe atunci în strada Vasile Ale-
sandri, unde verva lui de povestir-
tor inepuzabil ne fermecase pe
toți și unde legase traicnică prie-
tenie, mai ales cu Demostene
Botez și G. Topirceanu.

Cei de la „Vieți Românească”
practicau sportul vîntoreș, asta
mai puțin dintr-o pasiune cine-
getică — cit din iubirea pentru
natură, dintr-o sensibilitate lite-
rară și dintr-un adînc senti-
ment de prietenie care îi legase
pe toți cei din redacție.

În „Anii de ucenicie”, Mihail
Sadoveanu, vîntorul cel mai pămî-
nos dintre toți, mărturisește
că vîntoarea l-a dus la litera-
tura: „Pentru mine la început a
fost vîntul și pe urmă a venit
literatura”. A trage bine cu pușca
e un lucru secundar. Vîntorii sînt
toți cei care iubesc libertatea și
natură, fug de fîrnacul celor-
lalți oameni și au darul fan-
taziei.”

Panait Istrati practicase multe
meserii în zăbucimata lui viață,
dar nu fusese nici o dată vîn-
tător și nu știa să tragă cu
pușca. Cei de la „Vieți Romă-
nească” l-au invitat să ia parte o
dată, ca spectator.

Grupul de vîntorii era compus
din Mihail Sadoveanu, De-
mostene Botez, G. Topirceanu,
I. Botez, C. Botez.

Întro după amiază, ieșind din
oras prin bariera Păcurarilor,
ne-am îndreptat spre Cucuțeni și
Focuri unde erau bune terenuri
de vîntoare. Sub cerul limpede
de toamnă, în linistea miriștilor și
ogorele, înaintam țărîni în lu-
mina scuzată a inserției. Un
iuponare care nu se legătura de
oceni și e primit cu o serie
de focuri care nu reușesc să-i

oprească fuga lui spre orizont.
Atunci, Panait Istrati îndignat de
crima care putuse să se întîmple,
începe a filozofa: „Sărăcuțul de
el! O hîiașă vietea a cîmpului
și toată civilizația omenescă se
pune să-l distrugă. Știința și teh-
nica, industria metalurgică, chi-
mia, laboratoarele, toate urmă-
resc să fabriche o pușcă cit mai
perfecționată, un cartuș cit mai
eficace pentru a ucide un biet
iuponare care nu se poate apăra de-
cît cu înșelăciune...”

Bineînțeles, văzută astfel,
vîntoarea devine o indeletnicie
odioasă.
Am renunțat deci cu toții la
perspectivile îndolnice ale unui
ocupării judecate cu atita asprime
de tovarășul nostru și ne-am în-
dreptat spre cîrciuma din mar-
gina sosită. Acolo, în fața unui
pahar de vin, Panait Istrati a
început să-și depene amintirile.

Se știe că el a trăit un timp
ca fotograf ambulant la Nisa,
unde s-a produs și încercarea lui
de sinucidere în urma creștea scri-
soarea către Romain Rolland pe
care o purta în buzunar a ajuns
la destinație și astfel Kira Ki-
ralina a putut să vadă lumina
tiparului.
Nisa era perla Coastei de Azur,
orasul în care bogății din toată
lumea veneau să-și omare plicii-

ANGHEL DOGARU 800000km CU MAESTRUL

A fost o perioadă, prin
1954, cînd Maestrul ducea o
activitate extrem de susținută.
De dimineața pînă seara, cu o
pauză între 2 și 5, umbra
peste tot: dimineața avea se-
dîna la Președinte, apoi la Co-
mitetul național pentru apărare
păcii, după-amiază la
Uniunea Scriitorilor, diminea-
ța de tot scria. Într-una

seala și să-și risipească banii
în somptuoasele hoteluri de pe
„Promenade des Anglais”.

De ce se aruncă în automobil
și-mi spuse blînd, parcă să
mă încurajeze, unde să-l duc.
Oftat ușurat că furtuna tre-
cuse și mă gîndeam dacă tre-
buie să-l cer scuze fiindcă în-
trăiseam, dar...
— De ce ai înfrînzat, Anghel,
ce s-a întîmplat — și, privind
prin ogînda retrovizoare, îi
vedeam pe maestrul ușor mi-
rnat și curios ce explicații îi
voi da.
— Clipe de grea cumpănă.
Nici o clipă nu m-am gîndit
că l-aș putea minți:
— Am fost pînă la Galați,
tovarășe Președinte.
— Linște în mașină, nimic din
partea maestrului, nici un cu-
vînt.
— Mă gîndeam că s-a lămurit
și are alte preocupări.
— Cînd să cobore din mașină,
se oprește cu piciorul pe scări
și foarte grav, dar îngăduitor,
mă întrebă:
— Ia spune, Anghel, ce-l
vorba asta la fine. Cînd ai
fost tu la Galați?
— M-am făcut mic și am sim-
țit că nu mai am aer și mi
bîlbîit mai mult decît am răs-
puns:
— Păi, cu avionul, D-le Pre-
ședinte, am lăsat mașina la
Aeroport... și în fugă i-am dat
toate amănuntele. A urmat un
ris sănătos, prelung și Maes-
trul vesel de trăznăia mea a
intrat în clădire unde avea o
sedînță.
— Eram fericit. Uitasem de
foame.

De altfel pe cercetătorii
literaturilor nu-i
interesează și nu-i vor
interesa decît literaturi
cu caractere specifice
ale neamurilor, pe lingă
acel general omenesc
comun tuturoș. Fiecare
neam trebuie să-și
aducă nota sa în armonia
obștească. La urma
urmei, de undeva trebuie
să pornim. Unii au
încercat să purcedă de
la artificialități și
imitații străine. N-au adus însă
lucrări ale
noastre și de valoare
decît acei care au avut
în vedere elementul statornic
al neamului
nostru, poporul cu limba lui.

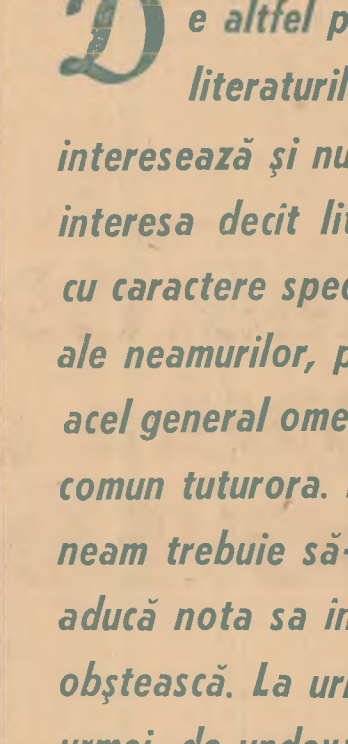
Mihail Sadoveanu

MIHAIL ȘERBAN DE ALTELE PE CERCETĂTORII LITERATURILOR NU-I INTERESEAZĂ ȘI NU-I VOR INTERESA DECÎT LITERATURI CU CARACTERE SPECIFICE ALE NEAMURILOR, PE LINGĂ ACEL GENERAL OMENESC COMUN TUTUROȘ. FIECARE NEAM TREBUIE SĂ-ȘI ADUCĂ NOTA SA ÎN ARMONIA OBȘTEASCĂ. LA URMA URMEI, DE UNDEVA TREBUIE SĂ PORNIM. UNII AU ÎNCERCAT SĂ PURCEDĂ DE LA ARTIFICIALITĂȚI ȘI IMITAȚII STRĂINE. N-AU ADUS ÎNSĂ LUCRĂRI ALE NOASTRE ȘI DE VALOARE DECÎT ACEI CARE AU AVUT ÎN VEDERE ELEMENTUL STATORNIC AL NEAMULUI NOSTRU, POPORUL CU LIMBA LUI.

cei aproape 17 ani, timp în
care în permanență am fost
în preajma d-sale l-am servit
pe maestrul Sadoveanu cu de-
votament, transportîndu-l ori-
unde a dorit, oriunde a fost
nevoie de prezența domniei
sale în diverse activități ca
om de stat, ca deputat în sfa-
tul țării în 4 legislaturi, ca
scriitor, ca turist, ca delegat
în strătînutele la diverse con-
ferințe etc.

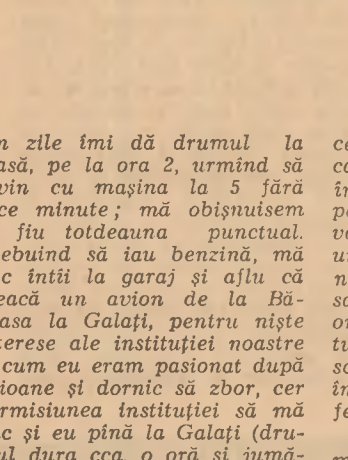
Din curiozitate profesională
mi-am notat kilometrii pe care
aproximativ i-am parcurs cu
automobilul împreună cu din-
sur pe toate meleagurile țării
și ale străintătății. Aproape că
mi-au ieșit 800.000 km. Maes-
trul călătorea foarte mult. Îi
plăcea natura, munții noștri
falconici, locuri neumblate, păr-
te de munte; îi plăcea să cen-
teple răsăritul soarelui, la
mare, iar în deltă orăcăuții
broașteilor seara, cînd ne re-
trăgîm la coborînd după o zi
de colindat coltoanele deltei.

Iubea pădurea și îi plăcea
nespus de mult să stea în
mijlocul naturii. La drum
maestrul devenea vorbăreț,
povestea lucruri minunate,
întîmplări tragice din tre-
cut sau cu haz; cronometra
etapele drumului, cunoștea în

celui care a fost pentru mine
nu numai un mare om de stat,
la dispoziția căruia am fost,
pe linie profesională, reparti-
zat, dar și un om apropiat, a-
proape un părinte. I-am sim-
țit călătura și înțelegerea, ge-
nerozitatea și dragostea pen-
tru oamenii simpli, bucuria
pentru realizările noi din țara
noastră.

Cred că n-a fost șantier pe
care să-mi fi vizitat, de la
înfrîntare și pînă la desavîr-
șirea lui. Se interesa prin sine
cite case noi s-au construit în
anii puterii populare și de
bucurie ochii îi luceau vîzînd
ce progrese se realiză în
toate domeniile.

GAZETA LITERARA

ISTORIE ȘI MITOLOGIE

Se înșală cine crede că o privești și aceeași văzută în aceleași condiții, că răsăriturile, amiezile și amurgurile se repetă; că clipele curg monotone. Cine e atent vede și aude pururi altceva.

MIHAIL SADOVEANU

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA

FABULOSUL ÎN OPERA LUI MIHAIL SADOVEANU

Spun undeva că, după a mea socotință, nu numai narajuniile în care sint evocaii voievozi și evenimente de demult, ci întreaga literatură sadoveană este, într-un fel, istorie. În ea sint imortalizate, păstrându-se în poporul român în afirmarea eroică, semilegendă. Eroii sadoveeni su, în numeroase cazuri, indiferent de timpul în care trăiesc, structura umanității unor veacuri în care vrednicia se verifică — mai ales — în focul luptelor pentru independența patriei, pentru dreptate.

„Imi place — declara Sadoveanu, în 1942, într-un interviu — să caut lumina și bunătatea, să caut dreptate. Toate acestea nu le pot găsi decât, fie într-un trecut foarte depărtat, fie în accentele strălucite care își păstrează o statornică bunăcuviință.”

În trecut depărtat și în strălucime — păstrătoarea altor valori ale aceluși trecut — scriitorul căuta, cu alte cuvinte, permanente ale sufletului național. Mihail Sadoveanu a fost unul dintre scriitorii intens preocupați de originalitatea sufletescă a poporului nostru, întreaga sa operă având din acest punct de vedere în lumina acele valori, acele trăituri de umanitate care individualizează spiritualitatea românească. În acestea, credea marele scriitor, își găsiseră expresia lor cea mai netă în timpurile vechi, timpurile carez reminiscențe mai puternic reînnoșate în datele urmate de poporul de la țară.

Concordanța acestei convingeri cu orientarea „forțurilor științifice ale unui N. Iorga și ale unui Pirvan este evidentă. Într-o acțiune culturală de extraordinară răsăditură deșafurată de cel dintâi în ultimii ani ai secolului trecut și la începutul secolului nostru a fost declanșată de război de a demonstra că faptele de viață și de creație ale trecutului național, zădărnice de energie din lumea satelor, virtuțile populare reprezentate pentru ei vii valorii de neprețuit și totodată un permanent îndreptar, un rezorv necesar de elanuri și forță regeneratoare. În opera istorică a lui Nicolae Iorga validează ceea spus de el în articolele despre însușirile datorită căror poporul român a putut înfrunta de-a lungul veacurilor vicisitudinile soartei. Animat de același nobil patriotism Vasile Pirvan, elev al lui Iorga, și-a făcut un ideal al vieții, în reconstituirea civilizărilor străvechi de pe pământul acestei țări. Acestor învațări Sadoveanu le-a închinat rînduri strălucite de admirație, mă-

turându-se îndatorat sprîjinului și muncii lor. Într-adevăr, monumentală creație sadoveană este, în aspectele ei majore, o replică artistică la scrierile istorice ale lui N. Iorga, la inspiratele studii arheologice ale lui V. Pirvan. S-au desprins de literatură se manatorii, Mihail Sadoveanu a reținut din doctrina culturală a lui N. Iorga sensul, îndrumarea fundamentală. Semănătorii, însușindu-și câteva teze, s-au străduit să le illustreze în versuri și în povestiri, să le literaturizeze. La Sadoveanu vom găsi rareori narajuniile ilustrative. Asemeni oricăror scriitor mare, el n-a lucrat aproape niciodată cu material de împrumut, cu teze elaborate de alții, ci o scris din expresie proprie, răsădită dintr-unu de sine care vorbește în *Neamul Săimăreștilor* la sfîrșit, și ala cărui inflexiuni decid originalitatea creației sale.

Deșteptat de acest răsădit, trecutul devine pentru Sadoveanu prezent. Scriitorul trăiește istoria. Evocările sale sint tot atîtia „cautări ale timpului pierdut”. A descoperi proiecteză în veacurile revoluție ființe noi — sint apropiate, de pildă, pe meșteriul sau Mihail, care devine în *Prăjii Jderi* lăunț Par-Nagru. Sau se proiectează în trecut pe el însuși. Prima versiune a *Săimăreștilor* publicată într-o revistă sub titlul *Frații Potcoavă*, e scrisă la persoana întâi, narajuniile identificându-se cu un oștean, Radu Sulici. Ființa sadoveană viirează de fapt în toți eroii, umanitatea acestora e umanitatea autorului. Putea spune că, scriind epica de evocare istorică, prozatorul face literatură autobiografică. Semănătorii, M. Sadoveanu este prin eleve scrieri de tinerețe, mai mult sau mai puțin caduce. Prin partea ei durabilă, opera marele scriitor se înalță deasupra curentelor și doctrinelor trecătoare: „Peste noapte / Și timp / O limp.”

Prin creația de maturitate a lui Mihail Sadoveanu, geografica și istoria țării au fost statornicite pe coordonatele etermității. În scrierile de tinerețe, prozatorul facea un anunt al lucrurilor. Narajuniile sale istorice de început: *Săimăreștilor*, *Vremuri de bejenie*, ca și *Neamul Săimăreștilor*, mai înfățișează particularități ale vechiului roman istoric, romantic, variat și romanului de aventură. Cu operele publicate după primul război mondial, către 1930 și după, cu *Hanu-Ancuței*, *Zodia Cancerului*, *Baltagul*, *Creanga de aur*, *Prăjii Jderi*, cu *Nicoară Potcoavă*,

Sadoveanu trece pragul maturității creațoare, se integrează implicit unei vîrste spirituale noi: vîrstei clasice. Vîrsta corespundează unui stadiu și unei direcții a culturii românești. Există un clasicism românesc deasupra perioadelor de cultură — mă cutremuram și eu de izbucnirea vîrstei care venea și trecea cu larmă și tunet.” Marele prozator nu „descrie” propriu-zis, ci revelează. Revelează „drama divină” a vechilor prefaceri, zbuciumul elementelor ce se alătură și se desface, în eternitate, după legi de nestrămutat.

Tot astfel, omul sadovean este mai mult decît exponențial unei regiuni, al unui strat social, al unei epoci. Marele scriitor arează prototipuri. Clesarion Brah, Eudoxiu Bărbat, Nicoară Potcoavă sint întîmplări diferite ale unui același tip al inițiatului. Căci timpul epicii sadoveană e prezentul etern. Dincolo de cadrele și culorile istorice, prozatorul întăiește structuri umane stabile. Într-un roman, personaje din epoci diferite se suprapun, se confundă, ca în *Săimăreștilor*. Bătăliul boieresc Ștefan Borcoșeanu și nepotul său Bogdan devin în *Nunta Domniței Ruzăndă*, Ștefan Sorocanu, președea de Soroca pe vremea lui Vasile Lupu, și respectiv nepotul acestuia, Bogdan. Individualizate, personajele sadoveană sint, altfel n-ar fi viabile. Însă nu individualizarea realității constituie ținta preocupării scriitorului și ea decide calitatea creației. Omul sadovean nu este personaj de roman, ci erou de epopee, trăind simultan în istorie și mitologie.

Vedî precum pămîntul pe care stau, desfășurî parca din ruci, din copaci sau din mîlul apelor, constituia lăunțea a eroilor lui Sadoveanu e a unor suflete simple, drepte, ca și acestea, imprevizibile. O domnăntă a personalității lor este simțul dreptății. Omul sadovean refuză cu o intransigență dusă pînă la fanatism tot ce contravine legilor firii și rînduicilor consacrate pînă la o practică milenară. Tinerii își apără dragostea cu îndrăzneală, neținînd să facă moarte, să se omoare cînd nu pot simțea altfel macerarea iubirii. Săimăreștii și oropșii, cînd nu mai pot îndura silințele vrajmașilor, pornesc în prăbie, se pustiesc. Acolo întemțiază așezări solitare, trăind — de cele mai multe ori sărac — într-o dreptate și cuvință. Nelegiuirile sint pedepsite, în climatul sadovean, nelendură. Pentru uciderea, pentru tră-

dativă, o „de rerum natura”. Atenția scriitorului e solicitată nu atît de înfățișarea particulară a unui peisaj și în genere nu de seorția fenomenelor, ci de dinamismul interior. „Ca și cel de demult — își amintesc Sadoveanu impresii din copilărie — mă cutremuram și eu de izbucnirea vîrstei care venea și trecea cu larmă și tunet.” Marele prozator nu „descrie” propriu-zis, ci revelează. Revelează „drama divină” a vechilor prefaceri, zbuciumul elementelor ce se alătură și se desface, în eternitate, după legi de nestrămutat.

Tot astfel, omul sadovean este mai mult decît exponențial unei regiuni, al unui strat social, al unei epoci. Marele scriitor arează prototipuri. Clesarion Brah, Eudoxiu Bărbat, Nicoară Potcoavă sint întîmplări diferite ale unui același tip al inițiatului. Căci timpul epicii sadoveană e prezentul etern. Dincolo de cadrele și culorile istorice, prozatorul întăiește structuri umane stabile. Într-un roman, personaje din epoci diferite se suprapun, se confundă, ca în *Săimăreștilor*. Bătăliul boieresc Ștefan Borcoșeanu și nepotul său Bogdan devin în *Nunta Domniței Ruzăndă*, Ștefan Sorocanu, președea de Soroca pe vremea lui Vasile Lupu, și respectiv nepotul acestuia, Bogdan. Individualizate, personajele sadoveană sint, altfel n-ar fi viabile. Însă nu individualizarea realității constituie ținta preocupării scriitorului și ea decide calitatea creației. Omul sadovean nu este personaj de roman, ci erou de epopee, trăind simultan în istorie și mitologie.

Vedî precum pămîntul pe care stau, desfășurî parca din ruci, din copaci sau din mîlul apelor, constituia lăunțea a eroilor lui Sadoveanu e a unor suflete simple, drepte, ca și acestea, imprevizibile. O domnăntă a personalității lor este simțul dreptății. Omul sadovean refuză cu o intransigență dusă pînă la fanatism tot ce contravine legilor firii și rînduicilor consacrate pînă la o practică milenară. Tinerii își apără dragostea cu îndrăzneală, neținînd să facă moarte, să se omoare cînd nu pot simțea altfel macerarea iubirii. Săimăreștii și oropșii, cînd nu mai pot îndura silințele vrajmașilor, pornesc în prăbie, se pustiesc. Acolo întemțiază așezări solitare, trăind — de cele mai multe ori sărac — într-o dreptate și cuvință. Nelegiuirile sint pedepsite, în climatul sadovean, nelendură. Pentru uciderea, pentru tră-

dativă, o „de rerum natura”. Atenția scriitorului e solicitată nu atît de înfățișarea particulară a unui peisaj și în genere nu de seorția fenomenelor, ci de dinamismul interior. „Ca și cel de demult — își amintesc Sadoveanu impresii din copilărie — mă cutremuram și eu de izbucnirea vîrstei care venea și trecea cu larmă și tunet.” Marele prozator nu „descrie” propriu-zis, ci revelează. Revelează „drama divină” a vechilor prefaceri, zbuciumul elementelor ce se alătură și se desface, în eternitate, după legi de nestrămutat.

Tot astfel, omul sadovean este mai mult decît exponențial unei regiuni, al unui strat social, al unei epoci. Marele scriitor arează prototipuri. Clesarion Brah, Eudoxiu Bărbat, Nicoară Potcoavă sint întîmplări diferite ale unui același tip al inițiatului. Căci timpul epicii sadoveană e prezentul etern. Dincolo de cadrele și culorile istorice, prozatorul întăiește structuri umane stabile. Într-un roman, personaje din epoci diferite se suprapun, se confundă, ca în *Săimăreștilor*. Bătăliul boieresc Ștefan Borcoșeanu și nepotul său Bogdan devin în *Nunta Domniței Ruzăndă*, Ștefan Sorocanu, președea de Soroca pe vremea lui Vasile Lupu, și respectiv nepotul acestuia, Bogdan. Individualizate, personajele sadoveană sint, altfel n-ar fi viabile. Însă nu individualizarea realității constituie ținta preocupării scriitorului și ea decide calitatea creației. Omul sadovean nu este personaj de roman, ci erou de epopee, trăind simultan în istorie și mitologie.

Intinsa creație a prozatorului se alcătulește din două mari zone umane, delimitate istoric. Cea dintîi aparține unui trecut eroic și personajele pe care le înfățișează sint auroleate de amintire puterii și a integrității caracterului lor. Domni mîlșturi de sensul misiunii lor, ca Ștefan cel Mare ori Nicoară Potcoavă, haiduci tăiați pe lîmă de urlași ca Vasile cel Mare ori Cozma Răcoare se detașează din cadrul opere sadoveanene cu o grandoare care concurează cu aceea a eposului, la legendelor ori a baladelor. Memoria colectivă l-a păstrat ca pe niște eroi al lumii a căror eficiență umană și socială slujea împlinirii unor scopuri, după care toți oamenii de bună credință și bună voință tinjeau. Ei erau pe pămînt întruparea nădejdelor celor slabi, făcătorii de dreptate, eroii orocobitori care puteau oricînd pune capăt răului sau asupriții și interveni cu folos în schimbarea unor destine nefericite.

Cînd eroii au pierit, oamenii măruntii le-au păstrat amintirea pentru timpuri de restrîns. La hanuți, la popasuri, la orșine ca a lui moș Precu ori la Hanu Ancuței și la Gorășcu Haramin se aducea vorba despre ei și despre faptele lor, cu o pietate și un regret tăcut. Se îndestulau măcar cu povestirea unor întîmplări care nu se mai puteau petrece. În dimensiunile meschine ale unei

vieți lipsite de bucurii se înscriu oamenii celei de-a doua zone a contemporaneității lui Sadoveanu cu vechea orînduire. Personajele ei își trăiesc zilele fără rost, una ca alta de serbode și răspunși, într-un lume chinată și apăsătoare. Pe tîrîmul existențelor duse de Ion Ursu și Neculai Manea, de Darie Nașcu, Hala Sanis sau Duda Margareta, nimic nu mai poate întoarce cursul lucrurilor. Aci orice elan se frînge, orice nădejde se spulberă, iar oamenii se cufundă treptat în nisipurile mișcătoare ale unui simulacru de viață. Scriitorul privește cu o tristețe înfîntă la eroii săi și relatează cu obiectivitate sfîrșitul lor sau al lăzilor lor, convins că nimic nu mai poate modifica, într-o lume strîmb orînduită din temelii, soarta lor nefericită. Doar unecori obiectivitatea rațională a scriitorului înțelege și el se preschimbă în demiurg, intervenind în desfășurarea unor destine ce-l par prea nedrepte pentru simplitatea și nevinovăția ființelor cărora le-au fost hărăzite. De aceea îl asemănăm odată pe Sadoveanu cu Prospero, magicianul binefăcător din *Furtuna* lui Shakespeare, care, excedat de nedreptatea și uricunea din jur, face uz de puterile lui supranaturale pentru a restabili un echilibru luminos în oameni și fapte.

Maș cu seamă copiii, priviți cu atîta afecțiune de Sadoveanu, se cădea să nu fie nefericiți. Pașii lor se invită de obicei într-un univers benevolent în care forțe tainice îl ocrotesc și le apără gîngășia, menținîndu-l într-o lume în care realul și fantasticul se amestecă și-si răspund. Această îmbinare de viață și basm, în care se delectează povestitorul preceptat în minuirea tîlcurilor orientale și care ne poartă adesea pe la confiniile tîrîmului de vis, îl face să zăbovească adesea în universul anilor de copilărie, ai săi ori al altora, ca în *Cele mai vechi amintiri*, *Anii de ucenicie*, *Dumbrava minunată* și samedinele de povestiri.

Scriitorul recurge atunci la miracolul din basm și credințele populare, într-un fel foarte simplu, departe de orice efect de feerie regizată. Un ton de dulceață specifică, o blîndă așteptare colorează afectiv prezența fabulosului, intervenit pentru a schimba mersul strîmb al lucrurilor. Deodată lumea se însufletește, natura prinde grai și la holării drepte în locul aceluia care n-au făcut-o. Obiectele capătă un spor de poezie, o tainică strălucire interioară, înloarsă spre scopul cel bun: toate făpturile vorbesc o limbă omenească, universal consolatoare; o intenție compasiună și presupusă gesturilor și cuvintelor. Un măgăruș nefericit și el face apel la generozitatea unui băiețel în *Ianoș năzdrăvan*. O fetiță or-

doveanu, se cădea să nu fie nefericiți. Pașii lor se invită de obicei într-un univers benevolent în care forțe tainice îl ocrotesc și le apără gîngășia, menținîndu-l într-o lume în care realul și fantasticul se amestecă și-si răspund. Această îmbinare de viață și basm, în care se delectează povestitorul preceptat în minuirea tîlcurilor orientale și care ne poartă adesea pe la confiniile tîrîmului de vis, îl face să zăbovească adesea în universul anilor de copilărie, ai săi ori al altora, ca în *Cele mai vechi amintiri*, *Anii de ucenicie*, *Dumbrava minunată* și samedinele de povestiri.

Scriitorul recurge atunci la miracolul din basm și credințele populare, într-un fel foarte simplu, departe de orice efect de feerie regizată. Un ton de dulceață specifică, o blîndă așteptare colorează afectiv prezența fabulosului, intervenit pentru a schimba mersul strîmb al lucrurilor. Deodată lumea se însufletește, natura prinde grai și la holării drepte în locul aceluia care n-au făcut-o. Obiectele capătă un spor de poezie, o tainică strălucire interioară, înloarsă spre scopul cel bun: toate făpturile vorbesc o limbă omenească, universal consolatoare; o intenție compasiună și presupusă gesturilor și cuvintelor. Un măgăruș nefericit și el face apel la generozitatea unui băiețel în *Ianoș năzdrăvan*. O fetiță or-

doveanu, se cădea să nu fie nefericiți. Pașii lor se invită de obicei într-un univers benevolent în care forțe tainice îl ocrotesc și le apără gîngășia, menținîndu-l într-o lume în care realul și fantasticul se amestecă și-si răspund. Această îmbinare de viață și basm, în care se delectează povestitorul preceptat în minuirea tîlcurilor orientale și care ne poartă adesea pe la confiniile tîrîmului de vis, îl face să zăbovească adesea în universul anilor de copilărie, ai săi ori al altora, ca în *Cele mai vechi amintiri*, *Anii de ucenicie*, *Dumbrava minunată* și samedinele de povestiri.

fană e mîngăiată de cîntecul privighetorji chemate de o pereche de berze bătrîne care asistaseră la *Imprejurațiile* nefericirii ei în *Peștea cu privighetoarea*. *Dumbrava minunată* e opera cea mai specifică sub raportul folclorului miraculosului. Natura mîngietoare aruncă vîlul ei de magie, pentru o noapte, peste Lizuca și cățelul Patrocie, prietenul ei credincios, ajutînd la apărarea copilului.

De altfel fabulosul în general își are la Sadoveanu obirșia și în uriașă dragoste a scriitorului pentru natură pe care o dorește liberă și neatinșă, ducîndu-și nestîngîșia viața-i tainică. Cunoșcîtor al naturii românești ca romanticii, Sadoveanu a înțeles teserea tăcută a marilor forțe ascunse în natură, și le-a făcut din cînd în cînd să apară în fața oamenilor, ca un mag din *Creanga de aur*.

Înțelepciunea lui Sadoveanu, culeasă din legătura neîmijocată cu oamenii și natura, ca și cu cele mai vechi tradiții folclorice, a construit o viziune a universului împlinitor, corectiv, față de nefericirea unora praca îndurerării, prea oropșii. Pentru cei lipsiți de mijloace de apărare lucrează din umbră puterile bune ale lumii care sint nesfîrșite și se manifestă pînă în ființele cele mai neînsemnate. Orice gîză poate purta în ea un mesaj al naturii mari, înțelepte, dacă e întîmpinată cu simplitate și curăție a inimii. De aceea

pot trece pe sub cortina misterioasă care desparte orîndea lucrurilor rațiunii de cea a fabulosului doar cei buni, cei simpli în duh, copiii sau cei care reeditează mentalitatea curată, dezinteresată a copilăriei. Pădurarul *Peștea* ne vorbește pe care mulți îl cred nezdărnă la mîntie, se bucură de înțelegerea limbii vieților la un sobor al lor în *Noaptea de Staziene*, de oarece e un apărător al locurilor vechi, al pădurilor și apelor pe cale de a fi înstrăinate. Un moșneg singur și trist stă în noaptea de anul nou de vorbă cu lepurii în grădina. Călugărul cel nebul, Stratonie, din *Frații Jderi* pătrunde și el vorbii pășărilor: i se luminează unecori și lui sensuri ascunse. El le deslușește însă mai puțin pentru sine, cît pentru Amfilohie Șendrea, sfetnicul ascuns al lui Ștefan. Și toată atmosfera de taină din *Frații Jderi* converge spre susținerea acțiunilor marelui domnitor, spre încuviințarea marilor lui misiuni istorice. Așa se întîmplă și în *Nicoară Potcoavă*. Toată lumea forțelor bune este alătură de aceea care împlinesc fapte pozitive în sens social, național ori spiritual în epocile de răscruce ale istoriei, și cărora li se supun. Iar celor mărunti și prea oropșii le ajută să-și ușureze condiția umană grea.

Și în semnificația fabulosului, Sadoveanu rămîne mereu pe aceleași fundamente etic-sociale care constituie nobilitatea sa umanitate.

simtînd ce caut, mă ducea într-un loc pe care îl știa el. Fără să-mi spuie el nimic, am cunoscut acel loc. Era o grădină sălbatecă, înflorită nou de la nuferei din bălta pînă la malurile ușor înclinate. Volburii se răsuceau pe trestii, își și galbeni deschideau cărări, boschete de tamariz își asterneau struguri dulcemărosiori. După sălci urmasu pîlcuri de salcîmi înfloriti galci, al căror parfum părea că se țîrșie nevăzut și nesimțit pe oglinda lucrului. Înainte de a ajunge la salcîmi, m-am oprît între papuri înalte, căci dincolo, în cea grădină ascunsă a liniștii, se zăboveau cu glasuri, circiri, cîmpăniri de plîs și bătăi de arpi, toate neamurile de sălbăticăni aripate — de la liștii pînă la lopătari. Erau și cele douăsprezece specii de gîște, și cele douăsprezece neamuri de rate, și mierlele, și privighetorjii și ochiul boulier. Era un sobor rar, pe care l-am văzut în viața mea poate încă de două ori tui ori”.

Cuțoare, ton, miscare, diferă de la o descripție la alta, dar felul alt de personal în care se compăneste fraza, precizia detaliilor și totodată suflul de poezie care pătrunde tabloul, totul le face să recunoști imediat stilul lui Sadoveanu.

MIHAIL SADOVEANU

ÎN FAMILIA SCRITORILOR UNIVERSALI

de VLADIMIR STREINU

Mihail Sadoveanu și soția, împreună cu Maria Teresa León și Rafael Alberti

Marii scriitori sînt în cele din urmă ai neamului în a cărui limbă au scris. M. Sadoveanu aparține cenzurii, nu numai lingvistic, neamului de oameni din spațiul carpato-dunărean. Cu Dureri înăbușite, Crîșma lui Moș Precu, Mormintul unui copil, La noi în Vișoară, Bordeeni, Cocostirul Albastru, Ochi de Urs, s.a. el este al poporului de țărani români și mai cu seamă al nevoilor acestui popor care, retras în fixitățile milenare, nu făcuse corp cu nici una din administrațiile statale efemere. Cu Floare ostită, Însemnările lui Neculai Manea, Duduia Margareta, Strada Lă-

pusneanu, Oamenii din lună, Locul unde nu s-a întimplat nimic, Cazul Eugeniilor Costea, s.a. el rămîne scriitor al poporului, în deosebi al iluzionaților lui, ruși de matca țărănească și mutați pe treapta de jos a vieții administrative și orășenești. Cu Șoimii, Vremuri de Bejenie, Neamul Șoimăreștilor, Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi Vodă, Nunta Domniții Ruxanda, Uvar, Frații Jderi, s.a. marile prozator își identifică destinul artistic cu dramele și eposul istoriei naționale. Țara de dincolo de negură, Dumbrava minunată, Dimineții de iulie, Împărăția apelor, Măria sa Puiul Pădurii, Nopti de zăne, Valea Frumosei, Ostrovul lupilor, Nada Florilor s.a. sînt evocări

panoramice ale unei geografii peisagistice străvechi a cărei neclintire de peisaj rupestru sau acvatic copleșește cu puterea ei de măreție metafora eternității. În sfîrșit Păuna mică și Mitrea Cocor exprimă convingerea că poporul de păstori și plugari, care trăise mai bine de un mileniu în deplină izolare, fără nici o atingere spirituală cu proprii organizate de stat, are prilejul unic prin socialism să participe la toate formele vieții statale, mișcîndu-se din arhatatea statică pe sensurile noi ale progresului social. Oricum l-am privi, Mihail Sadoveanu este scriitorul cel mai propriu și mai cuprinzător al atitudinilor populare de viață, al geografiei și istoriei naționale.

Prin aceasta, creația lui nu e însă locală. De pe planul și cel mai înalt, opera lui Sadoveanu, operă informată de experiențele multiseculare, cit și contemporane, ale seminției carpato-dunărene, se asociază de la sine cu numeroase creații universale. Oamenii din popor, pe care ni-l propune, au cel mai mult, cînd sînt stăpîniți de patimi, mișcarea iute și aprinderea primejdiei a lui Taras Bulba din N. Gogol. Lumea lui, în contrast cu arta consumată a cuvîntului și cu rafinamentul muzicalității povestirii, e tot alt de elementar în reacțiuni, brutală și de multe ori chiar singeroasă. Aerul de familie cu literatura rusă, scriitorul român și-l mai susține prin atingeri indiscutabile de viziunea eroică

din epopeea ucrainiană a lui Taras Șevcenco. După cum cete de moldoveni apar printre cazaci acestuia, cete de cazaci de la „pragurile Niprului” sînt prezenți printre moldovenii scriitorului nostru sau numai în conștiința lor minată de dorul libertății naționale; iar un erou sadoveian ca Nicoară Potcoavă este erou și al epopeii lui Șevcenco. Povestirile de vîntoare, pe de altă parte, se întrec în seducția narativă, în arta evocării și farmecul peisagistic cu operele de același gen ale lui Turgheniev. Comparat cu acest prim european dintre scriitorii ruși, scriitorul român face totdeauna din vîntoare un prilej de meditație asupra tiparelor eterne ale lumii. Vîntul pentru el este nu plă-

cere sportivă de bărbat, care umblă după desfășurarea spectaculoasă a propriei energii, ci poezie a peisajului și a sălbăticiunii, duh de spaime al „pustiilor muntoase” sau al singurătății apelor, sălăș cosmic, în care viețuiește exemplarul urmărit nu atît cu pușca și ca exemplar, ci cu spiritul de cunoaștere și ca spetă. Sadoveanu e orientat astfel mai cu seamă la tiparele creațiilor zoologice. Nici aspectul descriptiv al opereii sale, în care oamenii se mișcă primordial întocmel ca fauna pădurilor, nu duce mai puțin la valori neatinse de trecerea timpului. Din acest punct de vedere, comparația posibilă cu naturalismul norvegianului Knut Hamsun, cu acela mai puțin al unor romancieri en-

gjezi ca Mary Web sau Charles Morgan, și încă mai puțin, cu al romancierilor wertherieni, care își vociferau prin codri seculari dezamăgirea de viață, arată la scriitorul român aspirații de ordin ca și familial la existența regnurilor. În opera zisă descriptivă a lui Sadoveanu e o trecere a individului dincolo de pragul izolației lui efemere, e o fesiune din timp, și o creștere pînă la identificarea omului cu temelii minerale ale lumii.

Contopit cu geologia țării și cu spelele vietăților, care e străbat din veac, spiritul marelui scriitor privește zbuciumul patimilor omenești și fără să confrunte retoric veșnicia tiparelor lumi cu spuma trecătoare a palimilor, confruntarea naște

MARIA TERESA LEÓN și RAFAEL ALBERTI

IZVORUL NESFÎRȘIT AL VIETII

Amintirea lui Mihail Sadoveanu

Ce bătrîn frumos era! Chiar dacă, atunci cînd l-am cunoscut noi, în anul 1961, ochii săi erau de un albastru pietrificat. Era un om frumos — în toată majestatea cuvîntului. Avea un mers greoi dar iradiat ca ea mai puternică decît anevoința trupului. Avea o piele rumenă, de copil,

capul îi era aureolat de un păr alb, lăsase ca mîinile soției sale să-i moade cu cochetărie o lavalieră neagră la gît. Cînd l-am văzut în Cuba pe Ernest Hemingway, cu capul lui încadrat de părul și barba de culoarea celui mai pur alb, am avut aceeași

impresie, că măreția pămîntescă poate străluci. Prezența lui Sadoveanu am simțit-o ca pe ceva ce într-adevăr nu se poate uita, cu toate că viața oamenilor este făcută din asemenea întâlniri și despărțiri. Simțim că a trecut ocazia potrivită pentru noi de a vorbi și îl privesc, numai, pe marea romîn despre care știam atît de puțin la sosirea în țara sa și, apoi, atît de mult. Ne vorbiseră despre el, în cele mai diferite ocazii, copii din școli, muncitorii din fabrici, tinerii petroliști de la rafinăriile din Ploiești, o învățătoare de țară, un medic... Acum, cînd ne aflăm alături de el, în Moldova, eram și mai mișcați. „Să nu vă surprindă” — ni se spusese. Dar ne-a surprins mai întîi acea viață care iz-

vorșe și cursese cu aita ferovoare și acum se stîngea calm între trezile alîmnelor mării. Mai strălucî o licărire tinerescă atunci cînd porunci să i se ducă un portret al lui de băiat, din vremea cînd eroii romanțelor sale se zămisleau în inima lui, liniștiți și muși. Da, ne-a emoționat profund cunoștința lui și am încercat o mare mîhnire reamintîndu-ne momentul despărțirii, în drum spre București. Eram deja la Paris. „În dimineața în care voi luați avionul spre a pleca din România, Mihail Sadoveanu murea” — am fost înștiințați. A fost ca o fulgerare. Acum la 5 noiembrie 1965, ar fi împlinit 85 de ani. Cum am fi putut să lipsim noi, scri-

itori spanioli care vorbim în numele multora, de la această aniversare? Sîntem aici. Prin Mihail Sadoveanu am cunoscut România pînă în străfundul istoriei ei care a lăsat aroma unui fum legendar. Am cunoscut o țară, cea de ieri, și cea de astăzi — încordare spre viitor. Mihail Sadoveanu o știa. Mărturia lui este armonioasă și vie ca și sufletul poporului său... Case zugrăvite, fîntini pentru setea călătorului, cîntece care se lovesc de munți sau acoperă cîmpii nesfîrșite pentru a se scîlda în mare. De aceea sîntem atît de emoționați, amintindu-ne astăzi ochii săi albaștri pietrificați și roca mîinii sale nemișcate.

GH. KARASLAVOV

Cititorii bulgari il iubesc ca pe propriul lor scriitor

Din creația uriașă a lui Mihail Sadoveanu s-a tradus relativ puțin în limba bulgară. Și faptul că s-a tradus puțin, este un mare neajuns pentru cunoașterea reciprocă a celor două popoare, și o mare pierdere pentru cititorul bulgar. Ca toți marii scriitori rea-

liști și umanisti, Sadoveanu își află seva vitală a creației sale viguroase în viața și lupta poporului român, în năzuințele sale progresiste, și tocmai a acest lucru l-a adus gloria unui creator de talie universală. Iar pentru cititorii bulgari el este ca și propriul lor scriitor, fiindcă descrie veridic și cu măiestrie o viață apropiată de viața poporului nostru, dînd chipuri și caractere vii, care sînt atît de cunoscute și de scumpe cititorului bulgar din scrierile clasice ale scriitorului nostru. Cît de apropiat ne este și cît de drag ne apare, de pildă, chipul eroinei principale din romanul „Baltagul”! În caracterul acestei țărâni române, al acestei femei obișnuite, — modeste, harnică, nobilă, dirză, iscusită și vitează, — se împletesc atît de cunoscute trăsături ale neuitatelor eroine din operele

lui Vazov, Vlaikov, Strașimirov, Elin Pelin, Iovkov... În clocolul pasiunilor literare și al răcărilor estetice de astăzi, prin întreaga sa creație epocală, profund realistă, legată organic de pămînt, creație umană, patriotică, prin atitudinea sa cetățenească dirză în momentele grele și hotărîtoare ale vieții și luptei poporului român, Sadoveanu poate și trebuie să slujească drept exemplu pentru conștientii săi din toate continentele. Tocmai acest Sadoveanu — cunosător al inimii omenești, cetățean și umanist, — a însoțit și va însoții, a inspirat și îi va inspira și pe cititorii bulgari în înăpăstirea unor lucruri bune în sensul cel mai larg și cel mai înalt al cuvîntului.

7 octombrie 1965. Sofia.

VICTOR CRĂCIUN

OPERA LUI SADOVEANU PESTE HOTARE

Mihail Sadoveanu este, după informațiile pe care le avem, cel mai răspîndit scriitor român pe meridianele globului. Spre deosebire de Eminescu, Creangă, Caragiale, a căror receptare peste hotare nu s-a făcut în timpul vieții lor, Sadoveanu a trăit bucuria recunoașterii sale mondiale. Se pare că primele traduceri din Sadoveanu tipărite în volum datează din 1921, deci de cînd scriitorul, aflat la 41 de ani, era recunoscut ca cel mai de seamă povestitor de după Ion Creangă, valoarea operelor sale pregătindu-l intrarea la Academie, produsă în 1923. În volumul de „Povestiri românești...” tradus de Lucy Bing și publicat la Londra-New York, Sadoveanu este reprezentat prin „Zina Iacului”, „Cozma Răcoare” și „Prîbegii”, „În pădurea Petrisorului” apare în 1925 în limba esperanto apoi în 1929 în italiană. Tot în acest an se publică la Leipzig povestirea „Păcat boleros...”. În italiană mai apar „Venea o moară pe Siret” (Firenze, 1932) și „Neamul Șoimăreștilor” (1933), în vreme ce „Baltagul” cunoscut trei traduceri: în limba germană (München, 1938, ed. a II-a 1949), în cehă (Praga, 1938) și slovacă (Bratislava, 1943). În 1943 apare și „Hanu Ancuței” intr-o versiune franceză publicată la Paris de Yves Auger. Pînă la cel de al doilea război mondial, desigur Sadoveanu tipărise aproape o sută de volume, pătrundera sa pe planul literaturii universale este relativă, față spre exemplu de traducerea masivă a romanului lui Liviu Rebreanu, între 1938-

1960 autorul „Baltagul” cunoaște însă o năvalnică răspîndire, ducîndu-l-se numele și prestigiul în aproape 40 de țări ale lumii. S-a bucurat de o mare popularitate „Mitrea Cocor”, care a primit Medalia de aur a Pacii în 1951. Au mai fost traduse în numeroase limbi: „Bordeeni” (franceză, engleză, rusă, maghiară olandeză, norvegiană, suedeză, arabă, ebraică, persană, chineză, coreeană hindusă, bengaleză, finlandeză, italiană, polonă), „Hanu Ancuței” (engleză, franceză, rusă, germană, italiană), „Baltagul” (franceză, germană, engleză, italiană, maghiară, bulgară, finlandeză, persană, chineză).

Mai este de adăugat că pe lângă numeroase traduceri care cuprînd sute de titluri în peste 40 de limbi, autorul „Hanului Ancuței” s-a bucurat și de o căldură recunoscută în rîndurile scriitorilor și cercetătorilor străini ca Ilya Ehrenburg, André Kédrov, Aragon, Vercoor, Polevoj, Rafael Alberti, și foarte mulți alții. I s-au dedicat peste hotare studii introductive, articole, cronici, iar în Uniunea Sovietică au fost tipărite două monografii despre opera scriitorului semnate de I. Kojevnikov și V. Sugoniat.

Povestitorul român a fost tradus în primul rînd de marile case editoriale din străinătate. La răspîndirea lui peste granițe a contribuit într-o mare măsură și Editura pentru limbi străine din

București, unde s-au tipărit numeroase titluri de cărți nu numai pentru cititorii din limbile minorităților naționale din țara noastră, dar și în scopul cunoașterii operelor scriitorului în rîndurile cititorilor din alte țări.

1. ALBANEZĂ: Mitrea Cocor 1958.
2. ARABA: Mitrea Cocor, Beyrut, 1954; Mitrea Cocor, în Liban, 1955; Bordeeni, 1955 și în volumul Aspecte din literatura română, Cairo, 1957.
3. ARMEANĂ: Mitrea Cocor, Erevan, 1954; Nada Florilor, Erevan, 1956.
4. AZERBAIDJANA: Povestiri, Bacu, 1951; Mitrea Cocor, Bacu, 1955.
5. BIELORUSA: Mitrea Cocor, Minsk, 1955.
6. BENGALAZĂ: Bordeeni, 1955.
7. BULGARĂ: Baltagul, Sofia, 1949; Mitrea Cocor, Sofia, 1951; Nicoară Potcoavă, Sofia 1954; Nada Florilor, Sofia, 1955; Povestiri de război, Sofia, 1957.
8. CAZAHĂ: Mitrea Cocor, Alma-Ata, 1952.
9. CEHA: Cozma Răcoare, Praga, 1928; Baltagul, Praga, 1933; Venea o moară pe Siret; Mitrea Cocor, Praga, 1951; Nicoară Potcoavă, Praga, 1955; Opere alese, 3 volume, Praga, 1955, Nada Flo-

10. CHINEZĂ: Mitrea Cocor, 1955; Bordeeni, 1957.
11. COREEANĂ: Mitrea Cocor, 1955 (publicat la Moscova); Bordeeni.
12. ESPERANTO: În pădurea Petrisorului Geneva, 1925.
13. DANEA: Mitrea Cocor, 1955.
14. ENGLEZĂ: Zina Iacului, Cozma Răcoare, Prîbegii, Londra-New York, 1921, Mitrea Cocor, Londra, 1953; Proză și versuri românești, Londra, 1956; Povestiri de seară. Povestiri de război, New York, 1952. Pe lângă acestea au mai fost traduse la București: Bordeeni, Hanu Ancuței, Baltagul, Scrieri alese.
15. ESTONĂ: Mitrea Cocor, Tallin, 1954, Nada Florilor, Tallin, 1955.
16. FINLANDEZĂ: Baltagul, Helsinki, 1944; Mitrea Cocor, Helsinki, 1953; Bordeeni, 1958.
17. FRANCEZĂ: Hanu Ancuței, Paris, 1943; Mitrea Cocor, tr. de Claude Sernet, Paris, 1951; Nicoară Potcoavă, tr. de Andre Kédrov, Paris, 1955, precum și volumele Povestiri de război, Baltagul, Hanu Ancuței, Viața lui Ștefan cel Mare, O istorie de demult traduse la București.

18. GERMANĂ: Păcat boleros, Leipzig, 1929, Baltagul, München, 1936 și Hamburg, 1949; Mitrea Cocor, Berlin, 1953; Culegere de nuvele, Leipzig, 1958. La București au fost publicate: Dumbrava minunată, 2 ediții; Hanu Ancuței, 2 ediții; Povestiri de război, 2 ed.; Mitrea Cocor, 3 ed.; Viața lui Ștefan cel Mare; Sîcietele; Făt-Frumos Măzăruc; Nuvele și povestiri; Păcat boleros.
19. GRUZINĂ: Mitrea Cocor, cu o prefață de Boris Polevoj, 1952; Povestiri românești, Tbilisi, 1956; Scrieri alese, 1960.
20. HINDUSĂ: Bordeeni, Delhi, 1954.
21. IDIS: Mitrea Cocor, Haifa, 1952; Bordeeni, 1958.
22. ITALIANĂ: În pădurea Petrisorului, Torino, 1929; Venea o moară pe Siret, Firenze, 1932; Neamul Șoimăreștilor, 1933; Baltagul, Roma, 1945; Hanu Ancuței, Roma, 1945; Mitrea Cocor, tr. de Giuseppe Petronio, Roma, 1952, ed. a 2-a, 1954; Antologia scriitorilor români, 1958.
23. IRANIANĂ: Mitrea Cocor, 1955; Bordeeni, 1958; Baltagul, 1958.
24. KABARDINĂ: Mitrea Cocor, Nalsik, 1956.
25. KIRGHIZĂ: Nada Florilor, Frunze, 1958; Mitrea Cocor, 1958; Povestiri românești, 1958.

26. LETONĂ: Mitrea Cocor, Riga, 1952.
27. LITUANIANĂ: Nada Florilor, Vilnius, 1956.
28. MAGHIARĂ: Venea o moară pe Siret, Budapesta, 1949; Nada Florilor, Budapesta, 1952; Povestiri, Budapesta, 1953; Dumbrava minunată, Venea o moară pe Siret, Opere, 8 volume, Budapesta, 1958; Nada Florilor, 1956; Bordeeni, 1958. La București au fost traduse următoarele volume: Clonț de fier, Dumbrava minunată; Nicoară Potcoavă; Mitrea Cocor; Pădurea; Culbul invaziilor; Povestiri vechi și noi; Frații Jderi; Venea o moară pe Siret; Baltagul; etc.
29. NORVEGIANĂ: Mitrea Cocor, Oslo, 1953; Bordeeni, 1958.
30. OLANDEZĂ: Mitrea Cocor, Amsterdam, 1954.
31. POLONEZĂ: Mitrea Cocor, tr. R. Florans, Varșovia, 1951; ed. a II-a, 1952; În drum spre Hirliu, 1952; Nada Florilor, 1955; Bordeeni, 1958.
32. PUNJABI: Mitrea Cocor, 1959.
33. RUSĂ: Povestiri, Moscova, 1950; Mitrea Cocor, Moscova, 1951; Idem, Leningrad, 1951; Nuvele și povestiri, Moscova, 1952; Nuvele și povestiri românești, Moscova, 1952; Mitrea Cocor, Moscova, 1953; Nada Florilor, Moscova-Leningrad, 1953; Venea o moară

34. SIRBA: Mitrea Cocor, București, 1951.
35. SLOVACĂ: Baltagul, Bratislava, 1943; Mitrea Cocor, 1951;
36. SUEDEZĂ: Mitrea Cocor, Stockholm, 1953; Bordeeni, 1958;
37. SPANIOLĂ: Mitrea Cocor, Buenos Aires, 1953.
38. TADJICĂ: Mitrea Cocor, Stalinabad, 1953; Nada Florilor, 1955.
39. UCRAINIANĂ: Mitrea Cocor, Kiev, 1952; Nicoară Potcoavă, Moscova, 1957; Dumbrava minunată, Kiev, 1958.
40. UZBECA: Mitrea Cocor, Tașkent, 1953.

GAZETA LITERARĂ

COMITETUL DE REDACȚIE: Tiberiu Ulan (redactor șef); Teodor Balș; Ion Brad (redactor șef adjuncți); Ov. S. Crahmălniceanu (redactor șef adjuncți); S. Damian; Eugen Simion; Haralamb Zîncă (secretar general de redacție).

Prezentarea grafică: Rada Georgesca